



JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Ebba Bolander

Det svenska skiljeförfarandets historia

En rättshistorisk studie av skiljemannarättens lagstiftningsutveckling

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Martin Sunnqvist

Termin: HT2023

Innehåll

Summary.....	4
Sammanfattning.....	5
Förord	6
Förkortningar	7
1 Inledning	8
1.1 Bakgrund.....	8
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Metod och teori.....	9
1.4 Avgränsningar.....	11
1.5 Begrepp.....	12
1.6 Forskningsläge och material	13
1.7 Disposition	14
2 Gällande rätt vid skiljeförfarande	16
2.1 Kort om dagens skiljemannarätt	16
2.2 Hur skiljeförfarande skiljer sig från ordinarie tvistlösning..	17
3 Medeltiden och tidiga skiljeförfaranden	20
3.1 Ordinär tvistlösning under medeltiden	20
3.2 De första spåren av skiljeförfarande	23
3.3 Sammanfattande analys	25
4 Tidigmodern tid.....	27
4.1 Den tidigmoderna tidens ordinarie tvistlösning.....	27
4.2 Skiljeförfarandets fortsatta utveckling.....	29
4.2.1 1667 års sjölag.....	29
4.2.2 1669 års exekutionsstadga	30
4.2.3 1734 års lag.....	32
4.2.4 Sammanfattande analys	33
5 1826 års civillagsförslag	34
5.1 Bakgrund.....	34
5.2 Förslagets reglering kring skiljemän.....	35
5.3 Förslaget som inte ledde till lagstiftning.....	36
5.4 Sammanfattande analys	36
6 1887 års lag om skiljemän	38
6.1 Bakgrund.....	38
6.2 Översikt över lagstiftningsarbetets gång.....	38
6.3 Nya lagberedningens principbetänkande 1884	41
6.3.1 Lagberedningens motivering	41

6.3.2	Betänkandets föreslagna regler om skiljeförfarande	42
6.4	Högsta domstolens granskning	43
6.5	Justitiedepartementets uttalande	46
6.6	Lagutskottets utlåtande	47
6.7	Kamrarnas förhandlingar	47
6.7.1	Första kammaren	48
6.7.2	Andra kammaren	52
6.8	Analys av speciallagstiftningen	55
6.8.1	Inledning.....	55
6.8.2	Rättsmedvetandet	56
6.8.3	Rättsuppfattningen.....	56
6.8.4	Rättssäkerhet & skyndsamhet.....	57
6.8.5	Användbarhet	57
6.8.6	Nödvändighet	58
6.8.7	Obstruktion, skiljemännen och klander	58
6.8.8	Sammanfattning.....	59
7	Tiden efter speciallagstiftningen och skiljeförfarandets framtid	61
7.1	En nutida skiljemannalagstiftning	61
7.1.1	1900-talets skiljemannarätt.....	61
7.1.2	Sammanfattande analys	64
7.2	Framtidens skiljemannarätt.....	65
8	Diskussion och slutsatser	66
	Källförteckning.....	69

Summary

This essay aims to describe the legislative development within Swedish arbitration law. Furthermore, the essay intends to investigate the underlying factors that have motivated and initiated legislative changes in arbitration law historically. In addition, the first special legislation within arbitration law will be examined with a particular focus on the preceding debate to the legislation and as to why the special legislation was adopted. The study has been conducted using the legal historical method to examine and analyze the historical development of legislation over time.

Arbitration is an alternative method of dispute resolution to the ordinary judicial process in the state courts. Arbitration is characterized by expediency, efficiency, confidentiality, and the opportunity for the parties to choose their own arbitrators. Unlike court judgments, arbitral awards can only be appealed on formal grounds, and the procedure can be costly compared to normal court proceedings.

The essay's investigation is divided based on significant key points in the legislative development of arbitration law. Traces of arbitration-like dispute resolution can be found in the Bible, in Greek mythology, and in some of the world's earliest civilizations. During the Swedish medieval period, legislation on arbitration consisted only of one provision in the Town Law of Visby, but there are many indications that, despite the sparse legislation, this form of dispute resolution was widely used. During the early modern period, the legislation on arbitration was expanded, and provisions regarding arbitration were found in the Maritime Code of 1667, the Execution Statue of 1669, and the Civil Code of 1734. The nineteenth century marked a continued development of legislation in the field of arbitration, initially with the Civil Code Proposal of 1826, which contained a proposal for a law on arbitrators. Although the Civil Code Proposal was never adopted, it laid the foundation for further provisions in the area. After an extensive legislative process, the first special legislation in the field of arbitration was adopted in the form of the Arbitrator Act of 1887. The reason and motivation given for the legislation was that the legislation in force at the time was too inadequate and that provisions in this area was therefore necessary. At the beginning of the 20th century, several shortcomings in the legislation were identified and the Arbitrator Act of 1887 was therefore replaced by the Arbitrator Act of 1929 (SFS 1929:14). The remainder of the 20th century entailed further legislation in the area, mainly to adapt the Swedish arbitration procedure to the increased internationalization within arbitration law. In 1999, a modernization of the legislation was necessary, which led the Arbitrator Act of 1929 to be replaced by the Arbitration Act (SFS 1999:116), which is still in force today.

Sammanfattning

Denna uppsats syftar till att redogöra för lagstiftningsutvecklingen inom den svenska skiljemannarätten. Vidare ämnar uppsatsen utreda de bakomliggande faktorerna som motiverat och initierat lagstiftningsförändringar inom skiljemannarätten historiskt. Därutöver ska den första speciallagstiftningen inom skiljemannarätten undersökas med särskilt fokus på den föregående debatten till lagstiftningen och varför speciallagstiftningen intas. Utredningen har genomförts utifrån den rättshistoriska metoden för att undersöka och analysera lagstiftningens historiska utveckling över tid.

Skiljeförfarande är en alternativ tvistlösningsmetod till den ordinarie rättskipningen i domstolarna. Förfarandet kännetecknas av skyndsamhet, effektivitet, sekretess och att parterna själva har möjlighet att välja sina rättskipare. Till skillnad från en domstolsdom kan skiljedomar endast överklagas på formella grunder och förfarandet kan bli kostsamt i jämförelse med en process i domstol.

Uppsatsens utredning är uppdelad utifrån viktiga nedslag i skiljemannarättens lagstiftningsutveckling. Spår av skiljeförfarandeliknande tvistlösning återfinns i Bibeln, i grekisk mytologi och i några av världens tidigaste civilisationer. Under svensk medeltid bestod lagstiftningen på skiljemannaområdet endast av ett stadgande i Visby stadslag, men mycket talar för att tvistlösningsformen, trots den sparsamma lagstiftningen, användes i stor utsträckning. Under tidigmodern tid kom skiljemannarätten att utvidgas och bestämmelser angående skiljeförfarande återfanns i 1667 års sjölag, 1669 års exekutionsstadga och 1734 års lag. 1800-talet innebar en fortsatt utveckling av lagstiftningen på skiljemannaområdet, inledningsvis med 1826 års civillagsförslag, vilket innehöll ett förslag till lag om skiljemän. Trots att civillagsförslaget aldrig blev lag lade det grunden för ytterligare reglering inom området. Efter en omfattande lagstiftningsprocess antogs den första speciallagstiftningen inom skiljemannarätten i form av 1887 års lag om skiljemän. Som motiv till lagstiftningen angavs att den då gällande lagstiftningen var alltför bristfällig och att reglering på området därmed var nödvändig. Under 1900-talets början sågs flera brister i lagstiftningen och 1887 års lag kom därför att ersättas av lag (1929:14) om skiljemän. Resterande del av 1900-talet innebar ytterligare lagstiftning på området, främst för att anpassa det svenska skiljeförfarandet till den ökade internationaliseringen inom skiljemannarätten. År 1999 var en modernisering av lagstiftningen nödvändig, varför 1929 års lag ersattes av den än idag gällande lagen (1999:116) om skiljeförfarande.

Förord

Tänk att det blev en jurist av mig också! Efter fem och ett halvt år på juristprogrammet är jag äntligen i mål. Och vilka år det har varit! Efter ett halvårs utbyte i Toronto och flera års studentlivsengagemang här i Lund känner jag mig otroligt lyckligt lottad att ta med mig erfarenheter jag knappt hade kunnat drömma om på termin 1.

Allra mest tacksam är jag för mina vänner och kursare som har förgyllt min studietid – Andy, Arvid, Ebba, Ebba, Emil, Ida, Johan, Ludvig, Nellie, Nina, Samuel, Victor och Wilma.

Och till dig Frida, tack för alla goda viner, tack för all fin musik och tack för allt stöd.

Stort tack till geniet Martin Sunnqvist – en outtröttlig inspirationskälla och en fantastisk handledare. Utan din passion och expertis inom området hade jag aldrig fått upp ögonen för rättshistoriens spännande värld.

Och sist men inte minst, tack till mamma, pappa, Astrid och Michael för ert oändliga tålamod och er villkorlösa kärlek – jag älskar er till månen och tillbaka.

Ebba Bolander

Lund, 3 januari 2024

Förkortningar

ADR	Alternative dispute resolution
HD	Högsta domstolen
LSF	Lag (1999:116) om skiljeförfarande
LUSK	Lag (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar
Mot.	Motion
Prop.	Proposition
Prot.	Protokoll
Rskr.	Riksdagsskrivelse
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SÖ	Sveriges internationella överenskommelser

1 Inledning

1.1 Bakgrund

”Hur kan någon av er som ligger i tvist med en annan våga gå till rätta med honom inför de orättfärdiga och inte inför de heliga? Vet ni inte att de heliga skall döma världen? Om nu världen skall dömas av er, duger ni då inte till att döma i de minsta mål? Vet ni inte att vi skall döma änglar? Skall ni då inte kunna döma i vardagliga ting? Men när ni har sådana tvister, sätter ni dem till domare som församlingen inte har förtroende för. Det här säger jag för att få er att skämmas. Finns det ingen förståndig bland er, någon som kan bli skiljedomare mellan bröder?” – Paulus om att dra rättstvister inför hednisk domstol, i Första Korinthierbrevet 6:1.¹

Trots att själva begreppet ”skiljeförfarande” förekommer först under 1800-talet talar mycket för att skiljeförfarandet i själva verket är äldre än den ordinarie domstolsprövningen.² Innan domstolarna etablerades fick tvistande parter själva hitta metoder för att lösa sina tvister. Att vända sig till utomstående gode män var ett lättillgängligt och betrott medel för att lösa tvisten – en tidig version av vårt nutida skiljeförfarande och dagens skiljemän. Skiljeförfarandet blev även användbart i handelsrelationer för att lösa tvister mellan handelsmän och deras kunder, samt tvister handelsmän sinsemellan. Således kom skiljeförfarandet att bli både en föregångare och en betydande påverkansfaktor till den ordinarie domstolsprocessen.

Även idag används skiljeförfarandet flitigt i handelsrelationer. Många företag väljer systematiskt skiljeförfarandet framför domstolsprocessen just på grund av det påskyndade och sekretessbelagda förfarandet. Även utanför företagsvärlden förekommer skiljeförfarandet för att lösa tvister som rör olika slags avtalsförhållanden.³ Under perioden 1992–1993 uppskattades att 300–400 skiljeförfaranden förekom per år.⁴ SCC Skiljedomsinstitut, en självständig enhet inom Stockholms Handelskammare, löser varje år cirka 200 tvister med parter från flera olika länder runt om i världen.⁵ Antalet skiljeförfaranden per

¹ Första Korinthierbrevet 6:1–6, Nya Testamentet, Folkbibeln (1996) tillgänglig på <<https://www.bible.com/sv/bible/160/1CO.6.SFB98>> (besökt 2023-12-02).

² Se vidare Cars, Thorsten (2001), *Lagen om Skiljeförfarande: en kommentar*, 3 uppl., Fakta info direkt, Stockholm, tillgänglig på <<https://juridikbok.se/book/9176101703>> (besökt 2023-11-28), s. 13; Dillén, Nils (1933), *Bidrag till läran om skiljeavtalet*, Diss. Stockholm: Högskolan, Stockholm, tillgänglig på <<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn%3Anbn%3Ase%3Asu%3Adiva-70854>> (besökt 2023-11-28), s. 3. Jfr dock Lindskog, Stefan (2020), *Skiljeförfarande: en kommentar*, 3 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, s. 29 som menar att skiljeförfarandet och domstolsprocessen är två grenar på ett och samma träd.

³ Cars (2001) s. 13 ff.

⁴ SOU 1995:65 *Näringslivets tvistlösning: Slutbetänkande av Skiljedomsutredningen*. Justitiedepartementet, s. 51.

⁵ SCC Arbitration Institute, 'Om oss' <<https://sccarbitrationinstitute.se/om-scc>> (besökt 2023-11-29).

år har troligtvis ökat och är sannolikt fler än 300–400 per år idag, eftersom bara SCC har hand om upp till 200 förfaranden per år.

Genom historien kan vi alltså se spår av hur skiljeförfarandet har funnits parallellt med, och kompletterat, domstolsprocessen. I dagens moderna rättsliv kan det ses som en självklarhet att det krävs lagstiftning på området för att denna typ av alternativ tvistlösning ska fungera. Det är nödvändigt att skiljeavtalet erkänns som rättegångshinder, annars riskeras att allmän domstol hanterar tvister som skulle varit undantagna domstolsprocessen. En part måste även ha rätt och möjlighet att kräva att skiljeavtalet efterlevs. Lagstiftningen är också nödvändig för att se till att skiljedomen får exekutiv verkan.⁶ Men lagstiftning inom skiljemannarätten har historiskt varit sparsam. Trots att skiljeförfarandet troligtvis är äldre än domstolsprocessen är den första speciallagstiftningen på området relativt ung, från 1800-talets slut. Men hur kom det sig att man valde att lagstifta just då? Och hur såg lagstiftningen ut innan dess?

1.2 Syfte och frågeställningar

Mitt huvudsakliga syfte med uppsatsen är att redogöra för hur lagstiftningen inom skiljemannarätten i Sverige har utvecklats från medeltiden till dagens skiljeförfarande. Vidare ska jag undersöka drivkrafterna bakom lagstiftningsförändringarna, samt utreda motiven till och debatten kring den första speciallagstiftningen på skiljemannaområdet.

För att uppnå syftet med uppsatsen ska jag utgå från frågeställningen:

- Hur har den svenska lagstiftningen inom skiljemannarätten utvecklats och förändrats över tid?

För att besvara den övergripande frågeställningen ska jag utgå från följande forskningsfrågor:

- Vilka bakomliggande faktorer initierade och motiverade lagstiftningsförändringar inom skiljemannarätten historiskt?
- Varför infördes speciallagstiftning inom skiljemannarätten 1887 och hur såg debatten kring denna ut?

1.3 Metod och teori

För att besvara mina frågeställningar har jag använt den rättshistoriska metoden genomgående i uppsatsen. En rättshistorisk uppsats avser att belysa hur juridiska, historiska och sociala processer bidrar till lagstiftningens utveckling. Inom ramen för rättsvetenskapliga och rättshistoriska studier bidrar

⁶ Cars (2001) s. 13 ff.

tvärvetenskapliga källor till en mer nyanserad förståelse av rättsläget förändringar och dess orsaker. Legislativa förändringar sker ofta med en mångfaceterad bakgrund, varför dessa med fördel bör utforskas genom att använda ett brett spektrum av källor, vilka inte bör begränsas till endast juridiska källor. Genom att integrera flera kontexter och perspektiv kan en tydligare uppfattning om det rättsliga läget erhållas.⁷ Den rättshistoriska metoden innefattar att undersöka och redogöra för interna förändringar inom lagstiftningen och doktrinen. Därtill ingår att granska externa faktorer som påverkar rättens utveckling. Detta innebär att identifiera de externa orsakerna till legislativa förändringar, hur dessa sker och varför.⁸ Eftersom jag syftar till att utreda skiljemannarättens historiska utveckling och att undersöka de bakomliggande faktorerna till speciallagstiftningen inom skiljemannaområdet är den rättshistoriska metoden väl lämpad.

I uppsatsen har Kaarlo Tuoris rättsliga teori om rättens tre nivåer använts. Enligt Tuoris teori kan rätten indelas i tre skikt. På toppen finns ytskiktet, vilket omfattar domslut, lagtext, förordningar och andra rättsliga föreskrifter, inklusive normer och tolkningsprinciper. Mellanskiktet innehåller rättskulturen, vilket inkluderar en systematisering av doktrin, rättsprinciper, juridiska metoder och argumentationsmönster. I det lägsta skiktet finns djupstrukturen eller djupkulturen av rätten, där samhällets normer och strukturer etableras och formas. Tuori framhåller att dessa nivåer skiljer sig åt i förändringstakt. Den snabbaste förändringen sker i det övre skiktet och hastigheten avtar desto djupare ner i skikten. Teorin innebär att en förändring i det ytliga skiktet, exempelvis i lagtext, gradvis kan integreras i mellanskiktet, det vill säga rättskulturen, och slutligen bli en del av djupstrukturen. På detta sätt kan, enligt Tuori, lagstiftningsutveckling komma antingen uppifrån eller nerifrån dessa tre skikt. Vanligtvis inleds lagstiftningsutvecklingen i djupstrukturen när samhällets värderingar förändras, vilket sedan rör sig uppåt till det ytliga skiktet där lagändringar genomförs för att spegla dessa nya synsätt. Förändringar kan också ske uppifrån och ner, exempelvis när staten eftersträvar en förändrad samhällssyn och använder lagstiftningens normativa kraft för att åstadkomma detta.⁹

De nedslag i skiljemannarättens historia som uppsatsens kapitelindelning utgår från har valts baserat på vad doktrinen betonar som viktiga nedslag. I flertalet verk och i propositionen till lag (1999:116) om skiljeförfarande (LSF) framhålls just dessa nedslag som viktiga lagstiftningsförändringar på skiljemannaområdet, varför jag har valt att utreda dessa vidare i uppsatsen.¹⁰

⁷ Musson, Anthony & Stebbings, Chantal (red.) (2012), *Making Legal History: Approaches and Methodologies*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 2.

⁸ Musson & Stebbings (red.) (2012) s. 1 och s. 131.

⁹ Tuori, Kaarlo (1997), 'Towards a Multi-Layered View of Modern Law', i: Aarnio, Aulis (red.), *Justice Morality and Society. A Tribute to Aleksander Peczenik on his 60th Birthday*, Juristförlaget, Lund, s. 427–442, s. 433 ff.

¹⁰ Se vidare under uppsatsens kapitel 1.6 för en genomgång av källmaterialet.

Min undersökning började med en extensiv sökning efter och insamling av källmaterial, varefter jag valde ut relevanta källor för uppsatsens utredning. Därefter användes en kvalitativ analysmetod för att granska källmaterialet och redogöra för skiljemannarättens utveckling. Jämsides med redogörelsen för lagstiftningsutvecklingen görs även en parallellanalys kring de olika historiska nedslagen. Genomgående i uppsatsen används en diakron analys för att utreda utvecklingen över tid på skiljemannaområdet. För utredningen i uppsatsens senare del har den kvalitativa metoden argumentationsanalys använts. Detta för att utreda olika argument för och emot speciallagstiftningen, samt för att utreda i vilket sammanhang de framförs och hur de ställer sig gentemot varandra. Argumenten har granskats genom närläsning, varefter argumenten har samlats i ett analyschema för att undersöka vilka argument som är återkommande och av vem de framförs. Jag har valt att redogöra för de argument som behandlar lagen i allmänhet och inte de argument som rör lagtekniska frågor, varför redogörelsen inte diskuterar paragrafer i detalj. Slutligen analyseras lagstiftningsutvecklingen utifrån den komparativa metoden för att jämföra skiljemannarätten utifrån ett historiskt perspektiv.¹¹

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen behandlar rättsutvecklingen inom skiljemannarätten från de första spåren av svensk skiljemannalagstiftning under den svenska medeltiden till nutid. Att uppsatsen inte behandlar rätten innan medeltiden, mer än i begränsad form, beror på att källmaterialet innan landskapslagarnas tillkomst på 1200-talet är mycket begränsat.¹² Uppsatsen avgränsas även till svensk rätt, utom i undantagsfall där mindre jämförelser och redogörelser för utländsk rätt förekommer. Avgränsningarna har gjorts med hänsyn till uppsatsens syfte och frågeställningar – att utreda den svenska skiljemannarättens historiska utveckling. Utöver skiljemannarätten redogörs även för den ordinarie tvistlösningen i viss mån, detta för att sätta skiljemannarättens lagstiftningsutveckling i ett sammanhang. Även andra rättsområden förekommer i uppsatsen, men i mycket begränsad utsträckning eftersom uppsatsens fokus ligger på skiljeförfarandet.

I kapitel 2 redogörs för dagens skiljemannarätt, men redogörelsen har avgränsats till skiljeförfarandets viktigaste kärnpunkter för att uppnå mitt syfte med uppsatsen – att redogöra för den historiska utvecklingen inom skiljemannarätten.

Eftersom uppsatsens huvudsakliga fokus ligger på speciallagstiftningen som kom 1887, har uppsatsens utredning i andra delar begränsats för att ge mer plats åt denna utredning. Uppsatsens huvudsakliga fokus är att undersöka den

¹¹ Se vidare för en redogörelse över nämnda metoder Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne (red.) (2018), *Metod: guide för historiska studier*, Studentlitteratur, Lund.

¹² Se dock uppsatsens kapitel 3.1 som i mycket begränsad form diskuterar tidigare rättskällor än landskapslagarna inom den ordinarie tvistlösningen, samt uppsatsens kapitel 3.2 som i viss mån tar upp tidigare former av skiljeförfarande.

legislativa utvecklingen, varför samhällsutvecklingen endast redogörs för där det är nödvändigt för att sätta lagstiftningen i sitt sammanhang. Uppsatsen undersöker också utvecklingen efter speciallagstiftningen 1887 fram till dagens skiljemannarätt, men denna redogörelse är begränsad för att lämna plats åt den äldre historiska utvecklingen och för att uppnå mitt syfte med uppsatsen.

1.5 Begrepp

I uppsatsen används begreppen ”skiljeförfarande”, ”skiljeman”, ”skiljedom” och liknande. Märk väl att dessa begrepp är moderna och att de till övervägande del inte förekommit historiskt. I stället har man inom svensk rätt använt andra begrepp, exempelvis har skiljemän kallats för ”gode män”, ”betrodna män” och ”compromissarier”, och skiljeförfarande för exempelvis ”skiljemannainrättning”. För tydlighetens skull används i uppsatsen generellt de moderna begreppen, men variationer förekommer i vissa fall för att variera språket och för att peka ut vilka begrepp som användes under vilken tid.

I uppsatsen förekommer också begreppet ”alternativ tvistlösning” i viss mån. Det saknas en enhällig definition av alternativ tvistlösning i svensk rätt. I flera förarbeten talar man om just alternativ tvistlösning, men förarbetena definierar inte denna alternativa tvistlösning, i stället exemplifierar man olika alternativa tvistlösningsmetoder som är vanliga inom svensk rätt.¹³ Därtill förefaller det även finnas en viss diskrepans i vilka begrepp som används och vad dessa begrepp innefattar. Westberg och Maunsbach benämner denna utomstatliga konflikthantering som ”privat rättskipning”, ”konfliktlösningsalternativ” och ”privat tvistlösning” och Lindell talar om (utöver alternativ tvistlösning) ”alternativ rättskipning”, ”alternative dispute resolution” (eller ”ADR”) och ”alternativ till rättskipning”.¹⁴ I uppsatsen används ”alternativ tvistlösning” för att hänvisa till den tvistlösning som befinner sig utanför den statliga domstolsprövningen. Detta innefattar de olika typer av tvistlösning som redogörs för av Westberg och Maunsbach i *Civilrättskipning II Privat tvistlösning: förlikningsförhandling, medling, skiljeförfarande och privatdomarförfarande*. Trots att Westberg och Maunsbach främst benämner dessa förfaranden som ”privat rättskipning”, använder jag ”alternativ tvistlösning” i uppsatsen. Detta eftersom det är det begrepp jag oftast stöter på inom litteraturen för att benämna dessa förfaranden. Eftersom uppsatsen uteslutande undersöker skiljeförfarande, kan läsaren med fördel förstå uppsatsens användning av

¹³ Jfr Prop. 2010/11:128 *Medling och förlikning – ökade möjligheter att komma överens*, s. 18 ff.; SOU 2007:26 *Alternativ tvistlösning: Betänkande av Utredningen om alternativa former för tvistlösning vid tingsrätt*. Justitiedepartementet, s. 59 ff.

¹⁴ Jfr Westberg, Peter & Maunsbach, Lotta (2021), *Civilrättskipning II Privat tvistlösning*, 3 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm, s. 11 ff; jfr Lindell, Bengt (2020), *Alternativ till rättskipning: förhandling, medling, processförlikning, tvistlösningsnämnder och skiljeförfarande*, Iustus förlag, Uppsala, s. 14 ff. som gör en uppdelning mellan dessa begrepp och menar att de utgör och innefattar olika former av alternativ tvistlösning.

begreppet ”alternativ tvistlösning” i princip som en synonym till ordet skiljeförfarande, men i något bredare bemärkelse.

1.6 Forskningsläge och material

I uppsatsen har jag så långt som möjligt använt förstahandskällor, men även användning av sekundärkällor förekommer eftersom vissa äldre förstahandskällor är sällsynta och svåra att få tag i. Alla källor har bemötts källkritiskt, men särskilt vid användning av sekundärkällor har avvägningar gjorts utifrån källornas bakgrund och nödvändighet för uppsatsens utredning. Användningen av sekundärkällor bör inte ha påverkat uppsatsens resultat eftersom jag genomgående har parallellläst flera sekundärkällor och jämfört dessa med varandra. I uppsatsen har jag utgått från rättskällevärdet och jag har främst använt lagtext, lagförarbeten och juridisk doktrin som källor. Utav dessa källor har äldre litteratur och äldre förarbeten använts i stor utsträckning. Vanligtvis inom juridisk forskning söker man att använda så nytt material som möjligt, något som jag i uppsatsen valt att bortse från, eftersom jag redogör för skiljeförfarandets historiska utveckling. Flertalet av källorna i uppsatsen är från mitten av 1900-talet, eller tidigare, något som jag hade undvikit i en uppsats som redogör för gällande rätt eftersom dessa i det fallet hade varit något föråldrade. I en uppsats av rätthistorisk karaktär är dessa äldre källor snarare en tillgång, eftersom källmaterialet breddas när utredningen inte är bunden till att använda uppdaterat och nyproducerat material.

Forskningen inom skiljemannaområdet är omfattande, men mycket av forskningen är begränsad till dagens skiljemannarätt, eller åtminstone begränsad till det senaste seklet. Vad gäller historiska redogörelser är forskningen inom den ordinarie processrätten mer utförlig. Med uppsatsen ämnar jag därmed att fylla det tomrum som finns i forskningen över skiljeförfarandets historia och lagstiftningsutveckling. I dagens litteratur ges i flera verk en översiktlig introduktion över skiljeförfarandets historia i verkets inledning, men litteraturen innehåller inte någon närmare redogörelse över förfarandets historia i detalj. Här kan Thorsten Cars *Lagen om skiljeförfarande: en kommentar*, Stefan Lindskogs *Skiljeförfarande: en kommentar* och Kaj Hobérs *International Commercial Arbitration in Sweden* ges som exempel. Även prop. 1998/99:35 *Ny lag om skiljeförfarande* går kort igenom skiljeförfarandets historia. Trots att ovannämnda källor inte givit någon utförligare redogörelse för skiljemannarättens historia, har de varit till stor hjälp för att bestämma viktiga nedslag i skiljemannarättens historia och har bidragit till uppsatsens kapitelindelning och den tidslinje som uppsatsen följer. Den äldre doktrinen inom skiljemannarätten innehåller mer detaljrika redogörelser, men verken är ofta fokuserade på en specifik tidsperiod eller en särskild bestämmelse, och en komplett redogörelse för skiljeförfarandets historia förekommer inte heller i den äldre litteraturen. I brist på litteratur som innehåller en sådan komplett redogörelse över skiljemannarättens historia, använder uppsatsen i stället flera verk för att sammanfoga undersökningen. Detta förklarar uppsatsens tämligen långa källförteckning, som varit nödvändig för att uppnå uppsatsens syfte. Inom den

allmänna processrätten och den ordinarie tvistlösningen är den rättshistoriska forskningen mer utförlig. Där ska särskilt nämnas Göran Ingers *Svensk rätts-historia* och Gerard Hafströms *De svenska rättskällornas historia* som har använts flitigt i uppsatsen.

Utöver doktrinen har flera svenska förarbeten använts, däribland propositioner, Statens offentliga utredningar, betänkanden, riksdagsprotokoll och utlåtanden. Dessa har använts särskilt i uppsatsens senare kapitel som redogör för 1800-talet och tiden därefter, eftersom förarbeten dessförinnan är bristande eller helt saknas. I uppsatsen har jag främst använt svenska källor eftersom uppsatsen syftar till att redogöra för den svenska rättens utveckling. Även internationella källor förekommer i den mån de varit passande, bland annat i de fall där uppsatsen redogör för förhållanden utom landets gränser, exempelvis i framställningen över den tidiga skiljemannarätten.

För att ytterligare bidra till forskningsläget inom ämnet hade det varit intressant att undersöka utvecklingen av skiljeförfarandet genom att komparativt utreda utländsk skiljemannarätt ur ett historiskt perspektiv. I min utredning har jag till viss del stött på historiska redogörelser för de olika nordiska motsvarigheterna till skiljeförfarande och en jämförelse av den historiska utvecklingen i de nordiska ländernas skiljemannarätt förefaller mig en intressant utgångspunkt för vidare forskning.

1.7 Disposition

Uppsatsen är uppdelad i åtta kapitel. Uppsatsens inledande kapitel redogör för ämnets bakgrund, uppsatsens syfte och frågeställning, vald metod och teori, nödvändiga avgränsningar, begreppsförklaring, nuvarande forskningsläge och vilket material som använts i uppsatsen. I uppsatsens andra kapitel redogörs översiktligt för dagens gällande rätt på skiljemannaområdet och hur denna typ av alternativ tvistlösning förhåller sig till ordinarie tvistlösning i form av domstolsprocess, detta för att ge läsaren en ökad förståelse för uppsatsens ämne.

Därefter följer uppsatsens huvudsakliga utredning: en kronologisk redogörelse över viktiga nedslag i skiljeförfarandets legislativa historia, vilken återfinns i uppsatsens kapitel 3–7. Uppsatsens röda tråd är just skiljeförfarandet och dess historiska utveckling, men för att sätta skiljeförfarandet i sitt sammanhang redogörs även för den ordinarie tvistlösningen i viss mån. Så är fallet i kapitel 3 som behandlar svensk medeltid, vilket inleds med en översiktlig beskrivning av samhället och dåtidens processrätt. I samma kapitel undersöks därefter de första spåren av skiljeförfarande. Även i kapitel 4, som undersöker tidigmodern tid, redogörs först för den ordinarie tvistlösningen för att sedan lyfta den skiljemannarättsliga utvecklingen. I kapitel 5, som utreder 1826 års förslag till allmän civillag, har redogörelsen för ordinarie tvistlösning ersatts av en bakgrundsdel som redogör för det politiska, samhällliga och rättsliga

läget i Sverige under tidigt 1800-tal, detta för att underlätta för läsarens förståelse av civillagsförslagets framtagande och varför det inte blev till lag.

Därefter följer kapitel 6, som innehåller en omfattande redogörelse över 1887 års lag om skiljemän. Kapitlet inleds med en bakgrund till lagen samt en översikt över lagstiftningsarbetet. Därefter redogörs för förarbetena till lagen: Nya lagberedningens principbetänkande, HD:s granskning, justitiedepartementets uttalande, Lagutskottets utlåtande och de båda kamrarnas förhandling. Kapitlet avslutas med en sammanfattande analys över lagstiftningsarbetet och argumentationen i de olika organen. I kapitel 7 görs en kortfattad undersökning över lagstiftningsutvecklingen på skiljemannaområdet under tiden efter speciallagstiftningen fram till dagens skiljemannarätt.

Genomgående i utredningen görs en parallellanalys över resultatet. Kapitel 6 innehåller en mer utförlig analys, eftersom uppsatsens fokus ligger på 1887 års lag om skiljemän. Uppsatsens kapitel 8 utgörs av en diskussion kring hela uppsatsens utredning. I samma kapitel behandlas de slutsatser som kan dras utifrån undersökningen, där besvaras även uppsatsens frågeställning och forskningsfrågor.

2 Gällande rätt vid skiljeförfarande

För att förstå skiljeförfarandets historiska utveckling och för att analysera förfarandets framväxt krävs en redogörelse för hur dagens skiljemannarätt ser ut. I detta avsnitt följer av den orsaken en sammanfattning av Sveriges gällande skiljemannarätt samt hur den skiljer sig från den ordinarie tvistlösningen.

2.1 Kort om dagens skiljemannarätt

Skiljeförfarande är ett alternativ till den ordinarie tvistlösningen. I ett skiljeavtal enas parter om att lösa en tvist genom ett avgörande från skiljemän i stället för att vända sig till de ordinarie domstolarna. Skiljeförfarandet är alltså en form av privat rättskipning.¹⁵ Dagens skiljemannarätt regleras i lag (1999:116) om skiljeförfarande (LSF). I 1 § LSF anges att endast ”tvister i frågor som parterna kan träffa förlikning om” får prövas av en skiljenämnd. Skiljeförfarandet får alltså inte användas vid indispositiva tvistemål, exempelvis i frågor om äktenskap, förvaltarskap eller adoption.¹⁶

Skiljeförfaranden kan vara antingen legala eller konventionella. Legala skiljeförfaranden är sådana förfaranden som påkallas av en författning, så är fallet i 22 kap. 5 § aktiebolagslagen (2005:551). Konventionella skiljeförfaranden tillkommer som en följd av ett skiljeavtal, genom att parter avtalar om att tvist ska lösas genom skiljeförfarande.¹⁷ LSF är tillämplig på konventionella skiljeförfaranden, men inte på legala.¹⁸

Skiljeförfaranden kan vara ad hoc-förfaranden eller institutionella förfaranden, något parterna tar ställning till i samband med ingående av skiljeavtalet. I ad hoc-förfaranden sammansätts en skiljenämnd för tvisten som sedan administrerar förfarandet.¹⁹ I institutionella förfaranden har ett skiljedomsinstitut hand om förfarandet, exempelvis SCC Skiljedomsinstitut. Skiljedomsinstitutet utövar visst inflytande över förfarandet och tvisten följer institutets skiljedomsreglemente, exempelvis SCC:s skiljedomsregler.²⁰

Skiljeförfarandet utmynnar i en skiljedom, men förfarandet kan även avslutas genom att skiljemännen avvisar talan, exempelvis på grund av bristande behörighet eller genom att parterna når en förlikning. I motsats till andra typer av privat rättskipning, som exempelvis i reklamationsnämnder, blir skiljemännens avgöranden verkställbara på samma sätt som domar från allmän

¹⁵ Heuman, Lars (1999), *Skiljemannarätt*, Norstedts juridik, Stockholm, s. 17.

¹⁶ Cars, Thorsten, Kommentar till Lag om skiljeförfarande (1999:116), 1 §, Karnov (JUNO) (besökt 2023-11-29).

¹⁷ Prop. 2017/18:257 *En modernisering av lagen om skiljeförfarande*, s. 19.

¹⁸ Lindell (2020) s. 273.

¹⁹ Lindskog (2020) s. 39.

²⁰ SCC Arbitration Institute, ‘SCC:s regler’ <<https://sccarbitrationinstitute.se/resursbibliotek/regler-och-policys/sccs-regler>> (besökt 2023-11-29).

domstol.²¹ LSF är tillämplig på svenska skiljeförfaranden, men svenska skiljedomar kan verkställas i flera andra länder med stöd av 1958 års New York-konvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar.²² Vidare får skiljedomar rättskraft och kan därför endast omprövas av en domstol om båda parterna godkänner det. Allmänna domstolar är skyldiga att avvisa tvister som omfattas av skiljeavtal om part begär det, eftersom parterna är bundna av skiljeavtalet.²³

Att staten inte har haft anledning att förhindra denna alternativa tvistlösning och att söka hindra att parter ingår skiljeavtal, kan förklaras dels av att staten inte har något självständigt intresse av att samtliga tvister prövas av allmän domstol, och dels av principen om avtalsfrihet.²⁴ Rättsordningen accepterar att parter själva avtalar kring sina angelägenheter, varför det är logiskt att även godta deras avtal om att låta skiljemän avgöra deras tvister. LSF präglas av avtalsfrihet och partsautonomi, vilket bland annat kan ses i lagens relativt sparsamma reglering kring själva förfarandet. Lagens förfarandebestämmelser finns främst för att sörja för rättssäkerheten, exempelvis genom att se till att skiljemännen är opartiska. Staten har velat värna om att förfarandet leder till materiellt korrekta avgöranden, varför lagen innehåller vissa formella krav, utan att i stor del hämma parternas avtalsfrihet.²⁵ Många av förfarandebestämmelserna är dispositiva och parterna kan därmed i stort sett själva bestämma över handläggningen i målet. Skiljemännen ska inte beakta koncentrationsprincipen, omedelbarhetsprincipen eller muntlighetsprincipen, vilket gör att skiljemännen har möjlighet att anpassa målet och att handlägga tvisten på ett smidigt sätt.²⁶

2.2 Hur skiljeförfarande skiljer sig från ordinarie tvistlösning

Skiljeförfarandet skiljer sig från ordinarie tvistlösning på flera punkter. En sådan punkt är skiljeförfarandets skyndsamhet. Förfarandet utgörs endast av en instans, till skillnad från domstolsprocessen som idag utgör ett treinstansförfarande. Skiljedomen kan inte heller överklagas på materiella grunder, vilket även det leder till att förfarandet är mer skyndsamt än ordinarie rättskipning där mål vanligtvis överklagas till och prövas i övre instanser.²⁷ Förvisso kan parterna väcka talan om klander eller ogiltighet i allmän domstol, men endast på formella grunder. I och med tresinstansförfarandet kan en rättegång i allmän domstol sträcka sig över lång tid. En huvudförhandling kan också

²¹ Heuman (1999) s. 17.

²² Prop. 2017/18:257, s. 18.

²³ Heuman (1999) s. 17; 10 kap. 17a § RB; 4 § LSF.

²⁴ Prop. 1998/99:35 *Ny lag om skiljeförfarande*, s. 33 f.

²⁵ Heuman (1999) s. 17 f.

²⁶ SOU 2015:37 *Översyn av lagen om skiljeförfarande: Betänkande av Skiljeförfarandeutredningen*. Justitiedepartementet, s. 63 f.; Prop. 2017/18:257 s. 18.

²⁷ SOU 1994:81 *Ny lag om skiljeförfarande: Delbetänkande av Skiljedomsutredningen*. Justitiedepartementet, s. 67; Prop. 1998/99:35 s. 40.

fördröjas på grund av att tingsrätten redan har andra anhängiga mål. Skiljemännen kan påbörja handläggningen direkt, och har även möjlighet att frångå rättegångsbalkens (1942:740) detaljreglering och i stället välja flexibla lösningar som leder till en snabbare handläggning.²⁸

En annan viktig skillnad jämfört med domstolsprocessen är möjligheten till sekretess inom skiljeförfarandet, något som troligtvis tilltalar de företag eller aktörer som kan påverkas negativt av det offentliga förfarandet i allmän domstol.²⁹ Till skillnad från i allmän domstol där allmänheten har möjlighet till insyn i förfarandet och att närvara på rättegången, är skiljeförfarandet hemligt. Skiljedomar blir inte offentliga och skiljemännen är bundna av tystnadsplikt. För parterna är detta en fördel eftersom exempelvis konkurrenter och massmedia inte har möjlighet att ta del av tvistens innehåll. Sekretessen ser också till att exempelvis företagets aktieägare, kunder och anställda kan skyddas från utomstående. Dessutom kan tvisten ofta kartläggas mer fullständigt eftersom parterna inte behöver oroa sig för att hemliga uppgifter ska bli offentliga.³⁰

Tilltalande för parterna är även det faktum att de själva får välja sina skiljemän, vilket ger dem möjlighet att ta in sakkunniga som avgör tvisten.³¹ I och med skiljemännens särskilt utvalda kompetens kan handläggningen bli snabbare och effektivare i jämförelse med domstolsprocessen. Skiljemännen har större frihet i utformandet av tvisten i förhållande till domstolsprocessen och handläggningen kan ofta anpassas efter målet i fråga och utifrån parternas önskemål. I den ordinarie tvistlösningen har parterna ingen kontroll över vem som ska döma i tvisten. Dessutom finns risk att den domare som fått ansvar för tvisten byts ut eftersom det ibland sker så kallade rotelbyten. Då riskeras att tvisten blir långdragen och komplicerad eftersom den nya domaren kan besluta om att förberedelsen ska återupptas. I skiljeförfarandet har i stället samma skiljemän ansvar över tvisten från början till slut.³²

Även den ekonomiska aspekten av skiljeförfarandet skiljer sig från den ordinarie tvistlösningen. Parterna betalar för sina respektive ombud, men står också för skiljemännens arvode. I domstolsprocessen betalar parterna inte domarens arvode, det gör i stället staten. Vid institutionella skiljeförfaranden betalar parterna även administrativa avgifter, vilka kan bli kostsamma eftersom de bestäms utifrån tvisteföremålets värde. Skiljemännens arvoden kan också uppgå till höga belopp, och det är inte ovanligt att part inte har råd med skiljeförfarandet. Detta löses enklast genom att parterna på förhand i skiljeavtalet avtalar om att framtida tvister löses genom förenklat skiljeförfarande, ett förfarande som kan användas vid flera olika skiljedomsinstitut, bland

²⁸ Heuman (1999) s. 28.

²⁹ Cars (2001) s. 15.

³⁰ Heuman (1999) s. 31.

³¹ Cars (2001) s. 15.

³² Heuman (1999) s. 29.

annat vid SCC Skiljedomsinstitut.³³ Ett förenklat förfarande vid SCC innebär även att processen går snabbare eftersom man bland annat har begränsat antal inlagor parterna får lämna in, processen har kortare tidsfrister och tvisten bedöms av en skiljeman i stället för tre.³⁴

Sammanfattningsvis kännetecknas dagens skiljeförfarande av dess effektivitet och snabbhet. Partsautonomin, sekretessen och att själva kunna välja skiljemän är också tilltalande för de som väljer denna alternativa tvistlösning. Förfarandet innebär också vissa nackdelar, det blir ofta kostsamt och parterna har inte möjlighet att överklaga skiljedomen på materiella grunder.

³³ Heuman (1999) s. 30 och s. 25.

³⁴ SCC Arbitration Institute, 'Förenklat skiljeförfarande' <<https://sccarbitrationinstitute.se/vara-tjanster/forenklat-skiljeforfarande>> (besökt 2023-11-29).

3 Medeltiden och tidiga skiljeförfaranden

Den svenska medeltiden stäcker sig från 1000-talet till 1523, det år Gustav Vasa valdes till kung över Sverige.³⁵ För att förstå skiljeförfarandets funktion under medeltiden krävs en introduktion till det ordinära förfarandet vid tvistlösning. Nedan följer därför en genomgång av hur den vanliga processrätten såg ut under medeltiden, vilken följs av en redogörelse för de första spåren av skiljeförfarande inom svensk rätt.

3.1 Ordinär tvistlösning under medeltiden

Lagstiftningen under svensk medeltid är, på grund av bristen på skriftligt källmaterial, svår att utröna fram till landskapslagarnas nedtecknande under 1200-talets början. Rättsregler för livet i byarna, städerna och i resten av riket styrdes även innan landskapslagarna av antagna eller utfärdade rättsregler, men detaljer kring dessa reglers utformning är för oss okända, eftersom skriftliga spår av dem saknas.³⁶ De få spår som finns kvar är till största del runinskrifter, bland annat Oklundaristningen och Forsaringen, vilka båda har ett begränsat och svårtolkat innehåll.³⁷

Lagstiftningen under medeltiden skrevs ner i landskapslagar och senare i lands- och stadslagar. Den äldre Västgötalagen var den första landskapslagen – ett handskriftsfragment från lagen kan dateras till omkring 1250. Handskriften av lagen i dess helhet dateras till 1280-talet.³⁸ På 1300-talet fördes Sverige samman till en och samma politiska och ekonomiska enhet i samband med Magnus Erikssons landslag, vilken gällde för landsbygden, och Magnus Erikssons stadslag, vilken gällde för Sveriges städer. Landslagen och stadslagen var båda influerade av utländsk rätt och särskilt av kanonisk rätt. 1442 kom Kristofers landslag, en omarbetad version av Magnus Erikssons landslag.³⁹ Redan i den äldre Västgötalagen fanns spår av processuella regler i Rättslösbalken. Där angavs bland annat att lagmannen skulle vara bondeson och vara verksam vid tinget.⁴⁰ Även i de andra landskapslagarna fastslogs processrättsliga regler, i exempelvis Upplandslagen från 1296 återfinns en rättegångsbalk, vilken reglerade den tidens rättegångsförfarande.⁴¹

³⁵ Nationalencyklopedin, 'Medeltiden' <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/medeltiden>> (besökt 2023-11-29).

³⁶ Inger, Göran (2011), *Svensk rättshistoria*, 5 uppl., Liber, Malmö, s. 13.

³⁷ Sjögren, Ivar W. (1964), *Kompendium över den svenska rättshistoriens allmänna del*, 9 uppl., Juridiska föreningen, Lund, s. 15.

³⁸ Inger (2011) s. 14.

³⁹ Inger (2011) s. 16 f.

⁴⁰ Häthén, Christian & Nilsén, Per (2004), *Svensk historisk lagbok: Rättshistoriska källtexter*, Studentlitteratur, Lund, s. 17.

⁴¹ Häthén & Nilsén (2004) s. 39.

Medeltidens processrätt innehöll regler kring *ting*, en sorts sammanslutning för rättskipning, politik och förvaltning. Hur ofta man höll ting berodde på den landskapslag som styrde, det kunde variera mellan en gång i veckan till två gånger om året. Vilken form tinget hade berodde på var tinget var lokaliserat. I exempelvis Götaland fanns häradsting, i Svealand hundaresting och skeppslagsting, och i Norrland sockenting – alla underrätter. Överrätter var för Götaland och Svealand landsting. Enligt Magnus Erikssons landslag skulle även lagmansting hållas, likaså enligt Kristofers landslag, men enligt den sistnämnde fungerade landsting i stället som beteckning för den kungliga domstolen.⁴²

På häradstinget och sockentinget var det häradshövdingen, och på hundarestinget och skeppslagstinget domaren, som ledde förhandlingen och dömde i målet. Ledare för landstinget var en lagman.⁴³ Ledarna över tingen valdes i äldre tid genom allmänt val, men i samband med ökat kungligt inflytande var kungen inbladad även i valet av dessa domare.⁴⁴ Utöver ovan nämnda ting fanns även under medeltiden kunglig rättskipning i form av råfseting och rättareting. Kungen utövade sin domsmakt under dessa konungsting i äldre tid, men det blev senare vanligt att domsrätten delegerades till stormän som dömde i kungens ställe. Kunglig lagstiftning återfanns i landskapslagarnas edsöres- eller konungabalkar, men precis som den kyrkliga rätten, influerade den kungliga rätten även landskapslagarnas andra balkar.⁴⁵

Rättens dömande verksamhet skiljde sig från vår tids process. Lagmannen hade i uppgift att *tälja, skilja* och *giva* lag. Att tälja lagen innebar att lagmannen varje år, på landstinget, skulle redogöra för lagen och läsa upp dess innehåll. Att skilja lagen innebar att leda rättskipningen för landstinget. Att giva lag innebar inte att lagmannen själv skulle stifta lag, utan snarare att han skulle delge den gällande sedvanerätten och andra rättsregler. Till skillnad från dagens rättskipning hade lagmannen i uppgift att meddela parterna om rättsregler av betydelse för målet, att formellt leda förhandlingarna parterna emellan, samt att upplysa om hur bevisningen skulle fullgöras.⁴⁶ Domarna hade i uppgift att uttala sig om lagen för varje mål och skulle inte pröva sakfrågan. Att ta reda på sanningen lämnades åt diverse andra former: genom vittnen, genom ed antingen med eller utan edgärdsmän och genom en nämnd tillsatt för det enskilda fallet.⁴⁷ Således var lagmannen ansvarig för att tillämpa lagen på de föreliggande omständigheterna. Underrätterna fungerade till stor del som enmansdomstolar, då nämnden under landskapslagarnas tid

⁴² Inger (2011) s. 53 f.

⁴³ Hafström, Gerhard (1976), *De svenska rättskällornas historia*, 9 uppl., Juridiska föreningen, Lund, s. 24.

⁴⁴ Inger (2011) s. 54; Bergman, C. Gunnar (1918), *Översikt av svensk rättsutveckling*, Almqvist & Wiksell, Uppsala, s. 38.

⁴⁵ Inger (2011) s. 54 f.

⁴⁶ Hafström (1976) s. 24.

⁴⁷ Edgärdsmännen styrkte med sin ed bevisning i målet, se vidare Inger (2011) s. 61 ff. och uppsatsens kapitel 4.1.

inte utgjorde någon väsentlig del i mer än ett fåtal mål. När landslagen kom fick nämnden en mer permanent position och integrerades som en del i domstolen.⁴⁸

Processrätten under medeltiden karakteriserades av fem viktiga principer: offentlighet, muntlighet, formalism, förbud mot tvetalan och förhandlingsmaxim. Offentlighetsprincipen tog sig uttryck i att ett visst antal personer (12–16) behövde närvara vid tingen för att tingen skulle vara gällande. I Dalalagen står det skrivet ”Äro komna domare, käre och svarande samt tolv män där jämte; det är lagligt ting”⁴⁹, under senare tid ökades antalet till 24 personer. Muntlighetsprincipen innebar att de fakta som låg till grund för domen skulle uttalas muntligen och inte skriftligen. Formalismen betydde att parterna var tvungna att följa specifika former som var nedskrivna i lag, exempelvis när det kom till att lägga ed. Förbudet mot tvetalan innebar att parterna inte fick ändra vad de redan hade sagt inför rätten. I den tidiga medeltida lagstiftningen hölls detta strängt, men det blev sedan mer flexibelt då vissa tillägg och ändringar tilläts. Förhandlingsmaxim betydde att domaren skulle basera sin dom endast på parternas förhandlingar, i motsats till undersökningsmaxim där domaren själv utreder sanningen i målet.⁵⁰

Utöver lands- och landskapslagarna, var den kanoniska rätten – kyrkans lagar – till stor betydelse för rättsutvecklingen under medeltiden och fungerade i stort sett som primär rättskälla. Kyrkan slog under 1200-talet fast rättens innehåll, särskilt inom familjerätten och just processrätten.⁵¹ Den kyrkliga rätten inarbetades vanligtvis i de gällande landskapslagarna, främst i deras kyrkobalk, men den påverkade även landskapslagarnas innehåll i dess helhet.⁵² De kyrkliga rättskällorna utgjordes bland annat av Bibeln och av Corpus Juris Canonici, den största av den romersk-katolska kyrkans lagsamlingar. Av den kyrkliga rätten, var det som var intaget i kyrkobalkarna bindande för den allmänna rättskipningen, resterande kyrkliga rättskällor hade i stället betydelse för den kyrkliga rättskipningen.⁵³ Kyrkan var mån om att kyrkans män inte skulle tvingas underkasta sig den allmänna rätten. Den katolska kyrkan hade under medeltiden inte bara andlig domsrätt över dess präster, utan också över allmänheten när dessa ansågs ha brutit mot en gudomlig lag, exempelvis i mål

⁴⁸ Inger (2011) s. 60.

⁴⁹ Citerat i Almquist, Jan Eric (1971), *Svensk rättshistoria: efter föreläsningar. I Processrättens historia*, 3 uppl., Juridiska föreningens förlag, Stockholm, s. 32. Almquists citat är en omskrivning av Dalalagens Thingsbalk, 1, vilken lyder ”Äro comin Domara/sökiändi oc swarandi oc tolf men thär medh/thät är lagha Thing”, se Hadorph, Johan (red.) (1676), *Dahle laghen, then i forna tijder hafwer brukat warit öfwer alla Dalarna och them som in om Dala råmärken bodde*, Georg Ebert, Stockholm, tillgänglig på <<https://digital.ub.umu.se/node/567625?fulltext-query=&preview=567625%2F47%2Fsimple%2F0>> (besökt 2023-12-02), s. 33.

⁵⁰ Almquist (1971) s. 32 f.

⁵¹ Modéer, Kjell Å. (2010), *Historiska rättskällor i konflikt: en introduktion i rättshistoria*, 3 uppl., Santérus, Stockholm, s. 45.

⁵² Sjögren (1964) s. 17 f.

⁵³ Sjögren (1964) s. 32 ff.

om äktenskap och i mål om testamenten.⁵⁴ Påven hade den högsta domsmakten och biskoparna var domare i sina stift.⁵⁵

I och med nedtecknandet av lagstiftningen i landskapslagar och landslagar kan vi se hur samhället på medeltiden gick från ett rudimentärt och utspritt jordbrukssamhälle till ett mer centraliserat samhälle, till stor del påverkat av utländsk rätt. Landskapslagarna vittnar om hur släkt- och ättefejder ersattes av offentliga tingsförhandlingar, hur lagfäst utsökning avlöste självpantning och egenmäktigt panttagande, samt hur edgärdsmanprocessen med formell bevisning och förhandlingsprincipen i centrum byttes ut mot nämndprocessen med fokus på materiell bevisprövning och undersökningsprincipen.⁵⁶

3.2 De första spåren av skiljeförfarande

Precis var och när skiljeförfarande för första gången användes är svårt att säga, men vad man vet är att denna typ av alternativa tvistlösning sträcker sig långt bak i tiden. Många menar att skiljeförfarandet användes som tvistlösning långt innan man stiftade lagar, upprättade domstolar och formulerade juridiska principer.⁵⁷

Flera inom den amerikanska diskursen benämner Kung Salomo som en av världens första skiljemän och menar att hans tvistlösning i mångt och mycket liknade vår tids skiljeförfarande.⁵⁸ I mytologins värld kan vi se en form av skiljeförfarande när herden Paris löste en tvist mellan Juno, Pallas Athena och Venus, efter att på förhand fått tillåtelse att avgöra dispyten. Kommersiella skiljeförfaranden var under Marco Polos tid⁵⁹ vanliga bland feniciska och grekiska handelsmän, civilrättsliga skiljeförfaranden förekom under homerisk tid och även internationella skiljeförfaranden förekom under antiken; när en tvist mellan Aten och Megara omkring 600 f.Kr. hänvisades till och avgjordes av fem Spartanska domare.⁶⁰

Mytologi och bibliska berättelser åsido, skiljeförfarandet kan spåras genom århundradena, och det torde därmed ha funnits även i de mest primitiva

⁵⁴ Hildebrand, Emil (1896), *Svenska statsförfattningens historiska utveckling från äldsta tid till våra dagar*, Norstedt, Stockholm, s. 57.

⁵⁵ Nationalencyklopedin, 'Andlig domsrätt' <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/andlig-domsr%C3%A4tt>> (besökt 2023-12-02).

⁵⁶ Inger (2011) s. 52. Se vidare uppsatsens kapitel 4.1 för en kortfattad förklaring av edgärdsmanprocessen.

⁵⁷ Se vidare Emerson, Frank D. (1970), 'History of Arbitration Practice and Law'. *Cleveland State Law Review*, vol. 19 nr 1, s. 155–164, s. 155; Cars (2001) s. 13; Dillén (1933) s. 3.

⁵⁸ Se vidare Elkouri, Frank (1952), *How Arbitration Works*, Bureau of National Affairs, Washington DC, s. 2; Emerson (1970) s. 155.

⁵⁹ Marco Polo levde från 1254–1324, se vidare Nationalencyklopedin, 'Marco Polo' <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/marco-polo>> (besökt 2023-11-29).

⁶⁰ Kellor, Frances (1948), *American Arbitration: Its History, Functions and Achievements*, Harper, New York, s. 3 f.

samhällena, såväl som i den moderna civilisationen. Man har upptäckt att alternativ tvistlösning användes i kungariket Mari, nutidens Syrien, 1800 f.Kr.⁶¹ Även i romarriket och i antikens Grekland användes skiljeförfarandet som ett sätt att lösa tvister.⁶²

När handeln växte i europeiska städer under medeltiden, växte också användandet av skiljeförfarande fram. Under medeltiden i Europa användes flera olika regionala och lokala versioner av skiljeförfarandet för att lösa kommersiella konflikter. För Europas köpmän var det vanligt att använda sig av skiljemän i anslutning till köpmannagillen eller andra former av kommersiella eller professionella organisationer. Skiljeförfarande var en vanlig tvistlösningsform bland annat i Hansaförbundet och man kom ofta överens i skiljeavtal om att lösa framtida tvister genom skiljemän.⁶³

Under tidig medeltid användes skiljeförfarande i många europeiska städer inom ramen för ett regelsystem som kallades *Lex mercatoria*, en sorts sedvanerätt specifikt anpassad efter köpmännens organisation och bruk. *Lex mercatoria* var en föregångare till dagens alternativa tvistlösning och utvecklades, avgjordes och verkställdes självmant av köpmännen som använde den. Förfarandets legitimitet och auktoritet baserades på att köpmännen självmant godkände och legitimerade det, därmed var det inte en stiftad lag utan snarare en sedvänja baserad på avtal. *Lex mercatoria* betonade avtalsfrihet och var flexibel nog att anpassas efter handelns utveckling. Denna avtalsfrihet, flexibilitet och effektivitet passade köpmännens behov – eftersom det ofta rörde sig om handelsmän från olika länder var den lokala lagen inte alltid tillämplig eller lämpad för tvisterna. Tvister hanterades och avgjordes av särskilda köpmannadomstolar där andra köpmän dömde utifrån *Lex mercatoria* i stället för den på platsen gällande lagen. Dessa domstolar avgjorde målen snabbt och undvek juridiska teknikaliteter, målen avgjordes exempelvis ofta *ex aequo et bono* – utifrån vad som var skäligt och gott.⁶⁴

Trots att internationella skiljeförfaranden inte är fokus i uppsatsen, ska nämnas att dessa var vanligt förekommande under medeltiden. Hansan, som

⁶¹ Barrett, Jerome T. & Barrett, Joseph P. (2004), *A History of Alternative Dispute Resolution: The Story of a Political, Cultural, and Social Movement*, John Wiley & Sons Inc, San Francisco, tillgänglig på <https://www.mediationhistory.org/wp-content/uploads/2020/10/A-History-of-Alternative-Dispute-Resolution-The-Story-of-a-Political-Social-and-Cultural-Movement-by-Jerome-T.-Barrett-Joseph-Barrett-z-lib.org_.pdf> (besökt 2023-12-10), s. XXV och s. 20 f.

⁶² Wolaver, Earl S. (1934), 'The Historical Background of Commercial Arbitration'. *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*, vol. 83 nr 2, s. 132–146, s. 132; Barrett & Barrett (2004) s. 21.

⁶³ Born, Gary B. (2021), *International commercial arbitration*, 3 uppl., Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, s. 29.

⁶⁴ Barrett & Barrett (2004) s. 16; Sealy, Leonard Sedgwick & Hooley, Richard (2003), *Commercial law: Text, cases and materials*, 3 uppl., Butterworths, London, s. 14; Nationalencyklopedin, 'Ex aequo et bono' <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/ex-aequo-et-bono>> (besökt 2023-12-10).

bildades 1210 och som på 1400-talet omfattade ett 80-tal städer i Östersjön, Rhen och Flandern, avgjorde sedan 1418 samtliga av de tvister som uppstod inom förbundets städer genom skiljeförfarande. På 1340-talet låg Sverige i krig med Danmark, en konflikt som år 1343 löstes genom att kung Valdemar av Danmark och kung Magnus av Sverige ingick en skiljedomskonvention genom vilken de beslutade att överlämna framtida tvister till skiljemän.⁶⁵

Skiljeförfarande förekommer inom svensk lagstiftning för första gången under 1300-talet. Mycket tyder dock på att skiljeförfarandeliknande tvistlösning förekommit även dessförinnan. Trygger menar att det finns spår av tvistlösning där personer har möjlighet att låta tredje man avgöra deras tvister redan i urkunder från 1200-talet.⁶⁶ Rålamb menar att det fanns stöd för skiljeförfarande i landslagen, något som Trygger däremot ställer sig skeptisk till.⁶⁷ I Visby stadslag II.9 från 1300-talet angavs att tvistande parter kunde få saken avgjord av goda män. Schlyter översatte Visby stadslag 1853 och hans översättning lyder: ”Tvista två män eller flere om en sak, och varder det äskadt, det vare af hvilken part det vara må, (att de) vilja lemna sin sak (til afgörande) åt gode män, så skall man nämna de männen, innan de låta det komma derhän.”⁶⁸ På så vis kunde tvister i Visby lösas genom skiljemän i stället för i de statliga domstolarna. I vilken utsträckning detta stadgande användes finns inte dokumenterat, men skiljeförfarandet torde ha varit någorlunda populärt under medeltiden eftersom man såg ett behov av att ta in ett sådant stadgande i lagstiftningen.

3.3 Sammanfattande analys

Sammanfattningsvis kan konstateras att den medeltida tvistlösningen var relativt välutvecklad; i landskapslagarna, och senare även i lands- och stadslagarna fanns tämligen utförliga bestämmelser på det processrättsliga området. Förvisso skiljer sig medeltidens tvistlösning från dagens process, men många principer och förfarandebestämmelser lever kvar än idag – skiljeförfarandet, exempelvis, som är allt annat än ett modernt påfund.

Eftersom rättskällor för tiden innan landskapslagarna är bristande, är det svårt att utläsa hur rättslivet egentligen såg ut dessförinnan. Trots detta har det säkerligen funnits rättsregler och bestämmelser liknande lagar långt innan man skrev ner dessa i landskapslagar, som exempelvis Oklundaristningen. Som redogjort för ovan, kan vi se att skiljeförfarande i olika former länge har förekommit i flera delar av världen. Det är därmed i min mening troligt att någon form av alternativ tvistlösning användes även i Sverige tidigare än vad

⁶⁵ Ralston, Jackson H. (1929), *International Arbitration from Athens to Locarno*, Stanford University Press, Kalifornien, s. 176 ff.

⁶⁶ Trygger, Ernst (1895), 'Skiljeaftal och Skiljemannaförfarande enligt svensk rätt'. *Tidskrift för rettsvetenskap*, årgång 1895, s. 1–31, s. 1.

⁶⁷ Rålamb, Clas (1679), *Observationes juris practicae*, Kongl. Booktr., Stockholm, s. 64.

⁶⁸ Schlyter, Carl Johan (1853), *Wisby stadslag och sjörätt*, Berlingska boktryckeriet, Lund, s. 82.

som är dokumenterat i Visby stadslag. Att svenskar även innan landskapslagarnas tid skulle ha använt utomstående parter förefaller för mig fullt rimligt, i och med att vi kan se spår av skiljeförandeliknande tvistlösning i stora delar av resten av världen. När processrätten var så pass utvecklad inom ramen för den statliga rättskipningen, är det i min mening troligt att man använde skiljeförfarande även på andra platser än i Visby, parallellt med den ordinära tvistlösningen, men att detta inte tagit plats i lagstiftningen. Lagarna var i och för sig välstrukturerade och nedskrivna, men skiljeförfarande som än idag till stor del baseras på avtalsfrihet kan ha lämnats utanför lagstiftningen trots att det förekommit i samhället, just eftersom det även under medeltiden hade så stark koppling till avtalsfriheten.

Som redogjort för ovan, var alternativ tvistlösning särskilt viktigt i köpmanna- och affärsrelationer. Köpmännen valde alternativa former av rättskipning, däribland *Lex mercatoria*, på grund av den effektivitet och flexibilitet som förfarandet inrymde. Tilltalande kan också ha varit den expertis som köpmannadomstolarna innehade, eftersom de som dömde själva var köpmän. Den alternativa tvistlösningen som bedrevs var helt enkelt bättre anpassad efter de behov som köpmännen hade än den ordinarie tvistlösningen. Domarna hade mer kunskaper om situationerna och sedvanerätten var skraddarsydd för köpmännens tvister.

Att tvistlösning genom skiljeförfarande lagstadgades i just Visby stadslag beror troligtvis på Visbys funktion som handelsort. Under medeltiden bedrevs en stor mängd handel på Gotland, och Visby blev en viktig handelsort, om inte den viktigaste knutpunkten för handel i Östersjön. Nordtyska städer expanderade och Sverige hade under den här tiden en stor andel tyskar i befolkningen. Visbys geografiska läge och närhet till Tyskland, kombinerat med en betydande tysk befolkningsandel, bidrog till att staden utvecklade ett eget rättssamfund tidigare än andra svenska städer. Tyskarna följde till en början sin egen rätt, men bitvis ökade behovet av en gemensam rätt och den tyska och svenska rätten växte samman.⁶⁹ Som nämnts ovan, tog medeltidens lagstiftning stor inspiration från utländsk rätt, varför den tyska rätten kan ha påverkat införandet av skiljemannastadgandet i Visby stadslag.

⁶⁹ Hasselberg, Gösta (1953), *Studier rörande Visby stadslag och dess källor*, Diss. Uppsala: Univ., Uppsala, s. 1 f.

4 Tidigmodern tid

Den svenska medeltidens slut brukar anges vara när Gustav Vasa valdes till kung, år 1523.⁷⁰ Följande kapitel ska därför undersöka tvistlösningen efter medeltiden till och med 1734 års lag, den period som brukar kallas tidigmodern tid. Först redogörs för den ordinarie tvistlösningen, därefter följer en redogörelse över skiljeförfarandets utveckling.

4.1 Den tidigmoderna tidens ordinarie tvistlösning

Magnus Erikssons stadslag och Kristofers landslag betraktades på 1500-talet som något föråldrade. Samhället, och särskilt näringslivet, hade förändrats och expanderats, och när statsförvaltningen byggdes ut behövdes nya omarbetade lagar för att dessa skulle fungera i det nya samhället. Under början av 1600-talet gjordes försök att skapa nya lagar, men lagstiftningsarbetet ledde inte till lagstiftning. Däremot bestämde Karl IX att Kristofers landslag, Upplandslagen, Östgötalagen och Hälsingelagen skulle tryckas, vilket genomfördes under början av 1600-talet. Syftet med detta var att se till att domstolarna dömde likadant, tidigare hade endast handskriftsfragment funnits av lagarna, vilka ofta skiljde sig åt beroende på lagsaga. Även Magnus Erikssons stadslag trycktes och Sverige fick på så vis en enhetlig stadslagstiftning. Trots utgivandet av dessa lagar kvarstod bristerna i lagstiftningen och behovet av en reformerad lagstiftning påminde sig under mitten av 1600-talet. Detta följdes av flera misslyckade försök till lagstiftning, men mynnade under den senare delen av 1600-talet och tidigare delen av 1700-talet ut i reformer. För processrättens utveckling var skepmåhlabalken av 1667 års sjölag och 1669 års exekutionsstadga särskilt viktiga.⁷¹

I och med att Gustav Vasa tog över makten 1523 och genomförandet av reformationen stärktes kungamakten avsevärt. Kyrkan konkurrerande inte längre med kungen, utan kungamakten innehöll all makt – både över det allmänna och det andliga. 1544 avskaffades val av kungen och i stället infördes att kungamakten skulle ärvas.⁷²

Tysk-romersk rätt hade stort inflytande på det svenska domstolsväsendet som var under förändring. På 1500-talet gjordes flera ansträngningar för att etablera en högsta domstol, bland annat av Gustav Vasa, och senare också hans söner, som hade för avsikt att förändra den kungliga rättskipningen. Ett första försök till en högsta domstol gjordes 1538 då regementsrådet etablerades, en domstol som kunde döma i kungens ställe. Ett andra försök gjordes 1540 när en överdomstol för Västergötland inrättades. Både regementsrådet och överdomstolen blev kortvariga och under tiden därefter gjordes ytterligare två

⁷⁰ Nationalencyklopedin, 'Medeltiden' <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/medeltiden>> (besökt 2023-11-29).

⁷¹ Inger (2011) s. 87 ff. och s. 144.

⁷² Inger (2011) s. 75.

försök innan man 1614 lyckades etablera en fast hovrätt i Stockholm. Hovrätten dömde i kungens ställe och skulle fungera som en högsta domstol, men omvandlades senare till en mellaninstans efter att kungen fick möjlighet att pröva vissa mål. Hovrättens inrättande innebar att Sverige fick en fast instansordning: underrätt var på landsbygden häradssting och över dessa lagmansting, samt kämnärsrätten och rådhusrätten i städerna. Efter hovrätten i Stockholms (senare kallad Svea hovrätt) inrättande etablerades fler hovrätter i landet som var likställda med Svea hovrätt, detta för att reducera Svea hovrätts arbetsbörda. Den första hovrätten som inrättades efter Svea hovrätt var Åbo hovrätt år 1623.⁷³

Utöver ovan nämnda domstolar, fanns under den här tiden även specialdomstolar, bland annat kollegierna, krigsrätterna och hamnrätterna, vilka prövade speciella mål eller ärenden. Även temporära domstolar existerade under 1600-talets senare del, vilka kallades för kommissioner – exempelvis häxkommissionerna och skogskommissionen. Dessa statliga domstolar kompletterades av andliga domstolar även efter reformationen. Domkapitlen hade domsrätt över mål som rörde religionen, ämbetsbrott begångna av kyrkans män, äktenskapsmål och trolovningsmål.⁷⁴

Under 1500- och 1600-talen övergick processförfarandet från edgärdsmanprocess till nämndprocess, edgärdsmanprocessen avskaffades 1695. Edgärdsmanprocessen var under medeltiden vanlig och användes för att styrka att någon i ett mål talade sanning.⁷⁵ Edgärdsmännen intygade att parten svor "[...] rent och ikke ment[...]"⁷⁶, vilket innebar att parten talade sanning och att denne inte begick mened.⁷⁷ Något som också kännetecknade processförfarandet under tidigmodern tid var den legala bevisteorins införlivande, det vill säga att det i lag angavs vilket värde olika bevis hade och vilken bevisning som krävdes för olika fall.⁷⁸ Detta ledde till ökad användning av tortyr för att få fram erkännanden och på så vis erhålla fullständiga bevis. En annan viktig förändring inom processrätten gällde bevisbördans fördelning. Som nämnts i uppsatsens föregående kapitel, låg bevisbördan under medeltiden på svaranden. Under 1500-talet kom detta att förändras. Olaus Petri angav i sina domarregler att bevisbördan i stället borde förläggas på käranden.⁷⁹

Själva rättegångssystemet skiljde sig under tidigmodern tid åt från medeltidens process. Det var vanligt att häradshövdingen ersattes av vikarier, kallade underhärads hövdingar, lagfarare eller lagläsare, som dömde i målen. Dessa

⁷³ Inger (2011) s. 135 ff.

⁷⁴ Inger (2011) s. 139 f.

⁷⁵ Inger (2011) s. 142 f.

⁷⁶ Sjögren, Wilhelm (1912), *Den svenska processrättens historia: anteckningar efter föreläsningar*, 2 uppl., Uppsala, s. 80.

⁷⁷ Sjögren (1912) s. 80 f.

⁷⁸ Nationalencyklopedin, 'Legal bevisteori' <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/legal-bevisteori>> (besökt 2023-12-08).

⁷⁹ Inger (2011) s. 143 f.

vikarier var sällan juridiskt utbildade, vilket resulterade i att personen vanligtvis inte kunde stå sig mot nämnden, som därmed ofta fick större inflytande än själva underhäradshövdingen. Nämnden hade i uppgift att avgöra sakfrågan, men på grund av underhäradshövdingens bristande inflytande i målet avgjorde nämnden regelbundet även rättsfrågan. När hovrätterna inrättades skärpte man kontrollen över häradstingen genom att ålägga domaren att skicka in domböckerna (protokollen från domstolen) till hovrätten. På så vis kunde man granska tingets rättstillämpning. 1680 införde Karl XI en reform som innebar att häradshövdingen själv skulle döma där denne var verksam om denne inte var oförmögen och att vikarierna i de undantagsfallen skulle utses av hovrätterna eller av kungen. Reformen ledde till att domarnas inflytande ökade, och nämndens minskade.⁸⁰

Förhandlingarna kunde under den här tiden vara antingen muntliga eller skriftliga, men utgångspunkten var att förhandlingen skulle ske muntligen. Part kunde dock varken tvinga eller hindra sin motpart att skriftligen förhandla. På landsbygden var det vanligast med muntliga förhandlingar, medan skriftlig förhandling var vanligt i kämnärs- och rådhusrätterna.⁸¹

4.2 Skiljeförfarandets fortsatta utveckling

Som nämnts ovan, lämnade 1667 års sjölag och 1669 års exekutionsstadga stora avtryck på processrättens utveckling. Likaså innebar 1734 års lag stora framsteg för processrätten. Alla dessa lagstiftningsakter påverkade också särskilt skiljemannarätten i och med att de innehöll särskilda stadganden kring just skiljeförfarande. Nedan ska redogöras för dessa bestämmelser.

4.2.1 1667 års sjölag

Under 1500- och 1600-talet expanderade näringslivet i Europa och Sverige utvecklades till en europeisk stormakt. Handeln med utlandet ökade, vilket resulterade i ett behov av ny reglering på handelsrättens område. Under 1600-talet uppstod många klagomål kring den komplicerade och tidskrävande processen att genom de statliga domstolarna kräva någon på betalning. Detta problem var en konsekvens av att det svenska betalningssystemet inte utvecklades i takt med den växande handeln, vars expansion ledde till flertalet tvister i handelssammanhang. Som en konsekvens av detta upprättades 1671 års växelstadga, vilken underlättade för handeln. Handelns expansion var även en bidragande faktor till att man ville utforma en ny och modern sjölag. De första initiativen till ny lagstiftning inom sjörätten gjordes i början på 1600-talet, sedan utarbetades ett lagförslag år 1650 av holländaren Henrik de Moucheron och efter granskning och revision antogs den nya sjölagen år 1667. Förarbetena till 1667 års sjölag var till stor del baserade på och inspirerade av romersk och holländsk sjörätt, men även den hanseatiska sjörätten och Visby sjörätt. Sjölagen kom i sin tur att lägga grunden för den franska sjörättsordinantian

⁸⁰ Inger (2011) s. 140 f.

⁸¹ Sjögren (1912) s 151.

från 1681.⁸² Sjölagen kom att gälla i nära 200 år och ersattes inte förrän 1864.⁸³ Av de lagreformer som genomfördes under den här tiden är 1667 års sjölag därmed särskilt framstående, om inte den mest framstående.⁸⁴

Trots att 1667 års sjölag främst fokuserade på en viss typ av specialprocess, det vill säga sjörättsliga mål, innehöll lagen detaljerade bestämmelser även för rättegångsförfarandet. Dessa bestämmelser hade en inverkan som sträckte sig även utanför sjörättens område. I lagen fanns exempelvis regler kring stämning, vittnesmål, domar, rättegångskostnader och skadestånd – och dessutom ett särskilt stadgande kring skiljeförfarande.⁸⁵ 1667 års sjölag innehöll en särskild skepmåhlabbalk, vilken reglerade förfarandet i sjörättsmål. I skepmåhlabbalkens 1 kap. 1 § angavs att parter hade möjlighet att vända sig till gode män, utöver att använda den ordinarie rättskipningen som fanns i exempelvis häradstingen. Parterna kunde "[...] ända sine twister igenom gode mäns uthwälliande, antingen til wänligh förljking eller fullkomligt uthslagh, ther the så willia och sin emellan samtyckia [...]".⁸⁶ Precis som i Visby stads- lag benämnde man alltså skiljemännen som "gode män".

Varför man valde att ta in stadganden om skiljeförfarande i 1667 års sjölag beror troligtvis på i stort sett samma orsaker som varför man förde in skiljemannabestämmelsen i Visby stadslag. Precis som i medeltidens Visby bedrevs mycket handel i Sverige under den tidigmoderna tiden. De båda lagstiftningsakterna tillkom i handelsammanhang som följd av det behov som fanns av lagstiftning inom handelsrätten. För medeltiden spelade Visby stor roll i de handelsrättsliga förbindelserna. För den tidigmoderna tiden hade handeln utvecklats till den grad att hela landet hade betydelse för den europeiska handeln, varför det fanns behov av uppdaterad och anpassad lagstiftning. Ytterligare en parallell kan dras till att de båda lagstiftningsakterna influerades av utländsk rätt, särskilt sådan rätt som var betydande inom handeln – under medeltiden främst tysk rätt och under tidigmodern tid främst holländsk. Vidare fanns ett missnöje med processen i handelsrelaterade tvister under tidigmodern tid, likaså föredrog man under medeltiden alternativ tvistlösning framför den statliga rättskipningen. Baserat på ovan anförda kan ses att efterfrågan av skiljeförfarande varit som störst i handelsammanhang, vilket troligtvis beror på att det i dessa sammanhang fanns ett behov av tidseffektiv tvistlösning, något som den statliga rättskipningen inte kunde åstadkomma.

4.2.2 1669 års exekutionsstadga

⁸² Modéer (2010) s. 95; Inger (2011) s. 132 ff.

⁸³ Palmgren, Bo (1960), 'Återfunna förarbeten till 1667 års sjölag'. *Svensk juristtidning*, s. 25–29, tillgänglig på <<https://svjt.se/svjt/1960/25>> (besökt 2023-12-10), s. 25.

⁸⁴ Modéer, Kjell Å. (1984), '1667 års sjölag i ett 300-årigt perspektiv: Ett rättshistoriskt symposium', i: *1667 års sjölag i ett 300-årigt perspektiv*, Nerenius & Santérus, Stockholm, tillgänglig på <<https://olinfoundation.com/rs-8/>> (besökt 2023-12-20), s. 1.

⁸⁵ Hafström (1976) s. 105.

⁸⁶ Sveriges rikets siö-lagh (1667), tillgänglig på <<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/34526>> (besökt 2023-12-12), s. 59.

Innan 1600-talet var domstolarna exekutiva organ i Sverige. På 1600-talet förändrades detta och den exekutiva makten övergick från domstolarna till administrativa myndigheter i och med 1669 års Stadga öfwer alla Executioner i gemen (exekutionsstadgan). I stället för domstolarna togs ansvaret för verkställighet av domar över av Konungens Befallningshavande. Detta berodde troligtvis på att domstolarna under den tidigmoderna tiden saknade resurser och organisatoriska förutsättningar för att ta hand om exekutionsväsendet.⁸⁷

1669 års exekutionsstadga blev gällande 10 juli 1669 efter att förslaget godkänkts av samtliga stånd i ståndsriksdagen. I exekutionsstadgans inledande bemärkelser anförde lagstiftaren att stadgan upprättades för att främja det svenska exekutionsväsendet.⁸⁸ Precis som 1667 års sjölag, var 1669 års exekutionsstadga av stor betydelse för den rättsliga utvecklingen, särskilt för utvecklingen av utsökningsförfarandet.⁸⁹ I exekutionsstadgans femte punkt fanns en bestämmelse som reglerade exekution av skiljedomar. Där stadgades att om det inte fanns någon dom eller rättsbefallning kunde det inte heller fordras någon verkställighet, men om någon hade ett klart och tydligt skuldebrev, eller annan föreskrift, eller ”[...] gode mäns utslag/ther intet jäf utinnan är [...]”⁹⁰ kunde detta verkställas på samma sätt som en dom.⁹¹ Part som vunnit en skiljedom kunde därmed från domstolen få en dom som överensstämde med skiljedomens innehåll, efter att man konstaterat att skiljedomen tillkommit lagligen och att den hade bindande effekt mellan parterna. Man kunde också vända sig till Konungens Befallningshavande som prövade om fallet var så tydligt att ett verkställighetsbeslut kunde ges. Fanns det jäv av den art att det inte kunde lösas inför Konungens Befallningshavare, skickades ärendet vidare till domstolen. Hos Konungens Befallningshavare rörde det sig inte om någon direkt verkställighet av skiljedomen, utan om en förenklad process för att fastställa dess giltighet.⁹²

Eftersom andra skiljemannastadganden saknades i lagtexten under den här tiden, torde exekutionsstadgans bestämmelse angående verkställighet av gode mäns utslag främst ha använts på de skiljemannaavgöranden som baserades i sjölagen. Denna slutsats underbyggs av de båda bestämmelsernas användning av begreppet ”gode mäns utslag” och av att lagtexterna ligger så nära varandra i tiden. Bestämmelsen i exekutionsstadgan kompletterade troligtvis bestämmelsen i sjölagen i den bemärkelse att den gjorde skiljemannaavgöranden

⁸⁷ Hassler, Åke (1944), 'Motsvarar vårt exekutionsväsen nutida krav?'. *Svensk juristtidning*, s. 497–508, tillgänglig på <<https://svjt.se/svjt/1944/499>> (besökt 2023-12-20), s. 499

⁸⁸ Schmedeman, Johan (red.) (1706), *Kongl. stadgar, förordningar, bref och resolutioner, ifrån åhr 1528. in til 1701 angående justitia och executions-ährender*, Werner, Stockholm, tillgänglig på <<https://digital.ub.umu.se/node/413469?fulltext-query=&preview=413469%2F657%2Fsimple%2F0>> (besökt 2023-12-15), s. 593.

⁸⁹ Hafström (1976) s. 105.

⁹⁰ Schmedeman (red.) (1706) s. 595.

⁹¹ Schmedeman (red.) (1706) s. 595.

⁹² Hassler, Åke (1929), 'Om verkställighet av utländsk skiljedom'. *Svensk juristtidning*, s. 197–228, tillgänglig på <<https://svjt.se/svjt/1929/197>> (besökt 2023-12-20), s. 198.

verkställbara, och bestämmelsen var nödvändig eftersom sjölagen inte reglerade verkställighet.

4.2.3 1734 års lag

Den främsta lagstiftningsutvecklingen under den tidigmoderna tiden var utan tvekan tillkomsten av 1734 års lag. Under 1600- och 1700-talet hade man sett ett stort behov av en ny lagbok. Medeltidens lagar användes fortfarande, men dessa var utdaterade och dåligt anpassade till det nya samhället. Dessutom var medeltidens rättskällor svåra att förstå för gemene man och en modernare lagtext var därför nödvändig.⁹³ Samhället var inte enat i åsikterna kring huruvida lagen skulle göras om helt eller delvis. Vissa menade att man fortfarande klarade sig på de gamla lagarna och att dessa endast behövde kompletteras med speciallagstiftning, exempelvis med Olaus Petris domarregler och hovrättspraxis. I slutändan valde man dock att göra en stor lagreform.⁹⁴

Arbetet som senare ledde fram till 1734 års lag påbörjades genom 1686 års lagkommission, vilken även kallades för Stora lagkommissionen. Lagkommissionen hade i uppgift att skapa en gemensam lag för både landsbygd och städer i Sverige. Målet med lagarbetet som startade 1686 var att skapa en tydlig och klar lag som gällde i hela landet och som var så komplett som möjligt. 1723 kom Stora lagkommissionens första förslag, men det dröjde till 1734 innan riksdagen antog lagen i dess helhet, och lagen trädde i kraft 1736. Genom 1734 års lag sammanställdes och nedtecknades de förändringar i rätten som uppkommit efter Magnus Erikssons stadslag och Kristofers landslag, och precis som de medeltida lagarna var 1734 års lag uppdelad i balkar. Lagkommissionens arbete fortsatte fram till 1808, men efter 1734 års lag fungerade kommissionen mer som ett utredande och rådgivande organ.⁹⁵ 1734 års lag var tydligare och enklare att förstå än medeltidens lagar. Man hade gjort tvetydiga bestämmelser klarare och lagen var i allmänhet bättre anpassad efter tidens samhälle och rätt. Lagens tillkomst föregicks av flera motsättningar ståenden emellan och lagen mötte stort motstånd i samhället.⁹⁶

Rättsutvecklingen inom utsökningsrätten på 1700-talet byggde på 1600-talets bestämmelser. 1714 presenterades ett förslag till utsökningsbalk i vilket en bestämmelse om skiljemän intogs.⁹⁷ I 5 kap. 17 § angavs: ”Wid utmätningis sökiande uppå goda mäns giorde uthslag i någon sak bör tillsees om bägge parterne uthan förbehåll, sak theras under the goda män skutit, och uthfäst sig

⁹³ Jägerskiöld, Stig (red.) (1984), *Sveriges rikets lag: gillad och antagen på riksdagen år 1734*, Institutet för rätthistorisk forskning, Stockholm, tillgänglig på <<https://olinfoundation.com/rb-37/>> (besökt 2023-12-15), s. VII f.

⁹⁴ Jägerskiöld (red.) (1984) s. VIII.

⁹⁵ Inger (2011) s. 90 och s. 162 f.

⁹⁶ Jägerskiöld (red.) (1984) s. VII f.

⁹⁷ Hassler (1929) s. 198.

med theras slut att åthnöija. Finnes thet klarliga, gånge tå uthslaget under uthmätning. Finnes thet ej tå förwijses saken till dommaren.”⁹⁸

När lagen slutligen blev färdig 1734 innehöll den en bestämmelse som reglade skiljeförfarande i 4 kap. 15 § utsökningsbalken, vilken hade sitt ursprung i 1669 års exekutionsstadga. Bestämmelsen var en förkortning av lagförslaget från 1714 och lød: ”Hafwer man å båda sidor skutit thet, som twist är om, under goda män, och utfäst sig, at nöjas åt theras slut; gånge tå thet til utmätning.”⁹⁹ Bestämmelsen innebar att skiljemännens, som även under den här tiden benämndes som goda män, avgöranden skulle kunna verkställas när parter hade kommit överens om detta och av sagt sig sin klanderrätt, något som troligtvis gällde även innan dess.¹⁰⁰ E contrario kan härmed förstås att parter även kunde ingå skiljeavtal där de förbehållit sig klanderrätten, men skiljedomen som följde av dessa skiljeavtal blev då inte verkställningsbara enligt bestämmelserna i 1734 års lag. Även i 1734 års ärvdabalk fanns ett stadgande om gode män i 13 kap. 1 § där det angavs att man kunde vända sig till goda män om fråga om jämkning uppstår efter arvskifte. Också i 1734 års handelsbalk fanns stadgat att man kunde vända sig till goda män när man ville få ersättning bestämd för en skada som uppkommit genom att en bolagsman be dragit en annan bolagsman i 15 kap. 4 §.¹⁰¹

4.2.4 Sammanfattande analys

Vad gäller skiljeförfarandets användning är det, precis som för det medeltida skiljeförfarandet, svårt att uttala sig om i vilken utsträckning man löste sina tvister genom skiljemän under den tidigmoderna tiden, eftersom detta inte finns dokumenterat. Baserat på ovan anförda, kan man dock dra slutsatsen att skiljeförfarandet vid tiden för 1734 års lag hade förankrats i samhället, eftersom man såg en nödvändighet i att lagstifta på området. De stadganden om skiljemän som förekommer i lagstiftningen både under 1600- och 1700-talet talar för att populariteten i förfarandet hade ökat sedan medeltiden, eftersom man under den tidigmoderna tiden såg ett behov att föra in flera skiljemanna bestämmelser i lagstiftningen och reglera skiljemannarätten ytterligare.

⁹⁸ Sjögren, Wilhelm (red.) (1903), *Förarbetena till Sveriges rikets lag 1686–1736. 5, Lagkommissionens förslag, 1698–1718*, Almqvist & Wiksell, Uppsala, tillgänglig på <<https://digital.ub.umu.se/relation/160760?preview=152545%2F9%2Fsimple%2F0>> (besökt 2023-12-20), s. 390.

⁹⁹ Jägerskiöld (red.) (1984) s. 186.

¹⁰⁰ Hassler (1929) s. 199.

¹⁰¹ Jägerskiöld (red.) (1984) s. 33 och s. 117.

5 1826 års civillagsförslag

I detta kapitel redogörs för 1826 års förslag till allmän civillag. Kapitlets syfte är att undersöka bakgrunden till förslaget och dess innehåll, med särskilt fokus på förslagets bestämmelser på skiljemannarättens område. Kapitlet innehåller också en redogörelse över Lagkommitténs motiv till skiljemannaregleringen och en diskussion kring den uteblivna lagstiftningen.

5.1 Bakgrund

Under 1800-talet påverkade ett flertal faktorer den svenska rättsutvecklingen. Sverige genomsyrades av ideologiska strömningar vilket ledde till en märkbar politisk utveckling, därtill skedde en markant befolkningsökning, den tidiga industrialiseringen inleddes, det nordiska lagstiftningssamarbetet tog sin början och svensk rätt influerades till stor del av utländsk rätt. Europas politiska klimat var uppdelat i liberalismen och den historiska skolan, vilka var varandras motsatser. Liberalismen grundades i stort sett på den franska revolutionens idéer och fokus låg på frihetsprincipen. Den historiska skolan kännetecknades av konservatism och nationalism och dess förespråkare eftersträvade fred och ordning. Inom den historiska skolan betonades värdet av den organiska utvecklingen av lagen utan plötsliga avbrott. Den svenska befolkningen ökade under 1800-talet med 60 % under mycket kort tid. Befolkningsökningen berodde till stor del på att barnadödligheten minskade, som konsekvens av obligatoriska vaccinationer, införandet av potatisodlingen och varaktig fred i landet. Jordbruksnäringen var dominerande i det svenska näringslivet fram till slutet av 1800-talet och genom nyodlingstekniker kunde man accelerera jordbruket och på så vis ta hand om befolkningsökningen. Levnadsstandarden i landet var dock låg och en stor del av befolkningen var mycket fattiga.¹⁰²

Början på 1800-talet innebar en ny era av svensk lagstiftningshistoria. Under riksdagen 1809 framfördes förslag om att det var nödvändigt att revidera 1734 års lag, antingen i dess helhet eller genom partiella reformer. Förslagen bemöttes med välvilja, men också av viss tvekan. Lagutskottet, som granskade dessa förslag, konstaterade i sitt betänkande att lagarna behövde förenklas och att deras innehåll behövde uppdateras för att spegla samtiden. De betonade dock att en sådan reform skulle kräva utredning kring lagarnas historia och sedan baseras på lagarnas filosofiska och politiska grunder. Med tanke på arbetets omfattning föreslog Lagutskottet att man skulle begränsa sig till att koncentrera och förenkla lagarna.¹⁰³ Lagutskottets betänkande gillades av riksdagen och 1811 tillsattes en lagkommitté som skulle verkställa omarbetningen av lagen. Lagkommittén fick instruktioner om att följa uppställningen

¹⁰² Inger (2011) s. 201 ff.

¹⁰³ Marks von Würtemberg, Erik (1934), 'Blick på den svenska lagstiftningen alltifrån adertonhundralets början', i: *Minnesskrift ägnad 1734 års lag*, Bd I. Svensk juristtidning, Stockholm, s. 145 f.

i 1734 års lag, vilket var anmärkningsvärt eftersom man utomlands följde en annan systematik i lagstiftningen.¹⁰⁴ Dessutom skulle inaktuella bestämmelser avskaffas, och ändringar eller tillägg skulle göras där det ansågs nödvändigt. I fall där lagtexten var otydlig eller oklar, skulle denna förtydligas och förbättras och på områden där reglering saknades eller var ofullständig skulle nya lagar föreslås. Rättegångsförfarandet skulle göras enklare och mer koncist och lagens språk skulle revideras och förenklas för att förhindra oklarheter.¹⁰⁵

Lagkommitténs arbete mynnade ut i 1826 års förslag till allmän civillag, vilket följde den nationella rättens utveckling, men som också var påverkat av både fransk rätt och liberalismen. Lagkommittén hade, som nämnts ovan, fått i uppdrag att främst förenkla och förtydliga lagen, den skulle göras mer lättförståelig och anpassas efter samtiden. Lagkommitténs förslag kom dock att innebära flera nymodigheter som inte grundades i tidigare svensk rättstradition.¹⁰⁶ Förvisso hade kommittén följt instruktionen kring lagens systematik och 1734 års balkindelning behölls i förslaget, dock verkar detta ha skett med viss motvillighet från Lagkommittén som på grund av sina instruktioner tyckte sig oförmögna att välja en annan, i deras mening, lämpligare disposition.¹⁰⁷ Lagkommittén ville med civillagsförslaget göra rättegången i tvistemål mer effektiv och man menade att ”Enhet, skyndsamhet, och säkerhet äro efter Commiteens öfwertygelse, grundwillkoren för en god rättegångsform.”¹⁰⁸ Rent konkret innebar denna effektivisering stadganden kring att specialdomstolar, kämnärsrätterna och lagmansrätterna skulle avskaffas, samt att häradsrätterna skulle ha tätare sammanträden.¹⁰⁹

5.2 Förslagets reglering kring skiljemän

I förslagets rättegångsbalk intog man regler om skiljemän. I förslaget kallas skiljemännen för ”goda män”, ”skiljesmän” och ”compromissarier”. I rättegångsbalkens 32 kap. fanns regler kring skiljeförfarande. Där angavs att parter som var i tvist med varandra hade möjlighet att komma överens om att låta deras tvist avgöras av goda män. Denna överenskommelse skulle ske skriftligen och med vittnen. För att använda sig av detta förfarande krävdes att tvisten var föremål för förlikning. Parterna fick själva välja sina skiljemän. I skiljeavtalet fick de ange under vilken tid deras överenskommelse skulle gälla, om de inte angav en tid skulle avtalet vara giltigt i sex månader och avgöranden från skiljemän som kommit efter tiden skulle ses som ogiltiga. I 32 kap. 5 § av förslagets rättegångsbalk gavs parterna möjlighet att klandra

¹⁰⁴ Inger (2011) s. 217.

¹⁰⁵ Marks von Württemberg (1934) s. 146 f.

¹⁰⁶ Inger (2011) s. 216 f.

¹⁰⁷ Förslag till allmän civillag (1826), tryckt hos Georg Schutz, Stockholm, tillgänglig på <https://digital.ub.umu.se/node/421804?fulltext-query=&pre-view=421804%2F1%2Fsimple%2F0> (besökt 2023-12-12), Motiver, s. 1.

¹⁰⁸ Förslag till allmän civillag (1826), Motiver, s. 253.

¹⁰⁹ Inger (2011) s. 216.

avgörandet på materiella grunder, dock endast om de förbehållit sig den rätten i skiljeavtalet.¹¹⁰

I motiven angavs att trots att det fanns bestämmelser om skiljemän i 1669 års exekutionsstadga och i 1734 års utsökningsbalk och handelsbalk, fanns inga närmare bestämmelser om själva förfarandet inom skiljemannarätten. Det var därför nödvändigt att lagstifta om själva ”skiljesmannaförättningen”, som man i motiven kallade förfarandet. De bestämmelser angående förfarandet som intogs i förslaget var enligt motiven anpassade efter att användas på mindre tvister, exempelvis bland grannar. Man menade att omfattande tvister skulle avgöras genom den ordinarie tvistlösningen.¹¹¹

5.3 Förslaget som inte ledde till lagstiftning

Efter att Lagkommittén utkom med civillagsförslaget 1826 var målet att förslaget skulle presenteras för riksdagen 1828, men detta försenades. Förslaget skulle först översändas till Högsta domstolen och hovrätterna som skulle komma med sina utlåtanden.¹¹² Hovrätterna menade att förslaget borde antas i samband med kriminallagsförslaget, som också utarbetades under den här tiden, men som inte ännu var färdigt. HD yttrade sig över förslaget först 1833, vilket berodde på att man ville invänta hovrätternas uttalanden och kriminallagsförslagets färdigställande.¹¹³ Civillagsförslaget mötte motstånd från de konservativa och HD kritiserade förslaget i sitt yttrande och menade att det inte borde läggas till grund för revisionen av 1734 års lag. Förslaget i dess helhet blev aldrig till lagstiftning, men kom att lägga grunden till framtida reglering av flera områden, däribland skiljemannarätten genom 1887 års lag om skiljemän.¹¹⁴ 1887 års lag kom att bli till stor del lik 1826 års förslag, vilket tyder på att förslaget var genomarbetat och lämpligt, men de kritiska rösterna från HD och motsättningarna mellan liberala och konservativa tankesätt satte käppar i hjulet för lagstiftningsutvecklingen.

5.4 Sammanfattande analys

Att man 1826 valde att föreslå lagstiftning på skiljemannaområdet kan ha haft flera orsaker. Troligtvis berodde det dels på att tvistlösningsmetoden hade ökat i popularitet sedan den tidigmoderna tiden, varför man såg ett behov av att utveckla lagstiftningen ytterligare. Dels spelade troligtvis även de organisatoriska strömningarna inom lagstiftningsutvecklingen en stor roll i varför man såg ett behov av ytterligare lagstadgande. 1800-talets början präglades, som redogjort för ovan, av en vilja att organisera och systematisera den lag som gällde i Sverige. Man ville reformera lagen och anpassa den svenska rätten efter samtiden, varför det inte är förvånande att även skiljemannarätten

¹¹⁰ Förslag till allmän civillag (1826), Rättegångsbalk kap. 31–32, s. 268 ff.

¹¹¹ Förslag till allmän civillag (1826), Motiver, s. 329.

¹¹² Inger (2011) s. 217.

¹¹³ Marks av Württemberg (1934) s. 167.

¹¹⁴ Inger (2011) s. 217.

krävde omarbetning, särskilt eftersom detta rättsinstitut till stor del var oregerat. I min mening är det troligt att samhället var ”moget” och redo för en speciallagstiftning på skiljemannaområdet redan 1826 eftersom förslaget i sig talar för att skiljeförfarandet hade fått fäste i det allmänna rättsmedvetandet under den tiden. Att man över huvud taget föreslog en lag om skiljemän och dessutom en så pass utförlig reglering av förfarandet torde innebära att tvistlösningsformen användes så pass mycket att lagstiftningen var nödvändig. Att förslaget inte blev till lagstiftning måste därmed ha berott på andra faktorer, förmodligen främst på grund av de politiska motsättningarna i samhället, men troligtvis även på det rättsliga klimatet och dess komplicerade lagstiftningsprocess.

6 1887 års lag om skiljemän

Slutet på 1800-talet innebar början på en svensk speciallagstiftning för skiljeförfarandet. I följande kapitel ska redogöras för de juridiska och samhällsmässiga förändringar som ledde till behovet av lagstiftningen. Vidare ska kapitlet utreda bakgrunden till lagstiftningen, lagstiftningsarbetets gång och förarbetena till lagen. Därtill ska även HD:s argumentation i dess remissyttrande, justitiedepartementets resonemang och Lagutskottets utlåtande undersökas. Slutligen redogörs för argumentationen i riksdagens båda kammare. Kapitlet avslutas med en analys av resultatet.

6.1 Bakgrund

Sveriges näringsliv bestod i princip uteslutande av jordbruksnäring fram till slutet av 1800-talet, då industrialiseringen började göra sig gällande.¹¹⁵ Industrialiseringsprocessen som började i England på 1700-talet var en konsekvens av flera faktorer som gav förutsättningar för utveckling. Bland annat förbättrades jordbruket, det skedde en tillväxt inom handeln och det gjordes viktiga vetenskapliga framsteg. Industrialiseringen spred sig sedan genom Europa och nådde Sverige på slutet av 1800-talet.¹¹⁶ Med industrialiseringens genombrott blev städerna kritiska knutpunkter för tillverkning av industriprodukter. Industrialiseringens framväxt var dock inte enbart begränsad till städerna. I Sverige kännetecknades övergången till industrisamhället av att flera industrisektorer såsom järnverk, glasbruk, sågverk och pappersbruk etcetera etablerades och växte på landsbygden, vilket kan ha berott på närheten till naturresurser och landsbygdens kunskaper inom hantverk. I vissa fall ledde dessa industriella etableringar till att samhällen som uppstod runt produktionsställena utvecklades till fullfjädrade städer.¹¹⁷ Den industriella revolutionen innebar en väsentlig ökning av tillväxten, särskilt industrisektorn såg en ekonomisk ökning, samtidigt som jordbrukets tillväxt minskade.¹¹⁸ Som nämnts i föregående kapitel skedde också en markant befolkningsökning under 1800-talet.

6.2 Översikt över lagstiftningsarbetets gång

Processrätten utvecklades under 1800-talet i takt med liberalismens framsteg. Liberalismen hämtade i sin tur inspiration från fransk, anglosaxisk, tysk och österrikisk rätt. Lagstiftningsarbetet på det processrättsliga området kännetecknades under den här tiden av en vilja att reformera processrätten, men

¹¹⁵ Inger (2011) s. 205.

¹¹⁶ Nationalencyklopedin, 'Industriella revolutionen' <<https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/industriella-revolutionen>> (besökt 2023-12-20).

¹¹⁷ SOU 1990:32 *Staden: Underlagsrapport från storstadsutredningen*. Statsrådsberedningen, s. 24 f.

¹¹⁸ Inger (2011) s. 5.

även av långa diskussioner där för- och nackdelar med en sådan reform diskuterades och som konsekvens av detta ett långsamt reformarbete.¹¹⁹

Som nämnts i föregående kapitel, fanns flera motsättningar mellan liberala och konservativa åsikter på 1800-talet. Liberalernas lagförslag kunde avvisas av de konservativa, eftersom de senare hade en ledande ställning, och först på 1840-talet blev liberalerna övervägande.¹²⁰ Att 1826 års civillagsförslag inte blev lag berodde troligtvis på att förslaget till stor del innehöll liberala idéer och var generellt nytänkande. Som nämnts ovan, ville man med förslaget revidera 1734 års lag, något som troligtvis ansågs alltför drastiskt från konservativt håll.

Under den senare delen av 1800-talet fortsatte arbetet med att reformera den gällande lagstiftningen. Lagkommittén som framlagt civillagsförslaget ersattes 1841 av den Gamla lagberedningen, vilken främst ägnade sig åt att utveckla straffrätten, men den var även verksam på privat- och processrättens område. Den Gamla lagberedningen ersattes 1845 av en ny lagberedning i syfte att avlägsna de ledamöter i lagberedningen som visade sig motvilliga till viktiga grundprinciper inom reformarbetet. Denna nya lagberedning fick i uppdrag att omarbete Lagkommitténs civillagsförslag och förslag till rättegångsordning. På grund av politiska motsättningar framlades aldrig lagberedningens förslag till riksdagen. Det politiska läget var sådant att det framstod som förgäves att lägga fram dessa liberala reformer, de reformförslag som hade utformats var i stort sett alltför radikala och skulle således inte ha varit anpassade efter landets samhälls- och rättsåskådning. Den historiska skolan menade att rättsutvecklingen inte skulle påskyndas genom lagreformer som inte var förankrade i de historiska grunderna till rätten.¹²¹ Denna lagberedning upplöstes 1851 och de 20 åren därefter sköttes lagstiftningsarbetet av justitiedepartementet eller särskilda mindre kommittéer, under denna tid skedde främst en utveckling inom straffrätten och privaträtten. 1874 framförde riksdagen att man ämnade att påbörja ett omfattande lagstiftningsarbete. 1875 tillsattes därför den Nya lagberedningen, en motsvarighet både till föregående Lagkommittén och Gamla lagberedningen. Nya lagberedningen fick i uppdrag att reformera civillagen och rättegångsordningen. Nya lagberedningen hade bland annat processrätten som arbetsområde och verkade för att reformera den processrättsliga regleringen.¹²²

Nya lagberedningens arbete inom processrätten utmynnade den 6 juni 1884 i *Betänkande angående rättegångsväsendets ombildning*, vilket var uppdelat i fyra delar: domstolsförfattningen, rättegångsordningen i tvistemål, rättegångsordningen i brottmål och ett bihang. Det var ett principbetänkande som angav huvudgrunderna för den planerade processreformen, utan att fastställa

¹¹⁹ Inger (2011) s. 282 ff.

¹²⁰ Inger (2011) s. 209.

¹²¹ Hafström (1976) s. 192 ff.

¹²² Hafström (1976) s. 202 f.

lagförslagen i detalj. Syftet var att betänkandet skulle fungera som en grund för det kommande lagstiftningsarbetet med att reformera processrätten.¹²³ I principbetänkandet togs frågan om reglering av skiljeförfarandet upp. I betänkandet fanns även ett förslag till ny lag om skiljemän. Förslaget innebar en betydligt mer detaljerad reglering över skiljeförfarandet i svensk rätt, som fram till dess endast förekom i ett fåtal specialbestämmelser i 1734 års lag.¹²⁴ Den 30 augusti 1884 fick Nya lagberedningen i uppdrag att ta fram partiella reformförslag, bland annat på skiljemannarättens område. I linje med detta uppdrag utarbetades *Nya lagberedningens förslag till Lag om skiljemän äfvensom till Förordning angående förändrad lydelse af 46 § utsökningslagen den 10 augusti 1877*, vilket presenterades 19 februari 1885. Principbetänkandet från 1884 och förslaget från 1885 var i stort sett likadana. I 1885 års förslag har man ändrat formuleringar i flera paragrafer och språket var generellt mer lättförståeligt och tydligt. Rent juridiskt var de båda förslagen snarlika, men den huvudsakliga skillnaden i 1885 års betänkande var att jävsreglerna för skiljedomare blev utförligare.¹²⁵

Därefter, den 20 februari 1885, begärde justitiedepartementet att riksdagen skulle inhämta remissyttrande från Högsta domstolen vilken yttrade sig över förslaget och företog sedan ärendet till slutlig behandling den 14 april 1886. Justitiedepartementet yttrade sig över HD:s kommentarer och förslaget i dess helhet den 14 februari 1887 och därefter utfärdades proposition till riksdagen den 14 februari 1887.¹²⁶ Förslaget hanns dock inte med att behandlas på årets första riksmöte i perioden januari–mars, varför man utfärdade en ny proposition med samma lydelse som den första den 29 april 1887.¹²⁷ Lagutskottet uttalade sig den 7 juni 1887 över propositionen och biföll förslaget, men kom med några mindre ändringar.¹²⁸ Därefter behandlades förslaget i riksdagens bägge kamrar, den 22 juni i första kammaren och den 25 juni i andra

¹²³ Hafström (1976) s. 203.

¹²⁴ Nya lagberedningens principbetänkande angående rättegångsväsendets ombildning D. 2 Om rättegångsordningen i tvistemål (1884), för förslaget till lag om skiljemän i dess helhet se s. 168–173, för nya lagberedningens speciella motivering till förslaget se s. 276–285.

¹²⁵ Se vidare Nya lagberedningens principbetänkande (1884); Nya lagberedningens förslag till lag om skiljemän äfvensom till förordning angående ändrad lydelse af 46 § utsökningslagen den 10 augusti 1877. Stockholm 1885.

¹²⁶ Se vidare prop. 1887:25 *Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen, med förslag till lag om skiljemän och lag angående förändrad lydelse af 46 § Utsökningslagen den 10 Augusti 1877; gifven Stockholms slott den 14 Februari 1887*. Bih. till Riksd. Prot. 1887. 1 Saml. 1 Afd. 18 Häft.

¹²⁷ Se vidare prop. 1887:5 *Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen, med förslag till lag om skiljemän och lag angående förändrad lydelse af 46 § Utsökningslagen den 10 Augusti 1877; gifven Stockholms slott den 29 April 1887*. Bih. till Riksd. Prot. 1887. B. 1 Saml. 1 Afd. 5 Häft.

¹²⁸ Se vidare Lagutskottets utlåtande 1887:17 *Lagutskottets utlåtande i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skiljemän och lag angående förändrad lydelse af 46 § utsökningslagen den 10 augusti 1877*. Bih. till Riksd. Prot. 1887. B. 7 Saml. 8 Häft.

kammaren, vilka båda röstade igenom förslaget utan några väsentliga ändringar.¹²⁹ Lag om skiljemän och lag angående ändring av 46 § utsökningslagen utfärdades 27 oktober 1887 och trädde i kraft 1 januari 1888.¹³⁰

6.3 Nya lagberedningens principbetänkande 1884

6.3.1 Lagberedningens motivering

I principbetänkandets speciella motivering angav Nya lagberedningen grunderna till lagförslaget. Lagberedningen kunde konstatera att användning av skiljeförfarande inom svensk rätt hade ökat och att det var vanligt att parter ingick skiljeavtal för att lösa framtida tvister genom skiljemän i stället för genom den ordinarie tvistlösningen. Lagberedningen angav att skiljeförfarande ofta blev aktuellt i skadeståndsmål där det saknades tydliga kriterier för att fastställa skadeståndets storlek. Domaren hänsköt då frågan för att avgöras av gode män, dock hade parterna rätt att ifrågasätta beslutet genom klander hos domaren om de inte var nöjda med utslaget. Lagberedningen menade vidare att 1734 års lag inte innehöll tillräckligt med bestämmelser för hur själva skiljeförfarandet skulle gå till. Man angav att 1734 års lag förvisso möjliggjorde för ärenden att prövas av gode män, men att bestämmelserna endast avsåg särskilda situationer, exempelvis fall där parterna gemensamt beslutat att nöja sig med de gode männens beslut (4 kap. 15 § utsökningsbalken) och fall där det efter genomfört arvskifte uppstod frågor om justering i arvet (13 kap. 1 § ärvdabalken). Även sjölagen från 1667, som fortfarande var gällande, innehöll, som nämnts ovan, en bestämmelse om skiljemän. Också utsökningslagen från 1877 innehöll i 46 § reglering kring skiljeförfarande, där stadgades att överexekutor skulle förordna om verkställighet av skiljemannadomar då parterna lämnat åt skiljemän att avgöra tvist.¹³¹

Lagkommitténs förslag till allmän civillag, som diskuteras i uppsatsens föregående kapitel, innehöll utöver skiljemannaregleringen även förslag till att upprätta särskilda skadeståndsnämnder som kunde befatta sig med skadeståndsfrågor i de fall att domstolen bestämt att skadestånd skulle utgå, men att grunder saknades för ersättningsbestämmande. Den Nya lagberedningen motsatte sig detta och menade att ett sådant förfarande inte bidrog till lagskipningen, eftersom det skulle innebära att man på omständligt och tidskrävande sätt skulle behöva bilda särskilda nämnder även för små skadeståndsmål, vilka var vanligare än omfattande skadeståndsmål. Lagberedningen menade i stället att reglering kring skiljeförfarande skulle vara lämpligare än sådana skadeståndsnämnder och att denna reglering borde intas i

¹²⁹ Se vidare Riksdagens protokoll 1887:18, Första Kammarrens Prot. 1887. B. N:o 18; Riksdagens protokoll 1887:19, Första Kammarrens Prot. 1887. B. N:o 19; Riksdagens protokoll 1887:23, Andra Kammarrens Prot. 1887. B. N:o 23.

¹³⁰ Montan, Carl Otto (1893), *Reformarbetet rörande det svenska rättegångsväsendet 1880–1893*, Norstedt, Stockholm, tillgänglig på <<https://digital.ub.umu.se/relation/492625>> (besökt 2023-12-12), s. 86.

¹³¹ Nya lagberedningens principbetänkande (1884), s. 276 ff.

rättegångslagen, så länge detta grundades i frivilliga överenskommelser parterna emellan. Lagberedningen angav att användning av skiljeförfarande för att lösa tvister var effektivt för att undvika rättegång, särskilt när parterna kom överens om att acceptera skiljemännens beslut som bindande och därmed avsåg sig sin klanderrätt. Även i de fall parterna inte gav skiljedomen en sådan bindande effekt, tenderade ändå tvistefrågan i de flesta fall inte tas upp för domstolsprövning efter beslut genom skiljeförfarande.¹³²

6.3.2 Betänkandets föreslagna regler om skiljeförfarande

Eftersom lagberedningen ansåg att de gällande lagarna inom skiljemannarätten inte var tillräckligt utförliga, och särskilt att de inte reglerade själva förfarandet, kom lagförslaget att bli omfattande och innehålla mer vidsträckt reglering över skiljeförfarandet. Man föreslog flera bestämmelser, vilka bland annat reglerade skiljeavtalets form, tidsfrister för avgörandet, jävsregler för skiljemännen, och klander etcetera. Nedan följer en redogörelse för principbetänkandets föreslagna regler för skiljemannarätten och över lagberedningens speciella motivering till förslaget.

Endast i mål där förlikning var möjlig skulle det vara möjligt att hänskjuta saken till avgörande av skiljemän, eftersom skiljeförfarandet kunde ses som en form av förlikning i sig självt. I brottmål skulle skiljemännen endast kunna pröva skadestandsfrågan, eftersom det till följd av straffrätten och straffprocessens allmänna principer inte var lämpligt att förlägga dessa frågor på skiljemännen. Skiljeavtalet skulle vara skriftligt, vilket enligt lagberedningen var i syfte att undvika att tvister angående skiljeavtalets uppkomst skulle uppstå, undantagsvis krävdes inte ett skriftligt skiljeavtal om parterna i en redan anhängiggjord tvist framför domstol kommit överens om att lösa sin tvist genom skiljeavtal. Skiljeavtalet skulle även styrkas av vittnen, eller vitsordat av offentlig myndighet. Lagberedningen angav även att samma jävsregler som gällde för domare skulle gälla för skiljemän, eftersom skiljemännen var att jämföra med domarna. Parterna fick själva avtala om hur många skiljemän som skulle avgöra tvisten och hur dessa skulle väljas i skiljeavtalet, men om detta inte avtalades om skulle skiljemännen vara tre, varav två valdes av vardera parten och den tredje av de andra två skiljemännen. Om part undandrog sig att välja skiljeman, skulle underrätt välja skiljeman i hans ställe. Vidare menade man att skiljemannauppdraget inte skulle påtvingas någon, varför ett skiljeavtal skulle bli ogiltigt om det utsåg en särskild person till skiljeman som sedan avsåg sig uppdraget. Om man däremot inte utsåg en skiljeman i själva skiljeavtalet, utan avtalade om att skiljemännen skulle väljas när tvist väl uppstod, ansågs skiljeavtalet inte ogiltigt om skiljemännen i den situationen avsåg sig sitt uppdrag, då skulle man i stället välja nya skiljemän. I förslaget fanns även regler angående klander, parterna hade rätt att i skiljeavtalet avtala bort rätten till att klandra skiljedomen i domstol. Skiljedomen skulle meddelas skriftligen och undertecknas av skiljemännen. I de fall att

¹³² Nya lagberedningens principbetänkande (1884), s. 276 ff.

skiljemännen överskridit sitt uppdrag eller meddelat dom över sak som enligt lagen inte tilläts avgöras av skiljemän, skulle skiljedomen bli ogiltig. Skiljemännen skulle även ha rätt till skäligt vederlag för sitt arbete. Slutligen inkluderades en föreslagen bestämmelse om hänvisning till särskilda lagstadganden om skiljemän. Där angavs att med tanke på att det under den tiden fanns flera gällande bestämmelser om att vissa rättsliga tvister skulle avgöras av skiljemän, bedömdes det som viktigt att bestämma hur dessa stadganden skulle förhålla sig till den föreslagna lagen om skiljemän. Där dessa stadganden inte gav några särskilda föreskrifter, skulle den föreslagna lagen tillämpas, förutsatt att den inte stred mot vad som särskilt föreskrivits i enskilda fall. Förslaget omfattade även olika bestämmelser som hade visat sig nödvändiga, exempelvis regler för tidsramen för avslutande av skiljemannaförfarandet, beräkning av röster samt utfärdande och undertecknande av skiljedomar. För dessa bestämmelser ansågs ingen speciell motivering vara nödvändig.¹³³

Året efter principbetänkandet presenterade Nya lagberedningen sitt *Förslag till lag om skiljemän*. Motiveringen till förslaget överensstämde med principbetänkandets, och lagtexten var i stort sett densamma som i principbetänkandet, med vissa omformuleringar och strukturella skillnader.

6.4 Högsta domstolens granskning

Under den här tiden fungerade Högsta domstolen som ett remissorgan, motsvarande nutida Lagrådet. HD hade även rådgivande funktion vid lagstiftningen, varför HD yttrade sig över förslaget till lag om skiljemän.¹³⁴ Högsta domstolen granskade den föreslagna skiljemannalagen i sitt remissyttrande 1887. Märk väl att HD yttrade sig över det omarbetade förslaget från 1885 och inte förslaget i principbetänkandet från 1884. Nedan följer en sammanfattning över HD:s åsikter kring lagförslaget. Närvarande vid diskussionen var justitieråden Olivecrona, Svedelius, Hernmarck, Wedberg, Örbom och Åbergsson. I samband med diskussionen kring förslagets första paragraf yttrade sig Wedberg, Olivecrona och Åbergsson över lagen i dess helhet. Därutöver uttalade sig Örbom, Svedelius och Hernmark över specifika paragrafer i förslaget. Jag har valt att fokusera på justitierådens generella anmärkningar och deras inställning till lagstiftningen, varför jag inte har inkluderat de tre sistnämnda justitierådens yttranden i följande redogörelse.

Justitierådet Wedberg anförde att en sådan lag som skulle innebära att man förbigick domstolarna och lät skiljemän döma i deras ställe inte skulle "[...]komma att verka godt för rättsuppfattningen och rättstillståndet i landet."¹³⁵ Han menade att det inte fanns något behov av skiljeförfarande för att lösa tvister som uppkommit i vardagen, exempelvis för tvister mellan grannar, i arbets- eller tjänsteförhållanden, eller drivande av småskaliga yrken.

¹³³ Nya lagberedningens principbetänkande (1884), s. 280 ff.

¹³⁴ Jägerskiöld, Stig (1989), 'Två sekler med Högsta domstolen'. *Svensk juristtidning*, s. 245–271, tillgänglig på <<https://svjt.se/svjt/1989/245>> (besök 2023-12-25), s. 252 ff.

¹³⁵ Prop. 1887:5, s. 10.

Vidare angav Wedberg att en mer utbredd användning av skiljeförfarandet riskerade att leda till att väldigt få personer i varje område skulle komma att bli skiljemän och att dessa då skulle få en maktställning som enkelt kunde missbrukas, vilket skulle minska allmänhetens förtroende för domstolarna och domarna. Därtill menade han att man inte kunde invända att den tappande parten fick skylla sig själv då han frivilligt ingått ett skiljeavtal, eftersom vissa personer kunde känna sig tvingade att ingå skiljeavtal på grund av deras ekonomiska ställning. Wedberg lyfte också obstruktionsproblematiken och menade att lagen gav parter möjlighet att uppehålla varandra under förfarandets gång, och menade att ökad användning av skiljeförfarandet därmed inte skulle innebära ett främjande av rättssäkerheten. Slutligen anförde Wedberg att det förvisso kunde finnas ett behov av skiljeförfarande i affärsmässiga avtal, men att det i det fallet borde vara upp till avtalsparterna själva att ställa upp regler för ett förfarande genom ett eget reglemente eller i en bolagsordning, som inte skulle kräva myndigheternas inblandning. I de fall att detta inte kunde genomföras skulle skiljeavtalet ses som ogiltigt, enligt Wedberg.¹³⁶

Justitierådet Olivecrona yttrade sig också över förslaget. Han höll med lagberedningen att skiljeförfarande hade blivit allt vanligare, samt att det var användbart att på förhand avtala om skiljeförfarande som tvistlösningsmetod särskilt vid ingående av bolagsföreningar eller vid upprättande av entreprenadkontrakt. Olivecrona lyfte precis som lagberedningen att 1734 års lag endast på ett fåtal ställen omnämnde skiljeförfarande som tvistlösningsmetod. Olivecrona förde därefter ett resonemang kring förslagets omfattning. Han menade att avgörandet av tvister genom skiljemän blivit vanligare på grund av att man i lagstiftningen givit avtalsparter stor frihet att själva ”stifta lag” sinsemellan genom att tillåta dem att sluta överenskommelser. Han anförde också att Sveriges medborgare under lång tid fått sina rättigheter värnade om av lagstiftningen, specifikt rättegångsordningen, och av statens domstolar. Att frångå den statliga rättskipningen och i stället vända sig till någon som för parterna hyste förtroende för avgörande, skulle, enligt Olivecrona, följa av deras avtalsfrihet, så länge detta inte ingrep på andras rättsområden. Han menade dock att om parterna skulle tillåtas en sådan frihet att frångå den statliga rättskipningen, krävdes dock viss reglering på området för att staten i sin tur skulle kunna erkänna och verkställa avgöranden som tillkommit genom denna icke-statliga rättskipning. Han menade att det krävdes bestämmelser kring skiljeavtalets form, för att kunna bevisa avtalets befintlighet och innehåll, samt reglering kring att skiljedomen skulle upprättas på ett sätt som genast kunde verkställas av statliga myndigheter. Baserat på detta menade Olivecrona att lagstiftningen på skiljemannaområdet kunde begränsas till ett fåtal bestämmelser. Han menade att lagstiftningen endast behövde specificera att formen för skiljeavtalet skulle vara sådan att dess giltighet kunde verifieras; och att skiljeavtalet skulle inkludera alla villkor och förutsättningar gällande val av skiljemän, omfattningen av deras uppdrag, samt en förklaring från parterna om att de skulle nöja sig med skiljemännens beslut. Slutligen skulle

¹³⁶ Prop. 1887:5, s. 9 ff.

lagstiftningen stadga att skiljedomen skulle vara skriftlig, så att den kunde verkställas av den exekutiva myndigheten. Olivecrona kritiserade lagberedningens förslag, och menade att man genom att utarbeta en omständlig lagstiftning skulle ge skiljemannaförfarandet en alltför vidsträckt användning på i princip alla rättsförhållanden. Han menade att dessa omfattande bestämmelser skulle göra det besvärligt för de som ville använda sig av skiljemän och att skiljeförfarandet i väldigt liten mån skulle komma att användas på grund av den alltför vidsträckta regleringen. Olivecrona menade också att man i lagförslaget tagit inspiration från tysk rätt, vilket han ställer sig kritisk till eftersom han menade att främmande lagstiftning inte borde tas in i svensk rätt utan att den först har etablerats i det allmänna rättsmedvetandet.¹³⁷

Även Justitierådet Åbergsson uttalade sig och anförde, likt Olivecrona, att lagstiftning på området var nödvändig, men inte i den utsträckning som angavs i förslaget. På grund av att han såg den föreslagna lagen som bristfällig skrev Åbergsson ett eget utkast till lag om skiljemän, vilket hade en förändrad ordning och vilket var mer kortfattat än det ursprungliga förslaget. Åbergsson anförde att den för tiden gällande lagstiftningen, 4 kap. 15 § utsökningsbalken i 1734 års lag och 46 § 1877 års utsökningslag, resulterade i att endast i de fall att parterna uttryckligen hade utfäst sig att nöjas med skiljedomen, blev denne verkställbar. Han menade att detta var något som inte infunnit sig i det allmänna rättsmedvetandet – att medborgarna oftast inte visste att det krävdes en sådan utfästelse för att skiljedomen skulle få exekutiv verkan. I de fallen hade parterna inget val annat än att vända sig till domstolen för att få sin tvist prövad, trots att man velat använda sig av ett skiljeförfarande. Åbergsson menade att detta kunde bero på parternas okunnighet om lagen, men att det snarare berodde på fel i lagen. Med detta som grund ställde sig Åbergsson positiv till den del i förslaget som stadgade att när parterna inte uttryckligen hade utfäst att de ville förbehålla sin rätt att klandra skiljedomen, skulle det tolkas som att de ville nöja sig med skiljedomen. Trots ovan anförda ställde Åbergsson sig kritisk till att skiljedomar skulle kunna klandras, eftersom detta skulle innebära att skiljeförfarandet fick ytterligare en instans. Han menade att om parterna fick möjlighet att förbehålla sig rätten att, efter skiljedomen, pröva saken i domstol, skulle skiljeförfarandet snarare innebära ett förlikningsförsök än just ett skiljeförfarande. Åbergsson argumenterade därför för att den kommande lagen inte skulle kunna tillämpas på skiljeavtal där parterna förbehållit sig sin klanderrätt.¹³⁸

Sammanfattningsvis framgår det utifrån HD:s utlåtanden att ledamöterna såg domstolsväsendet som en högt aktad institution, vilken man befarade skulle förlora sin auktoritet om den föreslagna lagstiftningen genomfördes. Det fanns även en oro för att skiljemännen skulle få för mycket makt om skiljeförfarandena blev mer utbredda, vilket justitieråden ansåg vara mycket sannolikt med den nya lagstiftningen. Därtill framförde HD att skiljeförfarandet

¹³⁷ Prop. 1887:5, s. 11 ff.

¹³⁸ Prop. 1887:5, s. 14 ff.

primärt var tänkt att användas i tvister som uppstått ur bolagsavtal, försäkringsavtal eller andra affärsrelaterade avtal. En utökning av skiljemannainstitutionen kunde leda till att den började användas i vardagen där det egentligen inte fanns något verkligt behov av ett sådant förfarande, exempelvis i grannrelationer, arbets- och tjänsteförhållanden, arvstvister och brottmål etcetera. En sådan utveckling ansåg man inte vara fördelaktig för den allmänna rättsuppfattningen och rättstillämpningen.

6.5 Justitiedepartementets uttalande

Departementschefen Statsrådet von Steyern yttrade sig över HD:s anmärkningar till lagförslaget i februari 1887. Von Steyern menade att de farhågor som HD hade yttrat över lagens överksamma följder och kring huruvida lagen alls var nödvändig, inte borde leda till att man inte la förslaget till grund för proposition. Han kritiserade dock förslaget i det hänseende att dess tillämpningsområde borde begränsas till den mån att lagen inte skulle bli tillämplig på skiljeavtal innehållandes förbehåll om klanderrätt för parterna. Baserat på detta hade förslaget till viss del omarbetats. Von Steyern uttalade sig även över skiljeavtalets form. Lagberedningen hade, som nämnts, föreslagit att skiljeavtalet skulle vara skriftligt och bevittnat. HD kritiserade detta och ansåg att man i lagen inte borde anvisa att skiljeavtalet skulle författas utefter någon särskild form. Von Steyern anförde att gällande rätt grundades i huvudregeln om att avtal skulle vara giltiga oavsett form, men anförde även att det till denna huvudregel fanns flera undantag. Von Steyern kom till slutsatsen att lagberedningens formkrav skulle borttagas och ersättas av en ny bestämmelse. Denna skulle stadga att när skiljeavtal inte var skriftligen upprättade skulle den som yrkade för skiljeavtalets tillämpning skriftligen meddela motparten om på vilka grunder skiljedom efterfrågades. Detta skulle överensstämma med rättegångsbalkens regler angående att stämning skulle ske skriftligen. HD kritiserade även Nya lagberedningens förslag till att skiljemän skulle, i de fall att parterna inte kunde utse dem, väljas av överexekutor¹³⁹, men von Steyern ställde sig bakom förslaget och menade att tillämpningen av denna bestämmelse inte borde möta några hinder.¹⁴⁰ Departementschefen uttalade sig även under kamrarnas förhandling, och argumenterade även där för förslagets bifallande.¹⁴¹

Sammanfattningsvis motsatte sig departementschefen HD:s syn på den nya lagen. Han menade att den nya lagstiftningen inte skulle utöka skiljeförfarandets användning märkbart, utan snarare att lagstiftningen satte upp nödvändiga regler för förfarandets tillämpning. Departementschefen menade att i det fall att skiljeförfarandet skulle få en ökad användning, skulle detta vara på

¹³⁹ Se vidare 9 § i Nya lagberedningens förslag till lag om skiljemän (1885), s. 7.

¹⁴⁰ Prop. 1887:5, s. 38 ff.

¹⁴¹ Se vidare under uppsatsens kapitel 6.7.

grund av en ökad popularitet för förfarandet snarare än på grund av den förändrade lagstiftningen.

6.6 Lagutskottets utlåtande

Efter att HD och justitiedepartementet yttrat sig över förslaget, utfärdades proposition. Lagutskottet var ett utskott i riksdagen som behandlade lagfrågor. Lagutskottet yttrade sig över propositionen och anförde att det, precis som i HD, också i Lagutskottet, hade uppstått tvivel om behovet och den potentiella nyttan av en lag om skiljemän. Lagutskottet framförde två huvudsakliga invändningar mot förslaget. För det första fanns en oro kring att utförligare lagstiftning på skiljemannaområdet skulle leda till att fler tvister undandros den statliga rättskipningen, vilket man inte såg som önskvärt. För det andra fanns även en oro kring att lagstiftningen skulle innebära att ytterligare en instans uppstod där tvistens slutliga avgörande skulle kunna uppehållas längre än vad som tidigare var möjligt. Lagutskottet menade att det huvudsakliga syftet med skiljeförfarandet var att förfarandet kunde avslutas snabbare än domstolsprövningen, en fördel som man menade kunde överväga de risker man tog genom att inte anlita den statliga domstolsverksamheten och den rättssäkerhet som där garanterades. För att skiljeförfarandet skulle uppfylla sitt ändamål, krävdes dock, enligt Lagutskottet, att man utfärdade utförligare lagstiftning på området, eftersom den dåvarande lagstiftningen var knapp.¹⁴²

Lagutskottet anförde att det var av särskilt vikt att lagstiftaren utformade lagen på ett sätt som kunde förhindra att en part hade möjlighet att förhåla förfarandet. Man menade det aktuella lagförslaget var väl utformat för att förebygga sådan obstruktion, men att förslaget i vissa bestämmelser angående skiljemännens utseende och formen för deras verksamhet kunde möjliggöra för obstruktion. Lagutskottet föreslog därför ändringar i lagtexten för att minska risken för att en part skulle kunna förhåla förfarandet.¹⁴³

6.7 Kamrarnas förhandlingar

Ståndsriksdagen ersattes 1866 av tvåkammarriksdagen, vilket betydde att förslaget till lag om skiljemän behandlades av ledamöterna i båda kamrarna. Lagförslaget behandlades i första kammaren den 22 juni 1887 och i andra kammaren den 25 juni 1887. Nedan redogörs för diskussionerna och argumenten i de båda kamrarna. I kamrarna talade man om förslagets bestämmelser paragraf för paragraf, men i samband med förslagets första paragraf framförde många av herrarna sina anmärkningar om förslaget i dess helhet, varför redogörelsen nedan främst fokuserar på anmärkningarna som uppstått i samband med den första paragrafen.

¹⁴² Lagutskottets utlåtande 1887:17, s. 2 ff.

¹⁴³ Lagutskottets utlåtande 1887:17, s. 2 ff.

6.7.1 Första kammaren

Carl Henrik Nordenfelt, borgmästare och ledamot för Värmlands län, uttalade sig först och belyste flera av de anmärkningar som HD och Lagutskottet gjort i sina granskningar.¹⁴⁴ Däribland att det inte skulle vara bra för rättsuppfattningen och landets rättstillstånd att tillåta parter att frångå den statliga rättskipningen. Även att lagförslaget kunde ge upphov till obstruktion för den part som så önskade, vilket skulle påverka rättssäkerheten negativt. Nordenfelt lyfte också fram HD:s anförande angående att lagförslaget var alltför utförligt och att det för att kunna användas borde göras om till en enklare lag med ett fåtal paragrafer. Nordenfelt menade därefter att justitiedepartementet utifrån ovan anförda inte borde ha ställt sig bakom lagförslaget. Han ansåg sig inte finna grund för lagstiftningen, varken i HD:s anmärkningar, i justitiedepartementets yttrande eller i lagberednings betänkande. Nordenfelt anförde vidare att meningen med lagen enligt honom skulle vara att reglera skiljeförfarandet, något som enligt hans mening i stället borde överenskommas parterna emellan, och att denna reglering därmed var onödig. Han menade också att ju fler förfarandebestämmelser som intogs i lagen, desto större möjligheter skulle parterna ha till obstruktion. Nordenfelt yrkade avslag eftersom han menade att han inte funnit behov av lagen så som den föreslagits, samt att den i vissa fall skulle vara olämplig.¹⁴⁵

Även Victor Nils Ekenman, häradshövding och ledamot för Älvsborgs län, yrkade avslag.¹⁴⁶ Han menade att förslaget inte innebar att man lagstodgade ett förfarande som redan var förankrat i rätten, utan att förslaget skulle innebära att man inrättade en helt ny domstol. Ekenman menade att förfarandet i och för sig skulle innebära att man på ett snabbare sätt kunde avsluta tvister, men att det var problematiskt att inte låta parter klandra skiljedomen. Vidare anförde Ekenman att det låg ytterligare ett problem i att parterna själva fick välja skiljemännen eftersom man då kunde välja icke-jurister till skiljemän. Ekenmans anförande kritiserade även rättssäkerheten i skiljeförfarandet, vilken han menade var bristande i jämförelse med den statliga rättskipningen.¹⁴⁷

Statsrådet och departementschefen Nils von Steyern uttalade sig också under förhandlingarna och yrkade på att förslaget skulle bifallas. I sitt anförande bemötte von Steyern både den kritik som HD hade givit över förfarandet, och de anmärkningar som föregående talare hade tagit upp. Von Steyern menade att de negativa följderna som hade förts på tal var överskattade och att förslaget i sig hade underskattats och var missförstått. Han tog därför på sig att förklara den egentliga meningen med förslaget och hur förslaget skiljde sig

¹⁴⁴ Hildebrand, Albin (red.) (1904a) *Svenskt porträttgalleri 25Riksdagens första och andra kammare 1867–1904. 1 Riksdagens första kammare*, Hasse W. Tullbergs boktryckeri, Stockholm, s. 167.

¹⁴⁵ Prot. 1887:18 Första kammaren, s. 10 ff.

¹⁴⁶ Hildebrand (red.) (1904a) s. 145.

¹⁴⁷ Prot. 1887:18 Första kammaren, s. 12 ff.

från den då gällande rätten, "[...] eller, rättare sagdt, från de förhållanden som nu bestå, ty om någon lag i ämnet kan för närvarande knappt talas."¹⁴⁸

Von Steyern menade att användande av skiljeförfarande inte skulle ses som ett misstroende för de statliga domstolarna. Han anförde att domstolsprocessen tog lång tid i och med treinstansordningen. Särskilt affärsmän som ingick förbindelser med många kontrahenter skulle föredra det skyndsamma alternativet skiljeförfarande, som utgjordes av en enda instans, trots att det skulle kunna ses som mindre rättssäkert. Vidare anförde von Steyern att det låg i den svenska rättstraditionen att verkställa domar som avgjorts av skiljemän. Lagförslaget utgjorde inte någon förändring i denna redan gällande rätt – det innebar endast ett gränssättande kring skiljeavtalen genom att stadga att endast indispositiva tvistemål fick avgöras genom skiljemän. På så vis, menade von Steyern, att förslaget inte utvidgade den gällande rätten, utan endast förtydligade den – ”Samma frågor, som skiljemän, enligt lagförslaget, skola få upp- taga, kunna redan nu till dem hänskjutas.”¹⁴⁹

Vidare menade von Steyern att staten, för att kunna verkställa en skiljedom, behövde särskilda formella garantier för att försäkra sig om att det dokument som presenterades som en skiljedom faktiskt var skapat i överensstämmelse med det avtal som parterna ingått. Han menade att den nuvarande lagstiftningen i den meningen var bristfällig, vilken endast nämnde i då gällande utsökningslagens 46 § att exekutorn skulle kontrollera om parterna underkastat sig skiljemännens beslut. Von Steyern menade att exekutorn i verkligheten behövde göra mer än så: kontrollera att skiljedomen var skriftlig och undertecknad av skiljemännen, att skiljemännen var utsedda enligt den ordning som parterna bestämt och att domen representerade majoritetens och inte minoritetens åsikt. Von Steyern menade att man i lagförslaget gav nödvändiga föreskrifter för detta. Därtill menade han att staten inte borde gå längre än ovan anført för att garantera rättssäkerheten inom skiljemannarätten, eftersom när parterna frivilligt hade avstått den statliga rättskipningen skulle staten även undandra sig allt ansvar för skiljedomens materiella innehåll – detta ansvar skulle ligga på parterna själva. Von Steyern menade att Ekenman hade sammanblandat skiljemannainstitutionen med den statliga rättskipningen genom att framföra att de skulle följa under samma bedömningsgrunder och att skiljeförfarandet därmed skulle garantera samma rättssäkerhet som domstolarna. Von Steyern konstaterade att skiljemannainstitutionen inte var någon domstolsinrättning och att man därmed inte kunde ställa samma rättssäkerhetskrav på ett skiljeförfarande som på en domstolsprövning – eftersom det skulle påverka förfarandets främsta fördel: skyndsamheten.¹⁵⁰

Von Steyern menade dock att det inom skiljeförfarandet hade uppstått vissa missförhållanden som resulterade i att parterna ofta inte fick något avgörande

¹⁴⁸ Prot. 1887:18 Första kammaren s. 14.

¹⁴⁹ Prot. 1887:18 Första kammaren, s. 14.

¹⁵⁰ Prot. 1887:18 Första kammaren, s. 14 ff.

alls, snarare än den skyndsamhet som de förväntat sig, på så vis var förslaget menat att åtgärda dessa missförhållanden. Vidare diskuterade von Steyern obstruktion. Han menade att den då gällande lagstiftningen gav upphov till oerhörd fördröjning i de fall en motpart tredskares, eftersom parterna då behövde vända sig till de statliga domstolarna, där det kunde ta upp emot två år att hantera den tredska parten. På så vis motsatte sig von Steyern herr Nordenfelts argument kring att lagförslaget skulle innebära ökade möjligheter till obstruktion, von Steyern menade att lagförslaget snarare gjorde obstruktion svårare.¹⁵¹

Vidare menade von Steyern att HD:s anförande om att parterna skulle ha full frihet att överenskomma om villkoren för avtalets ingående inte hindrades av den föreslagna lagstiftningen. Von Steyern påpekade att endast några få bestämmelser i förslaget var ovillkorligen bindande för parterna. Sådant var exempelvis fallet i bestämmelserna kring vilka typer av tvister som kunde överlämnas till skiljemän, det vill säga tvister i vilka man kunde förlikas, samt i bestämmelserna kring skiljedomens formella utformning. Därutöver hade parterna stor frihet att själva överenskomma om exempelvis antalet skiljemän, hur dessa skulle utses, hur lång tid processen skulle ta etcetera. Slutligen anförde von Steyern att man inte borde försöka avskräcka allmänheten från att använda en av dem föredragen tvistlösningsmetod genom att låta hinder bestå på vägen till en framgångsrik lösning. Trots att lagstiftningen inom skiljemannarätten länge varit, och då fortfarande var, bristfällig hade detta inte hejdat allmänheten från att använda skiljeförfarandet. Von Steyern menade att man i stället borde uppmuntra allmänhetens tycke för förfarandet och sträva efter att ta bort de hinder som lett till misslyckade skiljeförfaranden.¹⁵²

Därefter yttrade sig Otto Hjalmar Leonard Claëson, häradshövding och ledamot för Kopparbergs län, som höll med von Steyerns påstående om att lagsförslaget överskattats av motståndarna till det.¹⁵³ Han motsatte sig justitierådet Wedbergs mening att förslaget skulle ge upphov till att skiljemän gick utöver de gränser som då fanns. Att skiljeförfarandet skulle konkurrera med de statliga domstolarna ansåg Claëson inte vara troligt eftersom domstolarna var rättssäkrare och att skiljemännen därmed endast användes i undantagsfall. Han menade att med hänsyn till affärslivets behov kunde anlitan av skiljemän vara bättre än att använda sig av den statliga rättskipningen trots att rätts säkerheten var mindre i skiljeförfarande. Claëson menade att skiljeförfarandet var snabbare och att skyndsamheten i förfarandet kunde överväga den bristande rättssäkerheten. En ytterligare fördel var att man i tvister där det krävdes särskild fackkunskap för att bedöma saken kunde man använda sig av skiljemän med just denna fackkunskap för att avgöra tvisten, menade Claëson. Claëson ansåg att fördelarna i skiljeförfarande vägde upp för nackdelarna och framförde att det särskilt kunde vara användbart i entreprenadavtal. Trots

¹⁵¹ Prot. 1887:18 Första kammaren, s. 14 ff.

¹⁵² Prot. 1887:18 Första kammaren, s. 14 ff.

¹⁵³ Hildebrand (red.) (1904a) s. 189.

detta anförde han dock att han inte trodde att skiljeförfarandet skulle komma att användas vidsträcktare än vad det redan gjordes, men att eftersom rättsinstitutionen redan fanns var det viktigt att reglera den på ett tillfredsställande sätt.¹⁵⁴

Även Otto Herman Forssell, hovrättsråd och ledamot för Västmanlands län, menade att lagförslaget fyllde en brist i lagstiftningen, men anförde dock att behovet av en skiljemannalag inte hade varit särskilt stort och att andra lagar var viktigare, exempelvis nya reglering om bevisteorins ombildning.¹⁵⁵ Vidare menade Forsell att användning av skiljemän i sig inte innebar ett missstroende för de statliga domstolarna. Förvisso kunde de statliga domstolarna på bättre sätt garantera rättssäkerheten, men processen däri tog lång tid och var kostsam. Forsell menade, trots ovan anförda, att det inte förelåg ett trängande behov av en särskild skiljemannalagstiftning och menade att man i stället för att ta fram detaljförslag borde fokusera på en hel reform av lagen, varför han yrkade avslag.¹⁵⁶

Carl Birger Hasselrot, häradshövding och ledamot för Älvsborgs län, anförde att det var problematiskt att allmänheten kunde vända sig till en ”qvasi-domstol” som inte kunde garantera rättssäkerheten i samma mån som statens domstolar.¹⁵⁷ Han menade att skiljemännen, som ofta var lekmän, ofta tog förhastade och felaktiga beslut. Hasselrot motsatte sig von Steyern och menade att förfarandet visst var att jämföra med en domstol, eftersom skiljemännen skulle inneha samma rättigheter och befogenheter som domstolen och att lagförslaget kunde jämföras med en rättegångsordning för denna qvasi-domstol. Han anförde också att lagförslaget kunde ge upphov till obstruktion och att bestämmelserna där i inte var tillräckliga för att förhindra tredskande parter. Därefter anförde Hasselrot att skiljeförfarande inte var något nytt påfund, och att det alltid baserats på överenskommelser parterna emellan, och att så borde förbli. Vidare menade han att en skiljemannalag skulle uppmåna användning av skiljeförfarandet, något som han inte såg som positivt baserat på det ovan anförda. Dessutom framförde han att det inte var lämpligt att införa rättsinstitut tagna från utländsk rätt som inte var tillräckligt förankrade i den svenska rätten.¹⁵⁸

Per Axel Bergström, landshövding, tillhörande Första kammarens minoritetsparti och ledamot för Örebro län, uttalade sig och menade att de två första talarnas argument mot lagen i sig gick emot varandra.¹⁵⁹ Det första argumentet Bergström syftade på var det om att lagen skulle leda till att förfarandet användes i mer vidsträckt mening och på så vis ge upphov till att man kunde kringgå domstolarnas prövning. Det andra argumentet var det att förfarandet

¹⁵⁴ Prot. 1887:18 Första kammaren, s. 19 ff.

¹⁵⁵ Hildebrand (red.) (1904a) s. 182.

¹⁵⁶ Prot. 1887:18 Första kammaren, s. 21 ff.

¹⁵⁷ Hildebrand (red.) (1904a) s. 80.

¹⁵⁸ Prot. 1887:18 Första kammaren, s. 22 ff.

¹⁵⁹ Hildebrand (red.) (1904a) s. 176.

inte skulle bli populärt och att det därmed var onödigt att stifta en sådan lag. Han anförde att det inte var rimligt att baserat på dessa båda argument yrka avslag, och menade därmed att förslaget skulle bifallas.¹⁶⁰

Därefter talade Christian Lundeberg, bruksägare och ledamot för Gävleborgs län.¹⁶¹ Precis som Wedberg, menade Lundeberg att lagen inte hade ett praktiskt behov och att den därmed inte skulle få någon praktisk betydelse. Han menade att den ömsesidiga överenskommelsen parter emellan var att föredra över att reglera förfarandet i lag, eftersom lagen skulle skapa en oansvarig domstol vid sidan av de ordinarie domstolarna. Lundeberg yrkade därför på avslag. Cornelius Alexander Sjöcrona, landshövding och ledamot för Skaraborgs län, motsatte sig detta och menade att förslaget inte alls skulle resultera i skada, endast positiva konsekvenser.¹⁶² Sjöcrona framförde även att den stora reform av lagstiftningen som var planerad med fördel skulle göras genom de partiella lagreformernas väg, varför han yrkade bifall. Därefter talade Nordenfelt och von Steyern återigen innan man beslutade att rösta. Förslagets första paragraf röstades i första kammaren igenom med 41 röster för och 33 röster emot.¹⁶³ Därefter diskuterade man förslagets resterande paragrafer i detalj, men slutligen bifölls förslaget i stort sett oförändrat.¹⁶⁴

6.7.2 Andra kammaren

Johan Theodor Winborg, fabriksidkare och ledamot för Stockholm, var första talare i andra kammaren.¹⁶⁵ Han anförde att han trodde att förslaget skulle avslås av första kammaren, baserat på vad som däri hade anförts. Vidare ställde han sig kritiskt till förslaget eftersom ett godkännande skulle innebära att man uppmuntrade lagberedningen att stifta nya lagar, i stället för att göra tidsenliga förändringar i de gamla lagarna. Därutöver menade Winborg att förslaget skulle innebära ett upprättande av en fjärde rättegångsinstans och att det inte alls skulle förenkla rättegångsförhållandena. Vidare anförde han att lagen var onödig ”[...] ty när parterne kommit så långt, att de räcka hvarandra handen till försoning, då är det mesta redan gjordt, då behöfver man icke gå efter konstens regler och ännu mindre anlita ett tjogtal lagparagrafer.”¹⁶⁶ Winborg menade att riksdagen borde ta hänsyn till HD:s kritik och lyfte att justitierådet Åbergsson ansåg att förslaget var så bristfälligt att Åbergsson helt skrev om det. Winborg ställer sig även bakom Wedberg och menar i likhet med denne att förslaget inte skulle tjäna något till. Även Olivecronas anmärkning om att förslaget var alltför krångligt och svårförståeligt lyftes fram av Winborg, varför han menade att förslaget borde avslås. Pehr Pehrsson,

¹⁶⁰ Prot. 1887:18 Första kammaren, s. 25 ff.

¹⁶¹ Hildebrand (red.) (1904a) s. 197.

¹⁶² Hildebrand (red.) (1904a) s. 157.

¹⁶³ Prot. 1887:18 Första kammaren, s. 28 ff.

¹⁶⁴ Se vidare prot. 1887:19 Första kammaren, s. 1–5 för den fortsatta diskussionen.

¹⁶⁵ Hildebrand, Albin (red.) (1904b), *Svenskt porträttgalleri 25 Riksdagens första och andra kammare 1867–1904. 2 Riksdagens andra kammare*, Hasse W. Tullbergs boktryckeri, Stockholm, s. 37.

¹⁶⁶ Prot. 1887:23 Andra kammaren, s. 12.

skeppsredare, tillhörande Lantmannapartiet och ledamot för Stockholms län, instämde med Winborg.¹⁶⁷

Även Jonas Johnsson, godsägare och ledamot för Gävleborgs län, yrkade avslag.¹⁶⁸ Han var kritisk till att skiljemännens beslut inte skulle kunna överklagas och till att förslaget inte tillgodosåg rättssäkerheten i skiljeförfarandet i samma mån som de statliga domstolarna. Vidare såg han en problematik i att skiljemännen valdes av parterna, vilket han menade skulle leda till att dessa alltid skulle döma till den parts fördel som valt honom. Johnsson lyfte även kritik mot att skiljemännen inte alltid hade juridisk kunskap, vilket kunde påverka förfarandet. Han menade även att förslagets tillämpningsområdet, det vill säga över alla tvister där parterna kunde förlikas, var alltför vidsträckt, men att han hade kunnat tänka sig att godkänna lagen om den varit begränsad till handlare, industriidkare eller större affärsmän som hade nödvändiga kunskaper angående förfarandet.¹⁶⁹

Johan Erik Elliot, jurist och ledamot för Stockholm, menade att lagen inte skulle innebära ett införande av en ny domstol, utan att förfarandet sedan länge existerat och använts.¹⁷⁰ Han såg ett problem i att man sällan slöt detaljerade skiljeavtal som i tillräcklig mån reglerade själva förfarandet. Frånvaron av närmare bestämmelser kring sättet för avtalets skiljeavtalets tillämpning kunde ge parter möjlighet till obstruktion. De andra talarnas oro över att lagen skulle leda till ökad användning av skiljeförfarandet sågs av Elliot i stället som något positivt och han menade att det var fördelaktigt att skiljemannainstitutionen hade infunnit sig hos allmänheten. Därmed yrkade Elliot att förslaget skulle bifallas.¹⁷¹ Axel Eduard Petersson, godsägare, tillhörande Lantmannapartiet och ledamot för Östergötlands län, förenade sig.¹⁷²

Gustaf Ericsson, järnarbetare, tillhörande Folkpartiet och ledamot för Stockholm, anförde att han inte hyste något särskilt förtroende för förfarandet, och att skiljemännen ofta kunde bidra till obstruktion.¹⁷³ Trots detta menade han att lagen inte skulle komma till att skada, och eftersom inget bättre alternativ fanns att tillgå yrkade han bifall.¹⁷⁴

Von Steyern talade även i andra kammaren och yrkade även där för att förslaget skulle bifallas. Han menade att förfarandet inte var något nytt påfund och att förslaget endast samlat de redan existerande reglerna i lagform. Även von Steyern diskuterade obstruktion och menade att de då gällande reglerna inte räckte till för att handskas med tredskande parter. Återigen anförde von

¹⁶⁷ Prot. 1887:23 Andra kammaren, s. 11 ff.

¹⁶⁸ Hildebrand (red.) (1904b) s. 314.

¹⁶⁹ Prot. 1887:23 Andra kammaren, s. 14 ff.

¹⁷⁰ Hildebrand (red.) (1904b) s. 37.

¹⁷¹ Prot. 1887:23 Andra kammaren, s. 16 ff.

¹⁷² Hildebrand (red.) (1904b) s. 86; prot. 1887:23 Andra kammaren, s. 16 ff.

¹⁷³ Hildebrand (red.) (1904b) s. 30.

¹⁷⁴ Prot. 1887:23 Andra kammaren, s. 17 ff.

Steyern att inget i lagen talade för att lagen skulle göra att skiljeförfarandets tillämpningsområde utökades. Vidare anförde von Steyern att lagstiftaren inte kunde ha i uppdrag att avskräcka allmänheten från att använda en tvistlösningsform som kommit att bli användbar genom att låta hinder finnas kvar. Han menade även att den nya lagen inte skulle innebära att man införde en ny instans, eftersom man i förslaget inte tillät parter att förbehålla sig sin klanderrätt. Därefter anförde von Steyern att skiljeförfarandet inte skulle jämföras med de statliga domstolarna och att man därmed inte borde ställa samma krav på de båda förfarandena rättsäkerhetsmässigt.¹⁷⁵ Med den skyndsamhet som skiljeförfarandet erbjöd, kunde man inte på samma gång förvänta sig den rättsäkerhet som domstolarna garanterade, menade von Steyern, ”Men så mycket kan staten alltid göra, att den undanröjer åtskilliga oegentligheter och missbruk, som insmugit sig i skiljemannaförfarandet och hota att beröfva parterna till och med den enda fördel han har att hos skiljemännen vinna, nämligen skyndsamheten.”¹⁷⁶

Även Per Gustaf Petersson, hemmansägare och ledamot för Östergötlands län, yrkade bifall och framhöll att det inte var särskilt underligt att just stadsrepresentanterna inte såg ett värde i förslaget eftersom de hade det betydligt enklare än de på landet att få sina tvister prövade.¹⁷⁷ På landet hade man oftast 8–10 mil till domstolen, varför det inte var särskilt enkelt att söka rättvisa, menade Petersson. Genom lagen kunde man underlätta för de på landet, som då kunde vända sig till skiljemän i stället för domstolarna. Dessutom kunde kostnaderna i skiljeförfarandet bli mindre än de i domstolen, enligt Petersson. Baserat på detta yrkade han bifall.¹⁷⁸ Otto Magnus Höglund, grosshandlare och ledamot för Stockholm, menade att stadsrepresentanterna inte alls ställde sig likgiltiga till förslaget och att även städerna skulle gynnas av förslaget.¹⁷⁹ Detta eftersom skiljemän var användbara även i städerna, exempelvis i handelsvärlden, och för Stockholmsbörsen hade en särskild kompromissdomstol inrättats som fungerade väl. Han menade att även städernas representanter skulle gynnas av förslaget och yrkade därmed bifall. Därefter röstade kammaren och den första paragrafen godkändes med 126 ja och 30 nej.¹⁸⁰

Därefter diskuterades förslagets andra paragrafer i detalj. Av intresse var diskussionen kring 2 § som stadgade att lagen endast gällde för skiljeavtal där parterna av sagt sig sin klanderrätt. Johan Henrik Gotthard Fredholm, civilingenjör och ledamot för Stockholm, menade att paragrafen gick emot gällande rätt i och med att man tidigare hade kunnat överklaga skiljedomar och att paragrafen borde förtydligas för att undvika att parterna missförstod lagen.¹⁸¹ Von Steyern bemötte detta och menade att bestämmelsen var skriven på det

¹⁷⁵ Prot. 1887:23 Andra kammaren, s. 18 ff.

¹⁷⁶ Prot. 1887:23 Andra kammaren, s. 18 ff.

¹⁷⁷ Hildebrand (red.) (1904b) s. 94.

¹⁷⁸ Prot. 1887:23 Andra kammaren, s. 23.

¹⁷⁹ Hildebrand (red.) (1904b) s. 37.

¹⁸⁰ Prot. 1887:23 Andra kammaren, s. 23 ff.

¹⁸¹ Hildebrand (red.) (1904) s. 34.

sättet för att man ville se till att parter var medvetna om att deras skiljedom inte kunde verkställas om de förbehöll sig rätten att överklaga. Slutligen röstades den andra paragrafen igenom, och även resterande paragrafer röstades igenom i princip oförändrat.¹⁸²

6.8 Analys av speciallagstiftningen

6.8.1 Inledning

Ovan har redogjorts för lagstiftningsprocessen för den första speciallagstiftningen inom skiljemannarätten – 1887 års lag om skiljemän. Det legislativa arbetet kring lagen visar på en övergång i Sverige från traditionella rättsliga processer, som i huvudsak tjänade ett jordbruksbaserat näringsliv, till en mer moderniserad och anpassningsbar rättslig struktur. Detta som en respons på de växande kraven från ett samhälle influerat av den pågående svenska industrialiseringen. Kännetecknande i de föregående diskussionerna till lagstiftningen är att man söker modernisera juridiken. Skiljeförfarandet framställs som en lösning för att effektivisera tvistlösningen, särskilt gällande kommersiella och affärsmässiga tvister där snabbhet och specialkompetens var eftertraktade. Under 1800-talets slut kolliderade liberala och konservativa krafter, med liberalerna som drivande för reformer av processrätten. Den långa processen och de detaljerade diskussionerna som ledde till 1887 års lag om skiljemän illustrerar de komplexa övervägningarna som låg bakom att utforma lagstiftning som var balanserad, rättvis och funktionell i den tidens samhälle. Under lagstiftningsprocessen visades att skiljeförfarandet erkändes som en viktig komponent i det svenska rättsväsendet för att hantera det växande behovet av en snabb och effektiviserad tvistlösning.

Lagstiftningsprocessen präglades av en omfattande debatt och en noggrann bedömning av såväl lagen i praktiken som dess principiella grund, vilket indikerar en strävan efter noggrannhet och rättvisa hos lagstiftaren. Under lagstiftningsprocessen visades att skiljeförfarandet erkändes som en viktig komponent i det svenska rättsväsendet för att hantera det växande behovet av en snabb och effektiviserad tvistlösning. Det fanns en betydande oro för att skiljeförfarandet skulle underminera den traditionella domstolens roll och rätts-säkerhet, vilket ledde till omfattande diskussioner och yttranden från olika organ, inte minst i HD. Trots motstånd och kritik antogs lagstiftningen, vilket kan ses som en anpassning av det juridiska systemet för att bättre möta samhällets förändrade behov. Den historiska kontexten och den politiska miljön i Sverige vid tiden för lagens antagande var avgörande för dess innehåll och utformning.

¹⁸² Prot. 1887:23 Andra kammaren, s. 24 ff.

Nedan följer en sammanfattning och en analys av argumenten som framfördes av lagberedningen, HD, justitiedepartementet, Lagutskottet och av ledamöterna under kamrarnas förhandling.

6.8.2 Rättsmedvetandet

Flera ledamöter ansåg att skiljeförfarandet ännu inte var tillräckligt förankrat i det allmänna rättsmedvetandet. Hasselrot ställde sig kritisk till att införa rättsinstitut från utländsk rätt och anförde att lagstiftningen skulle resultera i en ökad användning av skiljeförfarandet, något som i hans mening var problematiskt. Även justitierådet Olivecrona ställde sig kritisk till att ta in utländsk rätt i den svenska rätten. Dessa argument bemöttes av andra ledamöter vilkas främsta motargument var att lagstiftningen inte innebar någon större förändring i den materiella rätten på området. Lagen innebar snarare ett förtydligande av den redan gällande rätten. Von Steyern framhöll särskilt att lagen inte utvidgade skiljeförfarandets tillämpningsområde och att det låg i svensk rättstradition att använda sig av skiljemän och verkställa skiljedomar. Vidare menade von Steyern att lagstiftningen inte var ett nytt påfund, utan att rättsinstitutet sedan länge existerat och att förslaget endast samlade reglerna på området. Elliot framhöll att en ökad användning av skiljeförfarandet var positivt och uttryckte uppskattning över att tvistlösningsformen förankrat sig i svensk rätt och att det redan användes i så stor utsträckning.

6.8.3 Rättsuppfattningen

Flera ledamöter uttryckte även en oro för att lagstiftningen skulle underminera den statliga rättskipningen. Därtill ansåg man att lagstiftningen innebar att en ny domstol eller instans infördes, vilket man menade skulle komplicera rättegångsförhållandena. Nordenfelt menade att möjligheten att undgå statlig rättskipning skulle påverka rättsuppfattningen negativt. Man menade att domstolarnas auktoritet skulle angripas i och med lagstiftningen och att lagstiftningen skulle komma att påverka rättsuppfattningen. Även HD framhöll att lagen kunde komma att underminera domstolarna genom att parter i större utsträckning skulle komma att använda skiljeförfarandet och därmed undgå den statliga rättskipningen. Detta ansågs av HD kunna påverka rättsuppfattningen och domstolarnas auktoritet negativt. Likt HD uttryckte Lagutskottet en oro över att regleringen skulle resultera i att rättegångsväsendet skulle urholkas och att skiljeförfarandet kunde komma att innebära en ytterligare instans. Som motargument till detta anförde von Steyern att skiljeförfarandet inte skulle påverka de statliga domstolarnas auktoritet, eftersom de båda tvistlösningsformerna var separata processer och inte riskerade att sammanblandas. Vidare anfördes av flera talare att tvistlösningsformerna inte skulle komma att konkurrera med varandra och att en ökad användning av skiljeförfarande inte innebar ett direkt missförtroende för domstolarna i sig. Von Steyern påpekade att skiljeförfarande länge existerat i svensk rätt och att lagstiftningen därmed inte skulle innebära ett införande av en ny instans eller domstol.

6.8.4 Rättssäkerhet & skyndsamhet

I förarbetena fördes även en omfattande diskussion kring rättssäkerhet. Ekenman och Hasselrot framförde särskilt att lagstiftningen inte gav tillräckliga garantier för rättssäkerhet i skiljeförfarandet. Även HD lyfte rättssäkerhetsproblematiken och menade att skiljeförfarandet inte präglades av samma rättssäkerhet som domstolarnas rättskipning. Som motargument anfördes från flera ledamöter att det inte kunde ställas samma krav angående rättssäkerhet på skiljeförfarandet som på domstolsprövningen. Återigen framhölls att tvistlösningsformerna inte skulle jämföras på grund av de stora skillnaderna mellan de två tvistlösningsformerna. I samband med diskussionen kring rättssäkerhet framfördes av flera ledamöter att brister i förfarandets rättssäkerhet kunde tålas på grund av förfarandets främsta fördel – skyndsamheten. Den bristande rättssäkerheten diskuterades även i Lagutskottet, vilka dock menade att fördelarna, specifikt skyndsamheten, med skiljeförfarandet övervägde nackdelarna. Man menade att en så pass snabb och effektiv process som skiljeförfarande var i jämförelse med domstolsprövningen inte kunde krävas garantera rättssäkerhet i samma utsträckning som i domstolarna. Vidare framhölls att skiljeförfarande var just utomstatlig tvistlösning och att parterna måste anses medvetna om riskerna med förfarandet – de hade ju trots allt valt skiljeförfarande på eget bevåg.

6.8.5 Användbarhet

Flera ledamöter menade att lagstiftningen inte var nödvändig. Lundeberg anförde att det inte fanns något praktiskt behov av lagen och att den därmed inte skulle få någon praktisk betydelse. Winborg såg lagen som onödig, svårförståelig och invecklad. Mot dessa argument framhölls förfarandets och lagstiftningens användbarhet och nödvändighet. Nya lagberedningen observerade att skiljeförfarandet hade ökat i användning och framhöll att det var särskilt användbart för att lösa skadeståndstvister där tydliga kriterier för att bestämma skadeståndet saknades. Även justitieråden erkände skiljeförfarandets ökade användning och dess användbarhet i affärsmässiga avtal, men framförde samtidigt att lagstiftningen borde begränsas. Flera ledamöter såg en fördel i att snabbt kunna avsluta tvister i ett eninstansförfarande framför domstolarnas tre instanser, och framhöll att detta var särskilt användbart för affärsrelaterade tvister. Ekenman anförde att affärsmän med många olika förbindelser särskilt skulle gynnas av att snabbt kunna avsluta sina tvister. Von Steyern instämde och menade att skiljeförfarande var att föredra framför domstolsprövning med hänsyn till affärslivets behov, trots den reducerade rättssäkerheten. Claëson menade att tvistlösningsformen var särskilt användbar i entreprenadavtal. Angående skiljeförfarandets användning anförde Petersson att tvistlösningsformen var särskilt användbar på landsbygden eftersom distansen till de statliga domstolarna vanligtvis var lång, och skiljeförfarande därmed var mer lättillgängligt och flexibelt. Höglund framförde att förfarandet även var användbart i städerna, särskilt i handelsvärlden som till stor del var fokuserad i städerna. Forsell och Petersson menade även att

skiljeförfarandet var användbart eftersom det var mindre kostsamt än den ordinarie rättskipningen.

6.8.6 Nödvändighet

Även huruvida lagstiftningen alls var nödvändig diskuterades. Flera ledamöter såg lagstiftningen som onödig och framhöll att den gällande rätten var tillräcklig. Nordenfelt menade att förslaget till viss del var direkt olämpligt. Flera ledamöter menade att den gällande rätten, det vill säga att skiljeförfarandet reglerades endast genom avtal parterna emellan, var att föredra framför lagstiftning på området. Forsell menade att skiljeförfarandet alltid hade grundats på den avtalsbaserade regleringen och att detta fungerat väl historiskt, varför detta borde förbli. Även justitierådet Wedberg menade att förfarandet borde baseras i avtal parterna emellan. Von Steyern motsatte sig detta och menade att lagstiftningen inte påverkade parternas egen avtalsfrihet eftersom endast ett fåtal bestämmelser i förslaget var bindande för parterna, resterande bestämmelser skulle ha en vägledande funktion och förtydliga och fylla ut regleringen i de fall att parterna inte kunde komma överens. Vidare anförde flera ledamöter att den gällande rätten på området var så pass bristfällig att det fanns ett trängande behov av den nya lagen. Även Claëson, som menade att förfarandet troligtvis inte skulle öka i användning i och med lagstiftningen, framförde att det var viktigt att lagstifta på området eftersom rättsinstitutet redan hade förankrats och därmed inte kunde lämnas utan lagstiftning. Även Nya lagberedningen anförde att den gällande rätten var bristfällig och att 1734 års lag inte gav tillräckliga bestämmelser kring själva förfarandet. Lagutskottet anförde att för att skiljeförfarandet skulle uppnå sitt mål av effektivitet krävdes lagstiftning på området, eftersom den gällande rätten var bristfällig. Von Steyern framhöll vikten av lagstiftningen och menade att lagstiftaren inte kunde avskräcka allmänheten från en föredragen tvistlösningsform genom bristfällig lagstiftning. Han ansåg att lagstiftaren hade ett ansvar att undanröja hinder och brister inom skiljemannarätten i så stor utsträckning som möjligt för att underlätta för användarna av skiljeförfarandet, eftersom förfarandet i sig redan var ett accepterat rättsinstitut. Sjöcrona menade att lagstiftningen inte skulle resultera i någon skada, utan att det endast skulle få positiva konsekvenser och att det därmed fanns anledning att godkänna förslaget.

6.8.7 Obstruktion, skiljemännen och klander

Flera talare framförde att lagstiftningen kunde ge upphov till ökade möjligheter för obstruktion. Nordenfelt bland andra menade att de föreslagna reglerna inte var tillräckliga för att hindra tredskande parter. HD lyfte fram obstruktionsproblematiken som ett av förslagets främsta brister. Von Steyern motsatte sig detta och menade att den gällande rätten inom skiljemannarätten inte var tillräcklig för att förhindra obstruktion, men att den föreslagna lagstiftningen var tillfredsställande och lämpad för att hantera denna problematik. Även Lagutskottet menade att lagförslaget innebar ett tillräckligt förhindrande av obstruktion. Vidare ansåg flera ledamöter en problematik i att skiljemännen inte hade samma kvalifikationer som domarna. Hasselrot menade att lekmän

ofta fattade ogrundade och felaktiga beslut. Johnsson framhöll att skiljemännen alltid var partiska till fördel för den part som utsett dem och menade att de ofta hade bristande kunskaper. Även HD såg en problematik i skiljemännen och yttrade en oro över att skiljemännen kunde komma att missbruka sin makt. I kontrast till detta anförde Claëson att en fördel med skiljeförfarandet var att parter hade möjlighet att välja skiljemän utifrån deras särskilda fackkunskap. Därtill menade han även att förslaget i sig inte skulle ge upphov till att skiljemännen gick utöver de gränser som ställdes upp för dem. Även klanderrätten diskuterades. Ekenman och Johnsson var kritiska till att lagstiftningen endast omfattade skiljeavtal där parterna av sagt sig sin klanderrätt och menade att detta var problematiskt ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Även justitierådet Åbergsson kritiserade att skiljedomen inte kunde klandras. Nya lagberedningen framhöll i sitt betänkande att skiljeförfarandet var särskilt effektivt just i de fall där parterna av sagt sig sin klanderrätt. Von Steyern menade att parterna fick anses ha avstått vissa rättssäkerhetsgarantier i och med skiljeavtalets ingående, samt att det följde av gällande rätt att endast icke-överklagbara skiljedomar ägde verkställighet.

6.8.8 Sammanfattning

Sammanfattningsvis visar utredningen att åsikterna angående speciallagstiftningen var vitt spridda. Nya lagberedningen ställde sig positiva till lagstiftningen, men dess anmärkningar visar på en eftersträvan att följa allmänna rättsprinciper och att inte frångå vad som ansågs som gällande rätt på området. Samtidigt innebar lagförslaget en relativt omfattande reglering på området, något som kunde ses som progressivt och som även kritiserades av bland annat HD. I helhet var HD kritiska till förslaget och framhöll endast ett fåtal positiva anmärkningar. Utifrån HD:s uttalanden framgår det att justitieråden såg domstolsväsendet som en högt aktad institution, vilken man befarade skulle förlora sin auktoritet om den förslagna lagstiftningen genomfördes. Justitiedepartementet, genom von Steyern, var övervägande positiva till förslaget. Justitiedepartementets argumentation fokuserade på användbarheten och nödvändigheten av lagstiftningen, och mycket att departementets argument relaterade till brister i den gällande rätten. Lagutskottet visade en blandad syn på förslaget, men även där fokuserades diskussionen till den bristande lagstiftningen på området. Även i kamrarna framhölls skilda åsikter, men en genomgående respekt för domstolsväsendet och den statliga rättskipningen kan utläsas ur ett flertal ledamöters argumentation.

I min mening är det svårt att dra samband mellan riksdagsledamöternas ursprung och huruvida de röstade för eller emot förslaget. Såväl ledamöter för landsbygden som för städerna yrkade för bifallande. Likaså fanns både stadsrepresentanter och landsbygdsrepresentanter som yrkade för avslag. Vidare förefaller inte heller ledamöternas tidigare arbeten eller utbildning ha något samband med deras inställning till lagen. Bland de som yrkade bifall fanns landshövdingar, häradshövdingar, järnarbetare, jurister, hemmansägare och grosshandlare. Bland de som yrkade avslag fanns godsägare, fabriksidkare,

bruksägare, häradshövdingar, hovrättsråd och borgmästare. I min mening berodde ledamöternas inställning till förslaget därmed snarare på deras egen inställning till lagstiftningen och inte på deras ursprung eller tidigare erfarenheter.

Varför speciallagstiftningen inom skiljemannarätten intas just 1887 beror troligtvis till stor del på industrialiseringen. Som visat i tidigare kapitel följer skiljemannarättens utveckling handeln. Det är därmed rimligt att ett behov av speciallagstiftning gjorde sig särskilt gällande under en tid av ökad tillväxt och befolkningsökning. Av intresse i diskussionen kring 1887 års förslag till lag som skiljemän är att lagstiftaren verkar ha haft en annan syn på skiljeförfarandets användningsområde än vad som angavs kring 1826. I diskussionen kring 1826 års civillagsförslags bestämmelser angående skiljemän framhävdes att skiljemän främst skulle bli användbara i mindre tvister, exempelvis bland grannar. När 1887 års skiljemannalag diskuteras har detta förändrats, och man framhävde i stället skiljeförfarandets nödvändighet i tvister som rörde näringslivet. Att lagstiftaren under dessa år har ändrat inställning kring skiljeförfarandets primära användningsområde är egentligen inte så märkligt. Troligtvis spelade den industriella revolutionen stor roll i denna ändrade uppfattning. Den omfattande tillväxten och den markanta befolkningsökningen ledde till att fler städer uppstod och aktiviteten i dessa städer ökade, något som i sin tur förmodligen ledde till flera tvister, vilka troligtvis var av förmögenhetsrättslig natur i och med den blomstrande industrin. Det hade därmed snarare varit anmärkningsvärt om lagstiftaren 1887 fortfarande framhöll att skiljeförfarandets främsta behov fanns på landsbygd och i mindre tvister, eftersom det torde ha varit betydligt mer användbart i städerna under den här tiden.

Som nämnts ovan kan ses att skiljemannarätten redan under 1800-talets tidigare hälft fått fäste i det allmänna rättsmedvetandet i och med civillagsförslagets inkludering av skiljemannarätten.¹⁸³ Att speciallagstiftningen intas 1887 torde därmed endast i viss mån vara kopplat till att samhället var ”moget” för en sådan lagstiftning. I min mening väger andra orsaker till speciallagstiftningen tyngre än just argumentet kring att skiljemannarätten fått fäste i det allmänna rättsmedvetandet. Baserat på diskussionerna i kamrarna och uttalanden av övriga organ är det mer sannolikt att speciallagstiftningens upprättande berodde på att det fanns ett behov av en sådan reglering. Skiljeförfarandet hade visat sig användbart genom historien och speciallagstiftningen var därmed nödvändig i och med de i princip obefintliga bestämmelserna på skiljemannaområdet.

¹⁸³ Se vidare uppsatsens kapitel 5.4.

7 Tiden efter speciallagstiftningen och skiljeförfarandets framtid

I följande kapitel ges en kort redogörelse över skiljemannarättens utveckling under 1900-talet fram till dagens skiljemannarätt. Därefter förs en kort diskussion kring framtidens skiljeförfarande.

7.1 En nutida skiljemannalagstiftning

7.1.1 1900-talets skiljemannarätt

I och med 1887 års speciallagstiftning blev Sveriges skiljemannarätt fullständig, utvecklad och funktionell, i princip även i dagens mått mätt. Trots den stora utvecklingen som 1887 års lag innebar kom skiljemannarätten att genomgå ändringar även på 1900-talet, och lagstiftningen på området utvecklas än idag.

Under tidigt 1900-tal präglades skiljemannarätten av diskussioner kring obstruktion. Som nämnts ovan, identifierade man redan under arbetet med 1887 års lag brister i lagstiftningen som kunde ge part möjlighet att förhindra eller komplicera tvistens prövning av skiljemännen. 1918 väcktes därför en motion av Greve Spens som menade att en fullständig omarbetning var nödvändig på grund av lagens många brister, men i det fall att en sådan revision inte var möjlig menade han att ändringar av hans nämnda paragrafer i lagen i vart fall krävdes.¹⁸⁴ Lagutskottet uttalade sig över motionen och framhöll att de krav man i lagen ställde på skiljemännen inte hade uppfyllts och att bristningarna i lagen som gav part möjlighet att med sin utsedda skiljeman förhindra och förhåla tvisten frekvent hade utnyttjats. Lagutskottet höll med motionären och menade att dessa problem endast kunde lösas genom en fullständig omarbetning av lagen. I utlåtandet framförde Herr Lübeck särskilt sin vilja att verkställande av förslaget skulle ske skyndsamt.¹⁸⁵ 1919 lade man fram ett förslag om ändring i lagen och propositionen innebar detaljändringar som syftade till att undanröja möjligheterna till obstruktion. I propositionen menade man att en fullständig revidering av lagen inte var möjlig eftersom den utredning som krävdes för att genomföra en sådan omarbetning skulle ta alltför lång tid.¹⁸⁶ Lagutskottet välkomnade ändringarna, men påpekade att en fullständig

¹⁸⁴ Mot. 1918:58 *Angående revision av lagen om skiljomen*. Av greve Spens. Första kammaren, s. 4.

¹⁸⁵ Lagutskottets utlåtande 1918:10 *Utlåtande i anledning av väckt motion angående revision av lagen om skiljomen*. Bih. till Riksd. Prot. 1918. 9 Saml. 8 Häft, s. 8. Se vidare Rskr. 1918:55 *Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av väckt motion angående revision av lagen om skiljomen*; Riksdagens protokoll 1918:13, Första Kammarens Prot. 1918. Nr 13, s. 27; Riksdagens protokoll 1918:23, Andra Kammarens Prot. 1918. Nr 23, s. 5 f.

¹⁸⁶ Prop. 1919:384 *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i lagen om skiljomen den 28 oktober 1887; given Stockholms slott den 21 mars 1919*. Bih. till Riksd. Prot. 1919. 1 Saml. 345 Häft, s. 29.

revision av lagen var nödvändig inom snar framtid.¹⁸⁷ Skiljemannalagen ändrades 1919 efter riksdagens godkännande.¹⁸⁸

I anledning av att man 1918 framförde behovet av en reviderad skiljemannalag, tillsattes en utredning inom justitiedepartementet för att omarbeta lagen.¹⁸⁹ 1926 framhölls återigen behovet av att omarbeta skiljemannalagen i en motion¹⁹⁰, vilken dock inte ledde till lagstiftning eftersom man i Lagutskottet och i kamrarna menade att arbetet med utredningen först skulle avslutas.¹⁹¹

Den fullständiga revidering som man under lång tid hade yrkat på utmynnade i lagen (1929:145) om skiljemän, och en förändrad lydelse av utsökningslagens 46 §.¹⁹² Den nya skiljemannalagen från 1929 var en betydande omarbetning av den tidigare lagen från 1887. Revideringen omfattade flera ändringar för att förhindra obstruktion och modernisera lagstiftningen. Trots att lagen innebar omfattande ändringar, bibehölls de grundläggande principerna för skiljeförfarandet som intagits genom 1887 års lag. Diskussionerna i förarbetena till 1929 års lag kretsade till stor del kring huruvida skiljemännen skulle utses av parterna själva eller, som föreslogs under lagstiftningsarbetet, av en utomstående och opartisk part, eftersom man sedan 1887 års lag hade sett ett stort problem i partiska skiljemän. Detta förslag avslogs dock med motiveringen att skiljedomsinstitutet krävde ett tydligt åtskiljande från domstolarna. Man ansåg att staten ansvarade för domstolarnas rättskipning och därmed inte borde ta på sig ansvar för skiljeavgöranden. Därför ansågs det lämpligt att parterna skulle fortsätta att utse sina skiljemän, vilket också skulle stärka deras förtroende för processen. För att öka garantier för skiljemännens opartiskhet, utvidgades jävsreglerna. Ändringar gjordes också för att hantera

¹⁸⁷ Första lagutskottets utlåtande 1919:35 *Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen om skiljemän den 28 oktober 1887*. Bih. till Riksd. Prot. 1919. 9 Saml. 1 Avd. 32 Häft, s. 2.

¹⁸⁸ Rskr. 1919:306 *Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen om skiljemän den 28 oktober 1887*. Se vidare Riksdagens protokoll 1919:50, Första Kammarans Prot. 1919 Nr 50, s. 30; Riksdagens protokoll 1919:65, Andra Kammarans Prot. 1919 Nr 65, s. 33 ff.

¹⁸⁹ Prop. 1929:226 *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om skiljemän och lag om ändrad lydelse av 46 § utsökningslagen; given Stockholms slott den 22 mars 1929*. Bih. till Riksd. Prot. 1929. 1 Saml. 190 Häft, s. 10.

¹⁹⁰ Se vidare Mot. 1926:51 *Angående revision av lagen om skiljemän*. Av herr Lindhagen. Första kammaren.

¹⁹¹ Första lagutskottets utlåtande 1926:10 *Utlåtande i anledning av väckt motion angående revision av lagen om skiljemän*. Bih. till Riksd. Prot. 1926. 9 Saml. 1 Avd. 8 Häft, s. 4. Se vidare Riksdagens protokoll 1926:14, Första Kammarans Prot. 1926 Nr 14, s. 2 ff; Riksdagens protokoll 1926:14, Andra Kammarans Prot. 1926 Nr 14, s. 2.

¹⁹² Se vidare prop. 1929:226; Första lagutskottets utlåtande 1929:32 *Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skiljemän och lag om ändrad lydelse av 46 § utsökningslagen*. Bih. till Riksd. Prot. 1929. 9 Saml. 20 Häft; Rskr. 1929:211 *Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skiljemän och lag om ändrad lydelse av 46 § utsökningslagen*; Riksdagens protokoll 1929:31, Första Kammarans Prot. 1929 Nr 31, s. 64 och s. 114; Riksdagens protokoll 1929:38, Andra Kammarans Prot. 1929 Nr 38, s. 83.

konkurrensen mellan skiljeförfaranden och domstolsförfaranden. En ny regel tillät skiljeavtal även under pågående rättegång, förutsatt att målet hos rätten avregistrerats. Därtill infördes regler för att göra processen snabbare och undvika onödiga förseningar i förfarandet. En viktig nyhet var regleringen av vittnes- och sakkunnigförhör samt skiljedomens innehåll och underrättelse till parterna. Skiljemännens skyldighet att handlägga saken opartiskt, ändamålsenligt och skyndsamt betonades. De nya reglerna syftade till att effektivisera processen och ge parterna rättvisa möjligheter att framföra sin talan. För kostnaderna för skiljeförfarandet fastställdes nya regler. Skiljemännen fick rätt att bestämma sin ersättning, men parterna fick möjlighet att ifrågasätta dessa beslut. Detta var en balansakt för att säkerställa skiljemännens rätt till skälig ersättning och samtidigt kontrollera kostnaderna för parterna.¹⁹³ 1929 infördes även lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar (LUSK), som en konsekvens av Sveriges anslutning till två internationella överenskommelser antagna av Nationernas Förbund under 1920-talet – Genèveprotokollet angående skiljedoms klausuler, av 24 september 1923 och Genèvekonventionen om verkställighet av utländska skiljedomar, av 26 september 1927. Dessa behandlade utländska skiljedomar och skiljeavtals erkännande i de ratificerande länderna. Sammanfattningsvis innebar 1929 års lag och LUSK en modernisering och anpassning till samtida behov och internationella standarder, samtidigt som man bibehöll centrala principer inom skiljemannarätten.

Skiljemannarätten fortsatte att utvecklas och utvecklingarna fokuserade under den senare delen av 1900-talet på att anpassa området till internationell skiljemannarätt. 1958 upprättades New Yorkkonventionen om erkännande och verkställighet av skiljedomar, med ett bredare tillämpningsområde än tidigare konventioner. New Yorkkonventionen ratificerades av Sverige 1972 och innebär att utländska skiljedomar i princip ska vara verkställbara, oberoende av om skiljedomen har utfärdats i ett land som är anslutet till konventionen eller ej, och oavsett vilket lands lagstiftning de berörda parterna lyder under. Konventionen innebär striktare regler för att förhindra obstruktion från en part som invänder mot en skiljedoms verkställande.¹⁹⁴

De nästkommande 70 åren efter 1929 kom skiljemannarätten att vara i stort sett oförändrad, trots införandet av den nya rättegångsbalken 1948. 1972 framlades ett förslag om lag om skiljedomsstol, vilket möttes av stor kritik och vilket därmed lades ner innan det ledde till proposition.¹⁹⁵ Man kunde se ett behov av en modernisering av skiljemannarätten, varför man 1992 tillsatte en skiljedomsutredning, vilken 1994 kom med ett delbetänkande. 1998 beslutade man om lagstiftning och 1999 trädde LSF i kraft, samtidigt som 1929 års

¹⁹³ Fehr, Martin (1930), 'Den nya skiljemannalagstiftningen'. *Svensk juristtidning*, s. 56–62, tillgänglig på <<https://svjt.se/svjt/1930/56>> (besökt 2023-12-20), s. 56 ff.

¹⁹⁴ Prop. 1998/99:35 s. 33; se vidare SÖ 1972:1 *Konvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar New York den 10 juni 1958*. Utrikesdepartementet.

¹⁹⁵ Se vidare SOU 1972:22 *Domstolsväsendet 4 Skiljedomsstol: Slutbetänkande av Domstolskommittén*. Justitiedepartementet.

lag och LUSK upphävdes.¹⁹⁶ LSF var i stor del lik 1929 års lag och de båda lagarna baserades på samma grundprinciper – att förfarandet skulle styras av partsautonomin, att det skulle var skyndsamt och rättssäkert. En viktig skillnad i LSF var att lagens bestämmelser inte längre var tvingande för part och skiljeman, vilket var fallet i 1929 års lag.¹⁹⁷

LSF gäller än idag, men har genomgått ändringar vilka trädde i kraft 2019. Lagen reviderades delvis i syfte att göra den mer modern och effektiv och delvis för att anpassa den till det alltmer internationaliserade skiljeförfarandet.¹⁹⁸ 2019 års ändringar innebar bland annat ett nytt krav på prövningstillstånd i Högsta domstolen (HD) för klander mål, utöver det befintliga kravet på tillstånd från hovrätten som fortfarande är aktuellt.¹⁹⁹ Det innebar också förändringar i klanderprocessen – klanderfristen förkortades från tre månader till två månader och man intog möjligheten att använda muntlig bevisning på engelska istället för svenska i klander mål.²⁰⁰ Genom nya bestämmelser gavs också skiljedomare rätt att välja vilken materiell rätt som ska tillämpas i de fall att parterna inte har bestämt detta.²⁰¹

7.1.2 Sammanfattande analys

Sammanfattningsvis var 1887 års lag gällande i 42 år innan den ersattes av 1929 års lag om skiljemän. Detta kan i kontrast till de tidigare lagstiftningsförändringarna på skiljemannaområdet ses som en snabb utveckling. I min mening torde detta bero dels på att skiljeförfarandet och dess rättsliga reglering fått fäste i den svenska rätten, dels på att lagstiftningstempot ökat under 1900-talet. De historiska diskussionerna kring skiljeförfarandets lagstiftningsutveckling kännetecknas av en vilja att förankra förfarandet i den svenska rätten innan det intas i lagstiftning, något som särskilt framhölls under arbetet med 1887 års lag. Historiskt kännetecknas lagstiftningsarbetet av långa utredningar och långsam utveckling, på 1900-talet började detta förändras och röra sig mot den takt som lagstiftning sker i idag. Det förefaller mig rimligt att en så tät lagstiftningsförändring som 1929 års lag innebar berodde dels på att lagstiftningstempot påskyndats, dels på att man ansåg att skiljemannaregleringen förankrats under de 42 år som 1887 års lag var gällande. Därtill såg man ett behov av att åtgärda den obstruktionsproblematik som redan vid 1887 års lags framtagande gjort sig gällande. Vidare krävdes en modernisering av lagen för att anpassa dess funktion till 1900-talets behov. Att 1929 års lag inte förändrades fram till 1999 berodde troligtvis på att den svenska skiljemannarätten var i princip färdigutvecklad i och med 1929 års lag. De grundläggande principer som dagens skiljemannarätt kännetecknas av

¹⁹⁶ Cars (2001) s. 16.

¹⁹⁷ Cars (2001) s. 16 f.; prop. 1998/99:35 s. 43 f.

¹⁹⁸ Lindskog (2020) s. 33.

¹⁹⁹ Prop. 2017/18:257 s. 61 f.

²⁰⁰ Prop. 2017/18:257 s. 57 ff.

²⁰¹ Prop. 2017/18:257 s. 37 ff.

hade intagits i och med 1929 års lag, varför LSF i materiell mening till stor del överensstämmer med den tidigare lagstiftningen.

7.2 Framtidens skiljemannarätt

Hur skiljemannarätten kommer att utvecklas i framtiden är svårt att säga. Lagstiftaren menar att skiljemannarättens utveckling rör sig mot att stärka skiljeförfarandets ställning, eftersom det utgör en väsentlig svensk exportvara och att man därmed vill förbättra förfarandet i syfte att upprätthålla och främja denna exportvara.²⁰² En sådan utveckling hade kunnat medföra att skiljenämndens behörighet vidgas, exempelvis genom att skiljeavtalet tolkas mer extensivt.²⁰³ Lindskog ställer sig tveksam till detta och menar att skiljeförfarandets utveckling inte ska ske endast på grund av krafter inom marknadsekonomin och att ”[...] rättsordningen skall styra marknadsekonomin och inte tvärtom.”²⁰⁴

Hur skiljeförfarandet kommer se ut i framtiden återstår att se, men att skiljemannarätten kommer att finnas kvar och fortsätta utvecklas är i min mening högst troligt. Precis som medeltidens skiljemannarätt ersattes av den tidigare moderna skiljemannarätten och precis som 1800- och 1900-talets rättsutveckling slutligen mynnade ut i dagens skiljemannarätt, kommer vår tids skiljeförfarande att fortsätta förändras i framtiden. I historien kan vi se ett ständigt behov av att lösa sina tvister utanför den ordinarie tvistlösningen, varför skiljeförfarandet troligtvis är här för att stanna även i framtiden. Skiljemannarätten har historiskt följt detta behov och har överlevt just på grund av att det har anpassats till samtiden. Säkerligen kommer även LSF omarbetas, utvecklas och anpassas dagens skiljemannarätt utvecklas och anpassas utifrån framtidens rättssamhälle, precis som dåtidens skiljemannarätt har gjort.

²⁰² Prop. 2017/18: 257 s. 21.

²⁰³ Lindskog (2020) s. 34.

²⁰⁴ Lindskog (2020) s. 34.

8 Diskussion och slutsatser

I uppsatsen har jag utgått från den huvudsakliga frågeställningen ”Hur har den svenska lagstiftningen inom skiljemannarätten utvecklats och förändrats över tid? Därutöver har jag undersökt forskningsfrågorna ”Vilka bakomliggande faktorer initierade och motiverade lagstiftningsförändringar inom skiljemannarätten historiskt?” och ”Varför infördes speciallagstiftning inom skiljemannarätten 1887 och hur såg debatten kring denna ut?”.

Utifrån Kaarlo Tuoris rättsliga teori om rättens tre nivåer visar skiljeförfarandets utveckling inom svensk rätt på en förändring som börjat i det nedersta skiktet – djupstrukturen.²⁰⁵ Den sparsamma regleringen fram till speciallagstiftningens intagande 1887 visar på att skiljeförfarandet var en tvistlösningsform som användes i samhället som gradvis blev mer och mer populär. Lagstiftningsutvecklingen på skiljemannaområdet kan förstås ha påbörjats i djupstrukturen där skiljeförfarandets förankrades i samhällets värderingar, normer och inställning till förfarandet. Samhällsförändringar som handelns tillväxt under tidigmodern tid, liberalismens ökade influenser under 1800-talets början och industrialiseringen under 1800-talets senare hälft bidrog möjligen till förändringar i samhällets normer och strukturer kring skiljeförfarandets utveckling. Detta kan ha gjort att utvecklingen sedan rört sig upp till mellanskiktet i och med systematisering av rättsprinciper och argumentationsmönster. Där kan ses att skiljeförfarandet nått även en förankring i rättslivet, dels i och med den ökade regleringen under tidigmodern tid, dels i och med 1826 års civillagsförslag. Argumentationen i kamrarna visar detta tydligt, att förändring först skett i de allmänna normerna och sedan i det allmänna rättsmedvetandet genom att skiljeförfarandet i större utsträckning använts i praktiken. Slutligen nådde utvecklingen ytskiktet i och med 1887 års lag om skiljemän, där speciallagstiftning på området intogs. Tuori menar att förändringstakten för en sådan process som rör sig nedifrån och upp är långsammare än vid motsatsen där förändringen inleds i ytskiktet genom en lagförändring. Därmed kan skiljemannarättens dröjande lagstiftning förklaras utifrån Tuoris teori. Utifrån detta bör skiljeförfarandets utveckling ses som en process som påbörjats i djupstrukturen för att sedan nå ytskiktet.

Utredningen över skiljemannarättens historia visar att skiljeförfarandet är allt annat än en nymodighet i det svenska rättslivet. Redan under medeltiden fanns bestämmelser om skiljeförfarande i Visby stadslag, men mycket tyder på att alternativa former av tvistlösning existerade även tidigare än så. Att den första svenska lagstiftningen som berörde skiljeförfarandet fanns i just Visby stadslag berodde troligtvis på Visbys karaktär som handelsstad. För handeln krävdes effektiva metoder för att snabbt och rättvist lösa tvister för att upprätthålla och främja handeln. Detta visar på den nedifrån-och-upp-process som Tuori talar om – ett behov av alternativ tvistlösning uppkommer i och

²⁰⁵ Se vidare uppsatsens kapitel 1.3.

med nya handelsmönster, vilket därefter påverkar lagstiftningen. Skiljeförfarandet erbjuder just en sådan lösning genom att vara ett mer skyndsamt och flexibelt alternativt till den traditionella domstolsprocessen. I denna centrala knutpunkt för handel uppstod sannolikt flertalet tvister mellan parter från olika regioner och med olika rättstraditioner, varför ett förfarande där parterna kunde välja sina egna rättskipare med särskild kompetens var tilltalande. Således var handeln den främsta bakomliggande faktorn till medeltidens skiljemannalagstiftning.

Av samma anledningar är det inte förvånande att skiljemannarättens utveckling under den tidigmoderna tiden ledde till ett stadgande i just sjölagen. Att skiljeförfarandet blev alltmer populärt och att det vann erkännande som tvistlösningsmetod kan ses i den ökade formaliseringen under tidigmodern tid i form av bestämmelser i både 1669 års exekutionsstadga och i 1734 års lag. Således markerar den tidigmoderna tiden en vändpunkt där skiljeförfarandet började få en mer framträdande roll i tvistlösningen och där rättsinstitutet nådde mellanskiktet genom att det förankrades i rättslivet. Dessa senare lagstiftningsförändringar berodde till stor del på en strävan i samhället att omarbete och modernisera rätten. Vidare fanns ett behov av ytterligare reglering på utsökningsrättens område för att göra skiljedomar verkställbara. Även denna utveckling kan kopplas till Tuoris teori och talar för en nedifrån-och-upp-utveckling. Därmed kan den ökade viljan att anpassa lagen efter samhället ses som en bakomliggande faktor till lagstiftningsförändringarna under tidigmodern tid. Därtill fungerade den ökade handeln återigen till stor del som motiv till utvecklingen, särskilt till 1667 års sjölags bestämmelser på skiljemannaområdet.

Nästan 100 år senare, år 1826, kan ses att skiljemannarätten fått fäste i det allmänna rättsmedvetandet i och med civillagsförslaget. Trots att förslaget aldrig blev till lag visar den omfattande skiljemannareglerna i förslaget att skiljeförfarandet cementerats inom den svenska rätten. För 1826 års bestämmelser kan återigen en strävan efter formalisering och strukturering av lagen ses som en bakomliggande faktor till lagstiftningsutvecklingen. Liberalismens ökade spridning och influenser från utländsk rätt kan ses som bakomliggande samhällsförändringar som kom att motivera denna ambition efter en tydligare, omarbetad lagstiftning. Detta visar återigen på en nedifrån-och-upp-utveckling enligt Tuoris teori – samhällsnormerna utvecklas i djupstrukturen, detta förankras sedan i rättslivet och i mellanskiktet, och förflyttar sig sedan till ytskiktet och lagstiftningen.

1826 års civillags bestämmelser kom att lägga grunden till speciallagstiftningen som intogs 1887. 1887 års lag om skiljemän innebar ett betydande framsteg inom skiljemannarätten i och med att lagen fastställde formella regler och procedurer för skiljeförfarandet. Bakomliggande faktorer till speciallagstiftningen var att det fanns en användbarhet av skiljeförfarandet och därmed även en nödvändighet av reglering på området, som fram till lagens

intagande var bristfällig. Skiljeförfarandet hade nått en sådan förankring i rättslivet och det allmänna rättsmedvetandet och förfarandet var populärt nog att en speciallagstiftning var erforderlig.

Däremot kan ses att 1887 års lag innehöll flera brister som resulterade i att man intog 1929 års lag för att åtgärda dessa. Som motiv till denna lagstiftningsförändring var återigen behovet av en anpassad och uppdaterad lagstiftning på området. Vidare fortsatte skiljemannarätten att utvecklas under 1900-talet och de lagstiftningsförändringar som skedde under 1900-talets mitt motiverades främst efter en anpassning till den ökade internationaliseringen. Skiljeförfarandet utvecklas än idag och dagens reglering återfinns i LSF, som senast genomgick förändringar 2019. LSF:s tillkomst berodde främst på ett behov av en modernisering av lagstiftningen och 2019 års ändringar motiverades av ytterligare internationalisering. Sammanfattningsvis kan ses att den svenska skiljemannarätten har genomgått flera stora förändringar genom historien med flera olika bakomliggande faktorer och drivkrafter. Vidare följer utvecklingen på skiljemannaområdet en nedifrån-och-upp-process i enlighet med Kaarlo Tuoris teori om rättens tre nivåer. Genomgående i skiljemannarättens legislativa utveckling sker först en förändring i samhällsnormerna (djupstrukturen), vilken därefter förankras i rättslivet (mellanskiktet) och slutligen sker en lagstiftningsförändring (yttskiktet). Tuoris teori stämmer således väl överens med skiljeförfarandets historiska utveckling. Teorin förklarar även bakgrundsfaktorerna till lagstiftningsförändringarna och varför utvecklingen över tid är utspridd över ett långt snarare än ett kort tidsspektrum.

Källförteckning

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

Nya lagberedningens principbetänkande angående rättegångsväsendets ombildning D. 2 Om rättegångsordningen i tvistemål (1884).

SOU 1972:22 *Domstolsväsendet 4 Skiljedomstol: Slutbetänkande av Domstolskommittén*. Justitiedepartementet.

SOU 1990:32 *Staden: Underlagsrapport från storstadsutredningen*. Statsrådsberedningen.

SOU 1994:81 *Ny lag om skiljeförfarande: Delbetänkande av Skiljedomsutredningen*. Justitiedepartementet.

SOU 1995:65 *Näringslivets tvistlösning: Slutbetänkande av Skiljedomsutredningen*. Justitiedepartementet.

SOU 2007:26 *Alternativ tvistlösning: Betänkande av Utredningen om alternativa former för tvistlösning vid tingsrätt*. Justitiedepartementet.

SOU 2015:37 *Översyn av lagen om skiljeförfarande: Betänkande av Skiljeförfarandeutredningen*. Justitiedepartementet.

Propositioner

Nya lagberedningens förslag till lag om skiljemän äfvensom till förordning angående ändrad lydelse af 46 § utsökningslagen den 10 augusti 1877. Stockholm (1885).

Prop. 1887:5 *Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen, med förslag till lag om skiljemän och lag angående förändrad lydelse af 46 § Utsökningslagen den 10 Augusti 1877; gifven Stockholms slott den 29 April 1887*. Bih. till Riksd. Prot. 1887. B. 1 Saml. 1 Afd. 5 Häft.

Prop. 1887:25 *Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen, med förslag till lag om skiljemän och lag angående förändrad lydelse af 46 § Utsökningslagen den 10 Augusti 1877; gifven Stockholms slott den 14 Februari 1887*. Bih. till Riksd. Prot. 1887. 1 Saml. 1 Afd. 18 Häft.

Prop. 1919:384 *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i lagen om skiljemän den 28 oktober 1887; given Stockholms slott den 21 mars 1919*. Bih. till Riksd. Prot. 1919. 1 Saml. 345 Häft.

Prop. 1929:226 *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om skiljemän och lag om ändrad lydelse av 46 § utsökningslagen; given Stockholms slott den 22 mars 1929. Bih. till Riksd. Prot. 1929. 1 Saml. 190 Häft.*

Prop. 1998/99:35 *Ny lag om skiljeförfarande.*

Prop. 2010/11:128 *Medling och förlikning – ökade möjligheter att komma överens.*

Prop. 2017/18:257 *En modernisering av lagen om skiljeförfarande.*

Utskottsbetänkanden

Lagutskottets utlåtande 1887:17 *Lagutskottets utlåtande i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skiljemän och lag angående förändrad lydelse af 46 § utsökningslagen den 10 augusti 1877. Bih. till Riksd. Prot. 1887. B. 7 Saml. 8 Häft.*

Lagutskottets utlåtande 1918:10 *Utlåtande i anledning av väckt motion angående revision av lagen om skiljemän. Bih. till Riksd. Prot. 1918. 9 Saml. 8 Häft.*

Första lagutskottets utlåtande 1919:35 *Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen om skiljemän den 28 oktober 1887. Bih. till Riksd. Prot. 1919. 9 Saml. 1 Avd. 32 Häft.*

Första lagutskottets utlåtande 1926:10 *Utlåtande i anledning av väckt motion angående revision av lagen om skiljemän. Bih. till Riksd. Prot. 1926. 9 Saml. 1 Avd. 8 Häft.*

Första lagutskottets utlåtande 1929:32 *Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skiljemän och lag om ändrad lydelse av 46 § utsökningslagen. Bih. till Riksd. Prot. 1929. 9 Saml. 20 Häft.*

Övrigt riksdagstryck

Motioner

Mot. 1918:58 *Angående revision av lagen om skiljemän. Av greve Spens. Första kammaren.*

Mot. 1926:51 *Angående revision av lagen om skiljemän. Av herr Lindhagen. Första kammaren.*

Riksdagsprotokoll

Riksdagens protokoll 1887:18, Första Kammarens Prot. 1887. B. N:o 18.

Riksdagens protokoll 1887:19, Första Kammarens Prot. 1887. B. N:o 19.

Riksdagens protokoll 1887:23, Andra Kammarens Prot. 1887. B. N:o 23.

Riksdagens protokoll 1918:13, Första Kammarens Prot. 1918. Nr 13.

Riksdagens protokoll 1918:23, Andra Kammarens Prot. 1918. Nr 23.

Riksdagens protokoll 1919:50, Första Kammarens Prot. 1919 Nr 50.

Riksdagens protokoll 1919:65, Andra Kammarens Prot. 1919 Nr 65.

Riksdagens protokoll 1926:14, Första Kammarens Prot. 1926 Nr 14.

Riksdagens protokoll 1926:14, Andra Kammarens Prot. 1926 Nr 14.

Riksdagens protokoll 1929:31, Första Kammarens Prot. 1929 Nr 31.

Riksdagens protokoll 1929:38, Andra Kammarens Prot. 1929 Nr 38.

Riksdagsskrivelser

Rskr. 1918:55 *Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av väckt motion angående revision av lagen om skiljemän.*

Rskr. 1919:306 *Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen om skiljemän den 28 oktober 1887.*

Rskr. 1929:211 *Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skiljemän och lag om ändrad lydelse av 46 § utsökningslagen.*

Sveriges internationella överenskommelser

SÖ 1972:1 *Konvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar New York den 10 juni 1958. Utrikesdepartementet.*

Litteratur

Almquist, Jan Eric (1971), *Svensk rättshistoria: efter föreläsningar. I Processrättens historia*, 3 uppl., Juridiska föreningens förlag, Stockholm.

Barrett, Jerome T. & Barrett, Joseph P. (2004), *A History of Alternative Dispute Resolution: The Story of a Political, Cultural, and Social Movement*, John Wiley & Sons Inc, San Francisco, tillgänglig på <https://www.mediahistory.org/wp-content/uploads/2020/10/A-History-of-Alternative-Dispute-Resolution-The-Story-of-a-Political-Social-and-Cultural-Movement-by-Jerome-T.-Barrett-Joseph-Barrett-z-lib.org_.pdf> (besökt 2023-12-10).

Bergman, C. Gunnar (1918), *Översikt av svensk rättsutveckling*, Almqvist & Wiksell, Uppsala.

Born, Gary B. (2021), *International commercial arbitration*, 3 uppl., Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn.

Cars, Thorsten (2001), *Lagen om Skiljeförfarande: en kommentar*, 3 uppl., Fakta info direkt, Stockholm, tillgänglig på <<https://juridik-bok.se/book/9176101703>> (besökt 2023-11-28).

Cars, Thorsten, *Kommentar till Lag om skiljeförfarande (1999:116)*, Karnov (JUNO) (besökt 2023-11-29).

Dillén, Nils (1933), *Bidrag till läran om skiljeavtalet*, Diss. Stockholm: Högskolan, Stockholm, tillgänglig på <<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn%3Anbn%3Ase%3Asu%3Adiva-70854>> (besökt 2023-11-28).

Elkouri, Frank (1952), *How Arbitration Works*, Bureau of National Affairs, Washington DC.

Emerson, Frank D. (1970), 'History of Arbitration Practice and Law'. *Cleveland State Law Review*, vol. 19 nr 1, s. 155–164.

Fehr, Martin (1930), 'Den nya skiljemannalagstiftningen'. *Svensk juristtidning*, s. 56–62, tillgänglig på <<https://svjt.se/svjt/1930/56>> (besökt 2023-12-20).

Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne (red.) (2018), *Metod: guide för historiska studier*, Studentlitteratur, Lund.

Hafström, Gerhard (1976), *De svenska rättskällornas historia*, 9 uppl., Juridiska föreningen, Lund.

Hasselberg, Gösta (1953), *Studier rörande Visby stadslag och dess källor*, Diss. Uppsala: Univ., Uppsala.

Hassler, Åke (1944), 'Motsvarar vårt exekutionsväsen nutida krav?'. *Svensk juristtidning*, s. 497–508, tillgänglig på <<https://svjt.se/svjt/1944/499>> (besökt 2023-12-20).

Hassler, Åke (1929), 'Om verkställighet av utländsk skiljedom'. *Svensk juristtidning*, s. 197–228, tillgänglig på <<https://svjt.se/svjt/1929/197>> (besökt 2023-12-20).

Heuman, Lars (1999), *Skiljemannarätt*, Norstedts juridik, Stockholm.

Hildebrand, Albin (red.) (1904a), *Svenskt porträttgalleri 25 Riksdagens första och andra kammare 1867–1904. 1 Riksdagens första kammare*, Hasse W. Tullbergs boktryckeri, Stockholm.

Hildebrand, Albin (red.) (1904b), *Svenskt porträttgalleri 25 Riksdagens första och andra kammare 1867–1904. 2 Riksdagens andra kammare*, Hasse W. Tullbergs boktryckeri, Stockholm.

Hildebrand, Emil (1986), *Svenska statsförfatningens historiska utveckling från äldsta tid till våra dagar*, Norstedt, Stockholm.

Häthén, Christian och Nilsén, Per (2004), *Svensk historisk lagbok: Rättshistoriska källtexter*, Studentlitteratur, Lund.

Inger, Göran (2011), *Svensk rättshistoria*, 5 uppl., Liber, Malmö.

Jägerskiöld, Stig (red.) (1984), *Sveriges rikes lag: gillad och antagen på riksdagen år 1734*, Institutet för rättshistorisk forskning, Stockholm, tillgänglig på <<https://olinfoundation.com/rb-37/>> (besökt 2023-12-15).

Jägerskiöld, Stig (1989), 'Två sekler med Högsta domstolen'. *Svensk juristtidning*, s. 245–271, tillgänglig på <<https://svjt.se/svjt/1989/245>> (besök 2023-12-25).

Kellor, Frances (1948), *American Arbitration: Its History, Functions and Achievements*, Harper, New York.

Lindell, Bengt (2020), *Alternativ till rättskipning: förhandling, medling, processförlikning, tvistlösningsnämnder och skiljeförfarande*, Iustus förlag, Uppsala.

Lindskog, Stefan (2020), *Skiljeförfarande: en kommentar*, 3 uppl., Norstedts juridik, Stockholm.

Marks von Württemberg, Erik (1934), 'Blick på den svenska lagstiftningen alltifrån adertonhundratalets början', i: *Minnesskrift ägnad 1734 års lag*, Bd I. Svensk juristtidning, Stockholm.

Modéer, Kjell Å (1984), '1667 års sjölag i ett 300-årigt perspektiv: Ett rätts-historiskt symposium', i: *1667 års sjölag i ett 300-årigt perspektiv*, Nerenius & Santéus, Stockholm, tillgänglig på <<https://olinfoundation.com/rs-8/>> (besökt 2023-12-20).

Modéer, Kjell Å. (2010), *Historiska rättskällor i konflikt: en introduktion i rättshistoria*, 3 uppl., Santéus, Stockholm.

Montan, Carl Otto (1893), *Reformarbetet rörande det svenska rättegångsväsendet 1880–1893*, Norstedt, Stockholm, tillgänglig på <<https://digital.ub.umu.se/relation/492625>> (besökt 2023-12-12).

Musson, Anthony & Stebbings, Chantal (red.) (2012), *Making Legal History: Approaches and Methodologies*, Cambridge University Press, Cambridge.

Palmgren, Bo (1960), 'Återfunna förarbeten till 1667 års sjölag'. *Svensk juristtidning*, s. 25–29, tillgänglig på <<https://svjt.se/svjt/1960/25>> (besökt 2023-12-10).

Ralston, Jackson H. (1929), *International Arbitration from Athens to Locarno*, Stanford University Press, Kalifornien.

Rålamb, Clas (1679), *Observationes juris practicæ*, Kongl. Booktr., Stockholm.

Schlyter, Carl Johan (1853), *Wisby stadslag och sjörätt*, Berlingska boktryckeriet, Lund.

Sealy, Leonard Sedgwick & Hooley, Richard (2003), *Commercial law: Text, cases and materials*, 3 uppl., Butterworths, London.

Sjögren, Ivar W. (1964), *Kompendium över den svenska rättshistoriens allmänna del*, 9 uppl., Juridiska föreningen, Lund.

Sjögren, Wilhelm (1912), *Den svenska processrättens historia: anteckningar efter föreläsningar*, 2 uppl., Uppsala.

Trygger, Ernst (1895), 'Skiljeaftal och Skiljemannaförfarande enligt svensk rätt'. *Tidsskrift för rettsvitenskap*, årgång 1895, s. 1–31.

Tuori, Kaarlo (1997), 'Towards a Multi-Layered View of Modern Law', i: Aarnio, Aulis (red.), *Justice Morality and Society. A Tribute to Aleksander Peczenik on his 60th Birthday*, Juristförlaget, Lund, s. 427–442.

Westberg, Peter & Maunsbach Lotta (2021), *Civilrättskipning II Privat tvistlösning*, 3 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Wolaver, Earl S. (1934), 'The Historical Background of Commercial Arbitration'. *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*, vol. 83 nr 2, s. 132–146.

Övriga källor

Förslag till allmän civillag (1826), tryckt hos Georg Schutz, Stockholm, tillgänglig på <<https://digital.ub.umu.se/node/421804?fulltext-query=&preview=421804%2F3%2Fsimple%2F0>> (besökt 2023-12-12).

Första Korinthierbrevet 6:1–6, Nya Testamentet, Folkbibeln (1996) tillgänglig på <<https://www.bible.com/sv/bible/160/1CO.6.SFB98>> (besökt 2023-12-02).

Hadorph, Johan (red.) (1676), *Dahle laghen, then i forna tijder hafwer brukat warit öfwer alla Dalarna och them som in om Dala råmärken bodde*, Georg Ebert, Stockholm, tillgänglig på <<https://digital.ub.umu.se/node/567625?fulltext-query=&preview=567625%2F47%2Fsimple%2F0>> (besökt 2023-12-02).

Nationalencyklopedin, 'Andlig domsrätt' <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/andlig-domsr%C3%A4tt>> (besökt 2023-12-02).

Nationalencyklopedin, 'Ex aequo et bono' <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/ex-aequo-et-bono>> (besökt 2023-12-10).

Nationalencyklopedin, 'Industriella revolutionen' <<https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/industriella-revolutionen>> (besökt 2023-12-20).

Nationalencyklopedin, 'Legal bevisteori' <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/legal-bevisteori>> (besökt 2023-12-08).

Nationalencyklopedin, 'Marco Polo' <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/marco-polo>> (besökt 2023-11-29).

Nationalencyklopedin, 'Medeltiden' <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/medeltiden>> (besökt 2023-11-29).

SCC Arbitration Institute, 'Förenklat skiljeförfarande' <<https://sccarbitrationinstitute.se/vara-tjanster/forenklat-skiljeforfarande>> (besökt 2023-11-29).

SCC Arbitration Institute, 'Om oss' <<https://sccarbitrationinstitute.se/om-scc>> (besökt 2023-11-29).

SCC Arbitration Institute, 'SCC:s regler' <<https://sccarbitrationinstitute.se/re-sursbibliotek/regler-och-policys/sccs-regler>> (besökt 2023-11-29).

Schmedeman, Johan (red.) (1706), *Kongl. stadgar, förordningar, bref och resolutioner, ifrån åhr 1528. in til 1701 angående justitiæ och executions-ährender*, Werner, Stockholm, tillgänglig på <<https://digital.ub.umu.se/node/413469?fulltext-query=&pre-view=413469%2F657%2Fsimple%2F0>> (besökt 2023-12-15).

Sjögren, Wilhelm (red.) (1903), *Förarbetena till Sveriges rikets lag 1686–1736. 5, Lagkommissionens förslag, 1698–1718*, Almqvist & Wiksell, Uppsala, tillgänglig på <<https://digital.ub.umu.se/relation/160760?pre-view=152545%2F9%2Fsimple%2F0>> (besökt 2023-12-20).

Sweriges rikets siö-lagh (1667), tillgänglig på <<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/34526>> (besökt 2023-12-12).